A

दशकुमार

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रुत्वा तु भुवनवृत्तान्तं मत्तमातङ्गगामिनी विस्मयविकसिताक्षी सस्मितमिदमभाषत । सुभग त
त्वत्प्रसादादहं धर्मचरितार्थश्रोत्रकृतिः । अघमेमनश्चितमोपहः त्वया दत्तो ज्ञानप्रदीपः । पञ्चभिरानीत
गारपश्चपरिचर्याफलं अस्य च त्वत्प्रसादस्य किमुपकृतं प्रत्युपकृतवतीति वयं । अभवदीयं हि नैव किंचि
दमस्त्यस्य । अथवा स्येवास्यापि जनस्य कस्मिन्प्रभुत्वं । अशक्यं हि मदितया विनाऽसरस्वती मुखयहणो
च्छ्वसितस्तादृशानछंदस्य कुंचयितुमभ्युत्थानासनाञ्जनं तत्रोपभङ्गरस्थलं चेदमालिंगयितुमिति ब्रि
योरस्मि त्रासबृडिवनभस्वपाक्षीरागरूपयोधरमुकुलोद्भोग्जकंदलीमुकुलमिव रूढरागस्थितं च दक्षुरुश्च
सयत्नीविहविहविलीविडंबिनाकुसुममंजकसारे रामधकरव्याकुलेन केशकलापेन स्फुरद्रुपरागकिरणा
केसरकरालं कदंबकुसुमलामिव कांतस्याचरमशिाम्मधारमाचचुम्बे । तदारंभपरिश्रांतयाचरागवत्याभूयो

विवरण

राम १

नेता

पा... तिमात्रविश्रोपचारशीफरोरं क्षितिविषः स्पृशरवेद उस्तस्ययोरास्ताचो स्वयम्भवीशगुणानिगाद्विनचर
८ रोजेढ कश्चिज्ज्वाल पादः प्रापहश्यते प्रत्यपदु ध्येतांचामौ । अथ राजकुमारस्य कमलमृठ शशिकि
रणरज्जु दाम निग्रहीत मिवे रजतवंरखतोपगूढंचरणयुगलमासीन्न उपलभ्येव किंकिमित्याति
परित्रासविह्वला मुक्तकंठमतिकरुणामाचक्रंद राजकन्यका । येन तत्सकलमेव कन्यान्तःपुर
मग्निपरीतमिवाप्पिशाचोपहतमिव वेपमानमभिद्रुतमाराणतदाम्नायतिविभागमगणयमा
वि नरहस्यरक्षासमयमवनितलं प्रविश्यमानगात्रमात्रे दृष्टवैर्यमाराकंठमश्रुस्त्रोतो वगुंठितक
पोलतलमाकुलीबभूव । तमुल्लेचतस्मिन्नंतःपुरे प्रवेशा-किंकिमिदमिति सहसोपसर्पश्चवि
श्रुत्वैशिक्षरक्षाः दृष्ट्वाश्चतदवस्थं राजकुमारं तदनुभावनिसृष्ट्यन्ये हृष्यासायशरवंडव
मतोनिवेदयामासुः । सोऽपिकोपाद्द्वागत्य निदेहमिव दहनगर्भयादृशानिशाम्योत्पन्नत्रपमि

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

६अ
२ ञ्ः कथं सर्वेषामस्मज्जमरणनिमित्तभूतायाः पापाया बालचण्डिकायाः परिभवनिविष्टचित्तदर्पस्य
वैदेशिकवणिक्पुत्रस्य पुष्पोद्भवस्य मित्रं रूपमत्तः कलाभिमानी नैकविधविप्रलम्भोपार्थिवाव पाय
र्जितस्तपोरञ्जनमिथ्याध्यारोपितवितथदेवतानुभावः कपटधर्मकञ्चुकोनिगूढपापशीलश्च
पलो ब्राह्मणाधमः कथमिवैनमनुक्रामादृशोऽपि पुरुषसिंहेषु सावमाना पापेयमवैति स्व
दरी पश्यतु पापामद्यैव भ्रूलावतंसितभियमनार्यशीलाकुलपांसनी पितृनिर्भर्त्सयन्तरभीठज
यात्कुटिहृषितललाटः काल इव काललोहदण्डकर्कशेन बाहुदण्डेन बलवद्वलेन्याहस्तां एम-२
बुजोरिखांबुजरथांगलांछने राजपुत्रं सरभसमाचकर्ष । सा तु स्वभावधीरः सर्वपोतूयातिर
कस्मिः साहसुतैकत्रपिताक्रियां देवीमिव तामापरमवधार्य स्मरजस्या हेसगामिनिहंस
कथायाः सहस्ववास्कमासठ्यमिति प्राणपरित्यागराशिरणी प्राणासमां समाश्वास्या

रिवस्पतामयासीत् ।। अथ विदितवार्ता वार्तोमिमहादेवी मालवेन्द्रसुजामानवमाकारपक्तयाभिन्नावात्म
त्यागोपन्यासेनाविरिणाह्नि धास्यमानं दरस्तुः । न शोकतुं च तम भ्रुत्वा उन्नारथितुमापदः साकि
लचण्डशीलः चण्डवर्मा सर्वमिदमद्य तेजात्ते राजराजगिरौ तपस्यतेऽस्थीसारायसंदिशपसर्वमेव
प्रयोज्य वकृदुवकेसर्वस्वहरणपूर्वकं सद्यस्ववैव नैक्षिप्राहत्वाव देवराजवाहनेराजकेसरि
५ल किशोरकमिव दानुपरजनिस्तृड्दृढजाजाविलीन चूडामणि प्रभाव विक्षिसक्तैतिपासा स्विरेव
दंलदहरेवावधूतदुहितृ प्रार्थनस्यांगराजस्यापाहरणायो निभियास्पन्न नत्यविश्वासात्वि गा
नायाः स्त्रोध च च बलभरदमकंपश्वेपा ।। चपेश्वरोपि सिंहवर्मा सिंह इवासह्यविक्रमः प्राकार
भेदयित्वा महता बलसमुदायेन निर्गत्य स्वग्राहितदूतवृन्दाहृतानां साहाय्यदानायापततां
धरणपतीनामेविकारकालभाविन्यपि सन्निधावदृष्टापेराः सान्द्रादिवावलेपो वयु

पूरिणः२ अजीर्णात् गगलं कारयति स्म

द.कु. ३ आनम समापयत्. प्रतिबलं प्रतिजग्राह. जगृहे च महीतिं सा परायेपक्षीरा सकलबलमंडलः प्रचंडग्रह
रणशान्तभिन्नवर्मा सिंहवर्मा करिणा करिणामिव मुत्पातिमानुषप्राणबलेन चंडवर्मणा स्वत
दुहितृ र्थं बालिकायामिव लारत्नसमाख्यातायामतिमात्राभिलाषप्रागेरेनं नवमू उज्जन्र
अपितनीनयदपनीताशेजशल्यमकल्पसंयोविवचनगृहं अज्ञीगणा अगणकसेस्वेरघेव
ल पावसानेविवाहनीया राजदुहितेति कृतकौतुकमंगलेवेतस्मिन्लेकपिंगाचलात्प्रतिनिवृत्तेपे
राजंधो नाम जंघाकरिकः प्रभवतोदर्पसारस्य प्रतिसंदेशमावेदयत् अपिमृढ किमस्ति कन्या राम ३
पुरहजकेपि कश्चित्तपावनार. स्थविर. सराजा जराबलुप्तमानापमान विनोदुःखापजडुहि
तृपत्रपातीय देवो केचिर लपाति वयाधिकत दनुमतपास्थानया अविलंबितमेव तस्यका
मोन्मत्तस्य चित्रवधवार्ता प्रेषणेनश्रवणोत्सवोस्माकं विधेयः साच दुष्ट कन्या सहानुजेन

जंघाकरिकांधिकी ६ ५२ अकल्पसंधः अर्थितागमःक्लेशाने द कैलासात् ५

वारदेवारकंवधनालय डपितकल्पनोपपन्न कोपात्कारकुक्कुटकल्पनाभ्यामासीत् २
क्रीडासाधनं ३

कीर्णिसा शेणानि गलितवरशाखा शक्तेनिरो द्भवेति तत्राकर्ण्यपश्चातदेवराजभवनद्वारेसदुरात्मा कुमारी
पुरहषकः सन्निधायपितव्या श्चंडपोतश्च मातंगपतीस्थितकल्पनोपपन्नस्तत्रैव समुपस्थापनीयः
कृतविवाहकल्प श्चोत्थायाहमेव तमनार्यशीलेन तस्य हस्तिनः हत्वा क्रीडनकं तद्दक्षिणहस्तेरूपगत्वा
शत्रु सहायकार्यमासीदतोराजन्यकस्य सकोशवाहनस्यापग्रह करिष्यामीति पार्श्वचरानवे
द्यांचक्रे नित्येवासायन्येद्युरुन्मित्तत्येवोखो रागे राजपुत्रो राजांगणात् रस्तीपभिः उपतस्थो चडुरि
तगंडश्चंडपोतः शरोतस्मिन्नमुमुचेतदंघ्रियुगलं जनतभ्रंश्वलया साच्वेनस्वं दूरतेखाद्दधिः का
श्चिदप्सराभूत्वा प्रदक्षिणीकृत्य प्रांजलिर्व्यजिज्ञपत् देवधायनामनुग्रहाद्भ्रष्टितो अहमस्मि
सोमरश्मिसंभवा सुरमंजरीनाम सकंदरी तस्या मेनभसिपरिपतन्त्यालिनस्तु कुसुमगुच्छकलेहंसा
नुबद्धवदनायाः सान्निवारणाकरस्नो भवगढितलविगलिताहारः यष्टिर्यदृच्छयात्नु हेमवतोस

ह·कु
४
रस्मिसंदोहकेनसेनोन्मत्तस्य महर्षेर्मार्कण्डेयस्य मस्तकेमणिकिरणगणितपलितमपतत्॥ पातितश्च कोपि कोपितेन तेन शापः पापेभजनलोहजातिमजातचेतन्यासतीति स पुनः प्रसाद्यमानस्तत्पादपद्मद्वयस्पर्श
समात्रसंदानतामेत्य पुनिमत्तरणीयाभिमामापदमपहिस्तीराशक्तित्वं चेन्द्रियाणामकल्पयत्॥ अन
ल्पेनपापनानुष्ठानं खलीभूतामामाप्रादायेक्ष्वाकस्य राज्ञो वेगवतःपौत्रोऽत्रो मानसवेगस्यवी
रशेखरो नाम विद्याधरः शंकरगिरौ समध्यगमत्॥ आत्मसात्कृता च तेनाहमासं॥ अथासौ पितृ
त्रयक्रमे वेदेवर्त्तमाने विद्याधरस्वचक्रवर्त्तिश्रीवत्सराजवंशवर्द्धनेन रवाहनदत्तेविरसाशयसादप राम
कारत्नमोयमिनिततपस्पतादर्पसारेणसमस्पत॥ प्रतिश्रुतं तेनास्मैस्वस्तुरवंतिसुदर्श्याः प्रदानं ४
अन्यस्तु दिव्यतिव्यवधीयमानचन्द्रिकेमनोरथप्रियतमामवंतिसुंदरीशब्दद्दृक्तरवर्षेपं द्वियस्तादिं
द्रुमेन्द्रिर घुतिकुमारीपदमुपासरत्॥ अनेनविरता श्रुतिरस्कीरणपयाविद्ययातांतसात्वदंकापाष्य
यांस्करत्नखेदतां तगात्रीत्रिभुवनसर्गयात्रासोहारसंसप्रयाभिः कथाभिः प्रत्यानीयमानरा
आरतस्यादिनीभिः

गा१
गप्तरांत्य हृष्यत्॥ स तु प्रकुपितोपि तदनुभावप्रतिबद्धनिर्ग्रहांतराधवसायः समालिंग्योत्तरेतरमत्यंत
स्फारप्रस्फुरयोर्भुवयोर्दैवदत्तोत्साहः पांडुलोहमं स्वेत्वात्मनाम यापादपद्मयोर्युगलेनैव निगड
यित्वासरोषरभसमपासरत्॥ अवसिताश्च ममाघशापः तत्क्रमासहूयंतरस्य पारतेत्र्यं प्रसीद दा
नीं किं करवाणीति प्रणिपततीचार्त्येयानयाम त्राणसमासमाश्वासयेत्पादिश्य विससर्ज तस्मिन्नेव
सरोरुहतो हतश्च उवर्म्मास्मि हवमे दुहितुरेवालिकायाः पतिताः स्पर्शरागप्रसारितेबाहुदंडस्य वलवद्
वलेग्रस्य रभसमाकृष्य केनापि दुष्कृतकर्मणा कारिणातस्करेणैवेनैवनखरस्प्रहारेणराजमंदिरो
द्देशं वशवर्त्तमयमापादयन्तवकितगतिरसोरविह्नलीतिवाचः समभवत्॥ अत्वाचैतन्नामैव
मत्ताहस्तिनमुदस्ताश्वोदरामभिरूढ्यैर्हस्ता पेरणाराजवाहनो राजभवनमभ्यवर्त्तत॥ ततस्तो
वेदमरयावधतपति दत्तवर्मा च प्रविश्य वेर्ष्मतरमद्राक्षीत्तानधोखिणास्वरेणाकः समहाप

MEMORIAL

विस्मृतं कुर्वन्तः २ दृष्ट्वा निर्वर्णितं मुनिध्यानं दर्शनं लोकितं दारः २

गाजेन्द्रस्यैव पदं धाम प्रदेशो हस्तिनो २ वल्लभबन्धे ५ अयं … नैवं वर्तमानमपर्यः ३

द ऊ रुक्षोयमनेनेदं मानुषमात्रदुष्करं महत्कर्मानुष्ठितमागच्छतु मया सहैनमत्र हस्तिनमारोहतु अभयमेव तस्य मदुपकं
५ ठवर्त्तिनो देवदानवैः सहापि विग्रहकामस्येत्यवादीत् । निशम्य च स मनुष्यमानुपोढ हस्तेन निर्गमय कृतांजलिराक्र
मासं ज्ञां कुर्वित्युक्ते उद्रेकं द्रागात्मसन्नम मलद्वारा । आरोहत् तमेव नेन्नि वर्णिपहस्येति कृत्यहृष्टधिरयेश्वियसखो
यमहारवर्मवैविति पश्चान्निषीदतोस्य बाहुद्वंद्वयुगल मभयभुजमूलप्रवेशितमग्रवल्लेर्व्यस्वमंगमालिं
४ भुजा पश्चात् गयामास । स्वयं च पृष्ठतो वालिताभ्यां पर्यवस्थितस्य तरसोपसेहतालिंगनव्यतिकरश्चापहारवर्मा त्या
हस्तिभ पवन्नकरुणाघकर्पणप्रासपदि शमुशल तोमरादिप्रहरणजातमुपयुंजानो बलावलिप्तान्प्रति
कर्णपः बलवीरान्बहुप्रकारयोधिनः परिक्षिपतः क्षितौ विक्षिपन् । सरोषनवाड्रादीतरतदपि सैन्यमन्येन दाम
वेजः०४ समंततोभिमुखमभिधावता बलनिकायेन परिक्षिप्तं । अनंतरं च कश्चिद्वृकर्णिकारगोरः करविद ५
सर्वसंकुंतलः कमलकोमलपाणिपादः करांगुविद्रुमधवलीलावनीललोचनः कोरिटनिविष्ट र

कर्पूरपूर्णप्रासः ४

शिक्षितेकान्तहस्तेनाति भागुरिः प्रत्ययात् प्रत्ययोधोनश्यपयज्ञानो विश्वासहृतपुर

द रोहितुराद्रुमस्य च वटवृक्षस्य न्यग्रोधोरोहिणो वटः वेजं०८

तनरवच्छपद्मनिवसनः कृशाक्षशोदरोरस्थलं क्षेमतहन्ता नयारि पकुलभिमुखवसेत्याभिपात्यपादांगुष्ठनिष्ठुराक
घट्टकर्णमूलेन प्रजविना गजेंद्रेण सन्निकृष्टम्प्रवोपदेशं प्रत्ययादयमेव स देवो राजवाहन इति कृता
जलिः प्रणम्यापहारवर्मणि निविष्टदृष्टिरावष्ट । सखे त्वदादिष्टेन मार्गेण सन्निपातितमेतद्रंगराज
साहाय्यदानयोपस्थितं राजकमखिलं च विहतं विध्वस्तं हस्तिवान्नहार्यं शस्त्रं स्ति तेकिमन्यत्कृत्यमिति
हृष्टस्मत्याजहारापहारवर्मा । देव दृष्टिदानेनानुगृह्यतामयमाज्ञाकरः ४ । सोयमण्णहर्मिवानुनाहू
पेणा वनमित्रारव्ययाचांतीर्तो मत्रवाः । सएवायं निर्भिन्नश्च बंधनांद्धाराजमपवर्जितश्चकोशवाहन
मेकीकृत्यास्मद्धैर्यणामुनाराजन्यकेन सहैकांतेस्त्रवोपविष्टमिहैवदेवमुपतिष्ठतु यदिन्नदोस इति
देवोपि तेयथारोचत इति तमाभाष्य तन्निर्दिष्टेन मार्गेण गत्वा नगराद्बहिः रतिमहतो रोहिणाद्रुमस्यक
स्यचित्सीमावदातसैकतो गंगातरंगपवनपीतशीतलेन लेह्निस्सा देवतातारः प्रथमसमवतीर्णो

कुसुमपद्मस्थ उत्पन्नं हृहुला युद्धं

कोशवाहनं सेनाचतुरंगाख्यका कोशा स्त्री … आलेश
स्त्री सर्वमेवकायमंदिरं भागुरिः ४

ऋ्ष: प्रक्षेस्पादनुयोग: हृतायुध: ५
वैनिरयुसा द १

द.कु. ६ न्यापहारवर्मणा स्वहस्तसत्वरसमीकृते मातंग इव भागीरथीपुलिनमंडपे कस्मिं काशीभर्त्रा कामपाले
नवसं पेष्यघेरणासिंहवर्मणा सहागत्य सखिनमित्र: प्रणिपपात॥ देवोपि हर्षविकृमभ्युत्थित: कथं समस्त
एव मित्रगण: समागत: कोनामायमभ्युदय इति हृत यथोपचारानुत्पीडितं तं परिरेभे॥ काशीपति
मैथिलीगराजा चस्य हन्त्रि विदितान्पितवदपश्यत्॥ ते च हर्षनिर्भरतरसपापु॥ पृष्ट: परमभिन
प्रिय ५ नेद॥ तत: प्रस्तावे सर्वस्व कथासु प्रियवयस्यगणानुयुक्त: स्वस्य च सोमदत्तपुष्पोद्भवयोश्चानु
वर्णपचरितस्तु हृत्समपि वृत्तान्तं श्रोतुं कृत प्रस्तावस्तावत्कथा वक्तव्यतां ते षु प्रथमं प्राह स्मा कि राम ६
ल्पापहारवर्मा॥ इति श्री दंडिते दशकुमारचरिते महाकाव्ये प्रथम उच्छ्वास:॥ ५॥ देवतयि तदाव
तीर्णो द्विजोपकाराया सारविवरं त्वदन्वेषणा प्रसते च मित्रगणोहमपि महीमटन्नं गेषुगंगातटेव
हि: चंपाया: कश्चिदस्ति तप: प्रभावोत्पन्न दिव्यचक्षुर्मरीचिर्नाम महर्षिरिति श्रुत्वा तस्मिन्नलप
तो जनसमाजादुपलभ्यामुतो गंभस्तु ख्याति तस्मिन् देशमगमं॥ अथ नामयं च तस्मिन्नाश्रमे
श्र्सुरविवरपातालं श्रीला केत्न पाताले देत्स ख्यु रसातलं प्रथमं ३ सलपत: श्रन्पोन्य भाषमाणात् सेलापा भाषरामिथ: श्रन ३
उपलभ्य साक्षात् कुमुन्तुकोधुमिच्छ १ न्पश्रामं यश्रपरुं
उद्विग्नवर्ण उद्विग्ना भ्रांतमान स: वर्ण: कीर्ति: उद्विग्नस्य वर्णा इव वर्णा यस्य २ उपालिप्सु उपलब्धुमिच्छु २ प्रसंगप्रासंतस्य कारण
नगतस्य प्रसंग: कारणं हेतु: २ श्रवतंसस्थानीया पुरुषु तं सा वतंसो वाक कर्णपूरो निशेखर: ४ वार मुखनि: वारस्त्री गणिका वेश्या
कस्यचिद्वृद्धतपोत रुस्य छायायां कमप्युद्विग्नवर्णं तापसं॥ अमुनाचातिथिवदुपचरित: क्षणं विश्रांत: क्कासौ
भगवान्मरीचि: तस्मादहमुपलिप्सु: प्रसंगप्रोक्षितस्य सुहृदो गति माश्चर्यज्ञानविभवाद्धि स महर्षिर्म
ह्यां विश्रुत इत्यवादिषं॥ अथासावुष्णमायतं नि:श्वस्य सशान्त॥ आसीत्तादृशो मुनिरस्मिन्नाश्र
ज मे तमेकदा काममंजरी नामांगपुर्यावतंसस्थानीया वारयुवतिरश्रुबिंदुतारकितपयोधरा
सपनिर्वेदमभ्युपेत्य क्षीणशिखंडा क्षीणाभूमिरप्यवरिष्ट॥ तस्मिन्नेवक्षणे मातृप्रमुखस्तस्या: स
र्वर्गसानुक्रोशमनुप्रधावितस्तत्रैवावनिपातमपातत्॥ स किल कृपालुस्तं जनमार्द्रवाणिरार्त
त्यापार्तिकारणं तां गणिकामपृच्छत्॥ सा तु सविषादेव सव्रीडेव सगौरवेवाब्रवीत्॥ भगवन्नै
हिकस्य सुखस्याभाजनमयं जन:॥ आमुष्मिकाय श्रेयसे स्पृहयालुरपि भगवत्पादयो
मूलं शरणमभिप्रपन्न इति॥ तस्यास्तु जननी दत्तदृष्टिं पलितशारशिखंडं चरणयोर्मूर्ध्नाभिस्पृ
भाषत॥ अस्या मे दोषमेषा वोदासी विज्ञापयति॥ दोषश्च मम स्वाधिकारानुष्ठापनं॥ एष
सनिर्वेदसर्वत्रापेक्षा सहितं ढूष सर्व निर्वेद: ६ सानुक्रोशं सदयं कृपादयानुकंपास्यादनुक्रोशोपि ७ शिखंड: केशपाश: स्यान्
पार: लौकिकाय ३ श्रेयसायायकल्पाणाय ३ प्रभ्युपपत्ति तत्रहृ: ३

आजीवाजीवनोपायः प्रक्रीडाकौशलेन मिमापरम् प्रद्योत्याकरणं हेतुस्तर्कः समयः सिद्धांतः ८ — दृष्टावनीपति[illegible]स्तुधारणः १
सजीवनिर्जीवा ... स्तजीवकुक्कुटादयो निर्जीवा अक्षादयः ... अभ्यंतरीकरणं समयेक्रियमाणे दिभिमपितान ५

ह कु १ गणिकामातुरधिकारः यत् दुहितुर्जन्मनः प्रभृत्यंगक्रियातेजोबलवर्णमेधासंवर्द्धनेन दोषाग्निधातुसा
म्यकृताभिरन्नाहारेणशरीरपोषणं ॥ आ पंचमाद्वर्षात्प्रतिपुरुषं नातिदर्शनं । जन्मदिनेषु पुण्यदिनेषु चो
त्सवोत्तरो मंगलविधिः ॥ अध्यापनमनंगविद्यानां सांगानां । नृत्यगीतवाद्यचित्रास्वाद्यगंधपुष्प
कलासु लिपिज्ञानवचनकौशलादिषु च सम्यग्विनयनं ॥ शब्दहेतुसमयविद्यासु वार्त्तामात्रा
वबोधनं ॥ आजीवद्यूतक्रीडाकौशले सजीवनिर्जीवास्फुटतकलास्वभ्यंतरीकरणं ॥ आभ्यंतर
कलासेवेश्यासिकजनात्प्रयत्नेन प्रयोगग्रहणं ॥ यात्रोत्सवादिष्वादरप्रसाधिताया स्फीत ॥ राम ॥
परिवहायाः प्रकाशनं ॥ प्रसंगवशात्संगीतादिक्रियायां सर्वसाधितैर्याह्यवाग्भिः सिद्धिलंभनं ॥ ॥ ७ ॥
दिग्मुखेषु ... चित्रकैर्यशःप्रख्यापनं ॥ कार्त्तान्तिकादिभिः कल्याणलक्षणाघोषणं पीठ
मर्द्दविटविदूषकैर्भिक्षुक्यादिभिश्च नागरिकपुरुषसमवाये रूपशीलशिल्पसौंदर्यमाक
र्ष्य प्रभावना ॥ युवजनमनोरथलक्षभूतायाः प्रभूततमेन शुल्केनावस्थापनं ॥ स्वतो रागा

साम्प्रतं कलायतुस्पर्शगरस्पर्शनरतेः प्रसाधितेः ... सग्रहीतैर्विययहेतोः ... उपना ...
शिल्पचित्रैर्भिक्षुक्यादिभिः ... कार्त्तान्तिकः सांवत्सरिकः ... विदूषकः भिक्षुकी ...

(left margin, vertical) समयागोतिवांश्रुराः

शोभनर्थेत्यादिना ... परिवत्या ... सप्रदानं ४ एकचारिणीव्रतपालित्वं ५ ४
प्रतिहस्ती असन्नगृहे ... प्रतिहस्ती प्रतिवश्य वर्द्ध

धायतत्र वरदर्शनोन्मादिताय वा जातिरूपवयोर्थशक्तिशौर्यत्यागदाक्षिण्यशिल्पशीलमाधुर्योपप
न्नाय स्वतंत्राय प्रदानं ॥ अधिकगुणायास्वतंत्राय प्रज्ञातमायाल्पेनापि वञ्च्यपदेशेनार्प
णं ॥ अस्वतंत्रेणावागंतव्य बहुसमागमेन तत्कृत्स्य शुल्काय हरणं ॥ आलभेर्थस्य कामस्वीकृ
तेस्वाभिन्याधिकरणे वा साधनं ॥ रक्तत्रस्य हि दुहित्रैकचारिणीव्रतानुष्ठापनं ॥ नित्यनैमि
त्तिकप्रीतिदायकत्वाहरणशिक्षणं ॥ गम्यधनानां चित्रैरुपायैरपहरणं ॥ अददतालुब्ध
प्रायेणाविरुद्धासत्प्रीतिहृत्प्रोत्साहनेन लुब्धस्य रागिणः स्नागे शक्तिसंधुक्षणं
असारस्य वावक्तंतो ... लोकोपक्रोशेन दुहितृनिरोधमैत्रीडोपाद्यन्येनस्याभियोगेरव
मानेश्वापवाहनं ॥ अर्थदेरनर्थप्रतिपद्यातिभिश्चानिंधेरनुबद्धार्थानर्थसंशयाच्चिवा
ध्यखोस्यसंयोगनिमित्ति ॥ गणिकायाश्च गम्यप्रतिसंज्ञते चनसंगः सत्यामपि प्रीतौ

सा दुहितोद्वेदनं नक्तंतत्कृताद् उपक्रोशस्तागर्हणं ३ — सक्तनासंगादयता १

मातुर्मतानुमानेकाप्य॰ संस्थास्यतमरिष्यति ५

द॰कु॰ नमातुर्मतेऽकीयावाशासनातिरतिः॥ एवं स्थितेनया प्रजापतिविहितं स्वधाम मुत्सृष्य कश्चिदागन्तुके
८ रूपमात्रधनेविप्रपूनिखे नेकथयेन रमसमारणायामासमात्र मनिवाहि गम्यजनश्च भूयानर्थ
योगेपः प्रत्यात्तद्वारणायानया प्रकोपितः॥ स्वकुटुंबकेचावसादितं एषो कुमतिर्नकल्पोरा॥
तिवारयंत्यां मयिवननवासायकोपात्स्थिता॥ सावेद्धियमहार्थनिश्चयासर्वएवजनोत्रैवा
नन्यगतिर्हनशनेन संस्थास्यतइति आरोदात्॥ अथासौ वार्त्ता व्रतिः तेन तापसेन भद्रेन नु २१
कुः रवाकरोयेवननवासः॥ तस्य फलमपवर्गः स्वर्गो वा प्रथमः कृतयोः प्रकृष्टज्ञानसाध्यः आ
यो दुःसपादस्त्ववाहितीयस्तु सर्वविषये वसुलभः कुलधर्मानुष्ठायिनः॥ तदृशंक्या आदु परम्प
मानुर्मतेकर्त्तव्येति साञ्जकं पमभिहिता यदिह भगवत्पादमूलं न शरणं शरणम स्तृ मे एम
मकृपणायाहिरण्यरेतादेवस्त्वेव दैमानायेन॥ स तु मुनिरुत्तावमरश्यमशाकामातर ८
मवदत्॥ सप्रतिगच्छ गृहान् प्रतीक्षस्व कानिचिद्दिनानि यावदस्यैकुमारी स्फरवोपभो

उदमनायत उन्मनाश्च भवत ३

विरत्यसंशयभेदे इति वररुचिः। अनेकप्रकारः ३ बलिः पूजोपहारः स्यात् ३ रवद्दुमनीयवस्त्रद्वयं स्यादुद्गमनीयं यद्धौतं
त्रिवर्गो धर्मार्थकामः त्रिवर्गो धर्मकार्थौ चतुर्वर्गः समोक्षकैः ५ अथ प्रकारभेदे मोक्षोपायचिंतनादिभिः ५ प्रकारभेदः ६ वस्त्रयुग

गसमुचितासंस्कारणपात्रासेनोद्धेजिताभूयोभूयश्चा आभिर्विबोध्यमाना प्रकृतावेवस्थास्यती
ति॥ तथेति प्रतिज्ञाते स्वजनेसा गणिका तनमहस्ति मलघुभक्तिः नात्याहत शरीरसंस्काराधौतो
क्रमवाक्षिणीचनतारूपोतकालवालग्रहणो देवतार्चनकुसुमोच्चयावचयप्रयासेनेकवि
कल्पोपहारकमभिः कामशासनार्थं त्रिवर्गो धर्मात्म्य स्वरूपदीपनस्य गीतवाद्यादिभिः क्रियाभिरे
कोतेच त्रिवर्गसंबंधिनीभिः कथाभि रात्मवादैश्चानुकूलै रल्पीयसैव कालेनान्वरंज ञाप
यत्तीं एकदातु रहसि रक्तेनामुपलक्ष्य मरूखलु लोको यत्सा हृतं मेरिणार्थकामावपिगणा
यतीति किंमें चिदस्मेयतः॥ कथय यावास्फके नाशोनाद्धि कामातिशायी धर्मसा वाभिप्रेत इति
प्रीतामरीचिनालज्जमानामंदमंदमुनिमारभतामिधातुं इतः किलः जनाद्भगवतः त्रि
वर्गवलाबलज्ञानं॥ अथ चेतरपि प्रकारान्तरं दासजनानुग्रहस्य भवतु श्रयतां॥ न

निवृत्तिसुखप्रसूतिः मोक्षस्फुरेवोद्भवहेतुः आम्नायते वृत्तिर्वा दुःखभावो ब्रह्मत्वप्राप्तिः १ आमायते अतीपयते

६ ऊ ८ धर्मादर्थकामयोरनुत्पत्तिरेव ॥ तदनपेक्ष एव स धर्मो निर्वृत्तिसुखप्रसूतिहेतुः ॥ आत्मनः
समाधानमात्रसाध्यश्च ॥ सोऽर्थकामवद्बाह्यसाधनेषु नायत्तते ॥ तत्त्वदर्शिनो परं हित
यथा कथंचिदप्यनुष्ठीयमानाभ्यामर्थकामाभ्यां बाध्यते ॥ बाधितोऽपि चाल्पायास
प्रति समाहितस्य पेदधिदायंति हेत्पश्रेयसेऽप्यनल्पाय कल्पते ॥ तथाहि ॥ पितामहस्पति
लोत्तमाभिलाषः ॥ भवानीपतेर्मुनिपत्नीसहस्रसंपर्कनाम्नस्पशोडशसहस्रान्तः
पुरविहारः ॥ प्रजापतेः स्वदुहितरि स्मरातुरप्रवृत्तिः ॥ शचीपतेरहल्याजारता ॥ शशाङ्क
स्य गुरुतल्पगमनं ॥ अंशुमालिनो वडवालंघनं ॥ अनिलस्य केसरिकलत्रातिक्रमः ॥ ब राम ८
हस्पतेरुतथ्यभार्याभिसरणं ॥ पराशरस्य दाशकन्याहरणं ॥ पाराशर्यस्य भ्रातृदाररत
गतिः ॥ अत्रेर्मृगीसमागतिः ॥ अमराणां च तेषु तेषु स्फुरत्कार्येषु कारविप्रलंभना
नि ज्ञानबलान्न धर्मपीडामावहंति ॥ धर्मस्तेन च मनसि नभसी ... जातु कर्मि

तत्पशस्पार्जायास्यानवेज ४ केवर्तदाससंवरीरु अप्सुविप्रलंभनानि वशोअकत्पोचरतानिर

परिकरः ५ सम्पात्रप्रदानं ५

दनुबध्यते ॥ तन्मन्ये नार्थकामौ धर्मस्य षोडशीमपि कलां स्पृशत इति श्रुत्वेत दक्षिलरदा
रागवत्ति स्म धान्यं ॥ अधिविलासिनीसाधकपभ्यसिन धर्मशास्त्रदर्शिनां विषयोगभोगेनोप
रोध्यत इति ॥ किंतु जन्म ... नः प्रभृत्यर्थकामवार्तानभिज्ञा वयं ॥ श्रियो चेमो किं रूपो
किं परिवारो किं फलो वेति ॥ सा त्ववादीत् ॥ अर्थस्तावदर्जनवर्द्धनरक्षणात्मकः लक्ष्मीपा
दपाल्पवारिराज्यसंचिधिविग्रहादिपरिवारस्त्रीर्थप्रतिपादनफलश्चेति ॥ कामस्तु विष
याभिलाषेचेतसोः स्त्रीपुंसोर्निरतिशयः स्पर्शसुखविशेषः ॥ परिवारस्तस्य यावद्दि
हरम्यमुज्वलंच ॥ फलं पुनः परमाह्लादनं परस्परांघमईजन्मसार्थमारामधारसुदी
शिताभिमानमनुत्तमं सुखमपरोक्षमेव ॥ तस्यैव हृतेविशिष्ठस्थानवर्त्तिनः काव्य
चित्रपांसिमहोतिदानानि दारुणानि युक्तानि भीमानि समुद्देले घनादनिमानवा

MEMORIAL

प्रहर्षरागप्रकोपभवत्र करांरिथः प्लवहर्षामर्षयानसयंत्रकर

द कु समावर्तन्तीति निशम्योत्तानियाति बलाच्चुप्यारवाच्च स्वबुद्ध्यां धान्त्वनियम मनाद्दप तस्याम
२० सो प्रारातजनैः सास्तुड्रं मूर्छमानेव तं प्रव्रहतो नीत्वा परपुरद्वारशोभया राजवीथ्यास्व
भवनमनैषीत्॥ अभूच्च घोषणाश्चक्रामोत्सव इति॥ अथ रेणुस्तातानुलिप्तमाल्यचित
मुंडमाल मारज्जु कामि जनव्रजं निरस्तास्वरता मिलाजंसराणामात्रेपि गतेत याचिनाह्य
मानते समरधुमता राजमार्गेण गोत्सवसमाजनीत्वा क्वचिद्रुपवनतो देशोद्ववति जानश
तपरिनिवर्तस्य राज्ञः संनिधौस्थिता मुदेन तेन भद्रे भगवते च सह निष्ठी देत्या ध्विस्था
विश्रमकृता प्राणा मासस्मिते न्यासीदत्॥ तत्र काचित्कुब्जायवकूड्यालिप्तमांगना पम
देवजितानयाहमस्ये दास्यमघ प्राप्तत्युपेतं मयेति प्रभुं प्राराणीसीत्॥ विस्मयहर्ष २०
मूलश्च कोलाहलो लोकस्योदजीहत हृष्टेन च राज्ञा महोहेरलंकारैर्महता च परिवि
प्रणामकरोत्

ईशानुग्रहप्रविसरच्छावाद मुख्याभिषोहमस्त्वेश्च गुणानः प्रशंसमाना स्वभवनमगत्वैव तामर
क्षिमभावतः॥ भगवन्नेयमेजलिश्चिरमनुगृह्णीत्वोयं दासजनः स्वार्थ इस नीमनुतिष्ठेय इति
सतुरागाद्दशानिहतास्वोक्त्या मम्पाब्रवीत्॥ प्रिये किमेतत्तकृत इदमो दासीनं पंक गतस्त्वम
ममा भारणो नुराग इति॥ अथ सा तां किल निरमबाधीत्॥ भगवन् यथा [illegible] यथा राज
[illegible]
[illegible]
[illegible]

उदय: प्रस्तस्तावरमद्भामद्दुयपूर्वपर्वत:४ तेन सह शयित्वा २ १समकुं बनस्स कुलितामि कुवनिमील
हृ... प्रेक्षणोऽह्यस्म द्वानारि तावति अंकुरोते अर्धभिन्नि प्रभवति ५ विहार: क्षेपणकावासकोडायां च वैजयंती ५

दकु मस्यामेद्यावत्तावद्गत्वा गच्छेयं चंपायामिति। अथ तन्मुनिनाश्रुतनम: स्वशर्मियावाक्तैरविरगा
११ ग। स्वैषिमुक्तरागश्चरागस्य ध्यानेनास्फुरत्। तत्कथा दुत्त वैराग्यपाणीव कमस्थानि स्म कु
र्वन्। अनुमतमुनिशासनश्चाहममुनेव सहोपास्य संध्यामनुरूपाभि: कथाभिश्च मनुशय्य
नीतरात्रि: प्रत्युन्मिषत्ये इव प्रस्थद्वावकल्ये कल्यकुमरकिसलयावयवी रिरपहृताच्छिषितं
नमस्कृत्य नगरायोदचलं। अदर्श च मार्गाभ्याशवर्तिनो बहिर्यां कस्यापि क्षपणकविहारस्य चंपा५
पिंडीखंडस्य विविक्तेनिअसमस्पृष्टसमाधिमाधिक्षीणामभ्यगरापमनभिरूपारांक्षपरा ॥राम॥
वर्णाकमपि क्षपणकं उरसि स्वास्थ्य शिथिलितमलनिवयान्मुखान्निपतितोश्रुबिंदुनलक्ष ॥११॥
यं। अप्राक्षं चांतिकोपविष्ट: कस्तपस्क: रुदितं न चेद्रहस्यमिच्छामि श्रोतुं शोकहेतुमिति

३ खंड: समूह: खंड: अपनयन ... अभ्यासवर्तिन: समीपवर्तिन: अभ्यास:
सन्निकृष्ट: सन्निकृष्ट: समीपवर्ति वैजयंती ४
दृष्टवान् १

सोऽब्रवीत्। सौम्य श्रूयतां अहमस्यामेव चंपायां निधिपालितनाम्न: श्रेष्ठिनो ज्येष्ठसूनुर्वसुपालितो
नाम। वैरूप्यात्तु मम विरूपक इति प्रसिद्धिरासीत्। अन्यश्चात्र सुंदरक इति यथार्थनामा कला
पुर गुणो: समृद्धो वसुना नातिहीनोऽभवत्। तस्य च मम च वपुर्वसुनी निमित्तीकृत्य वैरं वैरोपजीवि
भिर्पौरधूर्तैरुदपादि। तदेव वृद्धान्वितयोरावयोस्तत्समाजे स्वयमुत्पादितमन्योन्यावमा
नमूलमधिक्षेपवचनं शातव्यतिकरमुपशमय्य न वपुर्वसु वा पुरुषमूलमपि तु य: प्रकृ
ष्टगणिकां प्रार्थयेत स पुमान्। अतो युवतिललामभूता काममंजरीयं वा कामयते स
हरतु सुभगपताकामिति व्यवस्थापयन्। तदभ्युपेत्यावां प्राहिणुव तस्यै दूतान्। अहमेव
किल तामुख्या: स्मरोन्मादहेतुरासं। आसीनयोश्चावयोर्मामेवोपगम्य प्रथमं स्वानी
लोत्पलमयमपांगमंगे मम मुमुचे ततीतेजनमपत्रपया चोपरवंव्य चक्रास्तिभगेन च

अभ्युपेत्य अनुमत्य प्राहिणुव अस्रवगमयाव ३ लज्जया १

मलमल्लः कौपीनं आच्छादनं संपिधानं कौपीनं मलमल्लकं वैजयन्ती २
वेशः वपुः जनसमाश्रयः

द कु । मया स्वधनस्य स्वगृहस्य स्वदेहस्य स्वगणस्य स्वजीवितस्य च सैव वेश्या वशीकृता । कृतश्चाहमन
। १२ । यामत्यमस्तत्रैकशेषोऽहं सर्वस्वस्तथा चापराहितः अपघ लोकोपहासैकलक्षतामस्तमश्च
मल सोऽहं धिक्कृतानि पौरवृद्धानामिह जैनायतने मुनिनैकेनोद्दिष्टमोक्षवर्त्मा सकृत्क एव वेश्या
वेशविनिर्गतानामिपुरीणां वैराग्यस्तदपि कौपीनमजहं । अथ पुनः प्रकीर्णमलपंकः प्रव
लतरकौशोर्यवनबाधः प्रकृष्टतमक्षुत्पिपासादिदुःखस्थानासनशयनभोजनादिष्व
पिद्धप इव नवगृहीतो बलवतीभिर्यन्त्रणाभिरुद्वेजितः प्रत्यवामर्शं । अहमस्मि द्विजातिर
स्वधर्मो ममेष पाखंडपथावतारः । स्मृतिस्मृतिविहितेनैव वर्त्मना मत्पूर्वजाः प्रावर्तन्त मम । राम ।
तु मंदभाग्यस्यानिंद्यवेषम मदुःखायतनं हरिहरहिरण्यगर्भादिदेवतापवादश्रवण । १२ ।
नेदं तथापि त्रिष्वापि निरयफलं । अफलेऽपि प्रलंभप्रायमीदृशमिदमधर्ममवलम्बमवास
मादृशस्यैवासीद्धिक्प्रत्याकलितस्वदुर्नयः पिंडीखंडं विविक्तमेतदासाद्यापर्याप्तमत्र
मनोऽतर प्रत्यामुत्र भवान्तरे २ निरयो नरकः   पिंडी अशोकः पिंडिका पिंडी १

वितन्यागासहायुद्भः इभ्य आढ्यः समृद्धश्च ३   धुम्मनघननं १
कर्णीसुतः स्तेयशास्त्रकर्ता कर्णीसुतः करटकः स्तेयशास्त्रप्रवर्तकः वर्ज ४   अशेषभूमिः शरण्यापनग... ५

संचामिति श्रुत्वा चैतदनुकंपमानो ब्रवं । भद्र त्वमस्वकंचित्कालमत्रैव विविक्ते निजे नर्मं धुनासा
नेव वेश्यायथाऽऽत्मोऽभ्यधिष्यति तथा प्रयतिष्ये । स तु पायाच्चाद्रशाढ्या पान्थास्पतमुपस्थितो नग
रमविशन्त्रेव चोपलभ्य लोकवादात्तत्र तुंबुम्पस्वर्णपुरमिति अर्थानां नश्वरत्वं च प्रदर्श्य प्रकृति   रत्नानि तु... वैवको
स्थानमूर्तिर्भास्यन्कणीसुतप्रणिहिते पथि मतिमकरवं । अथ प्रतिपद्य च द्यूतसभामहं धूर्तैः
समगंसि । तेभ्यश्च पंचविंशतिप्रकारासु सर्वास्वेव द्यूताश्रयासु कलासु कौशलमहमभि
हृष्टावगिरसुवात्मेत दुरुपलक्षणीयकूटकर्माणि तन्मूलानि सावलेपान्यधिक्षेपवचनानि जीवन
निरपेक्षाणि संरंभविक्षेपितानि सभिकप्रत्ययव्यवहाराण्यायवलप्रतापप्रायान्प्रयोजिता
प्रलोभनं श्च साधनदानमानवतिषु सान्त्वनवचनानि दुर्बलेषु दुर्भाषितानि पराहृत्यनानेपुरीपस्वरूपा
...हनं २ वसान्युपप्रलोभनानि ग्लहप्रभेदवर्णनानि द्रव्यसंविभागौदार्यमंतरांतराऽश्लीलप्राया
न्कलकलानि त्यतानि साम्यानि चानुभवन्ततृष्टिमध्यगच्छं । आहस्त्वाकिंचित्क्षमार्हदक्षशोर
संरंभविक्षेपितानि वेगवदुत्पादितानि ४   कूटकर्माणि ...तानि ५ सावलेपानि सगर्वाणि ५ अल्पवशासनानि २
सभिकप्रत्ययाः सभिकाधीनाः सभिको द्यूतकारकः ४ अनेकप्रकारा २ ग्लहप्रभेदवर्णनानि पणस्य... ...वकपातानि

२ क्रि
१२

कश्चित्कितवो॥ मनिक्तितवसूत्रनिर्दहन्निवक्रोधताम्रयादृशामामभिवीक्ष्यशिक्षयसिधूर्तवामरेखासख्या
जेनामामयमशिक्षितोवराकस्केयेवतावद्धिश्चक्षोनसहदेविष्यामीतिधूर्ताभ्यनुज्ञानुमेपाद्यत्पसज
न्नौमयाजितश्चासौषोडशसहस्राणिदीनाराणां॥ तदर्द्धंसभिकायसभ्येभ्यश्चदत्वार्द्धंस्वीकृत्योद
तिष्ठं॥ उदतिष्ठंश्चतत्रगतानांहर्षगर्भाःप्रशंसालापाः प्रार्थ्यमानःसभिकानुरोधाच्चतस्यांरजस्
दारम्भम्पवहारविधिमकरवं॥ यन्मूलश्चमेदुरोदरावतारःसमेविमर्द्दकोनामविश्वास्यतरोद्वितीयंह
दयमासीत्॥ तन्मुखेनचसारतःकर्मतःशीलतश्चसकलमेवतन्नगरमवधार्यकृष्णेष्वि ॥ एम ॥
ठकलामकालतमसिनीलनिवसनार्द्धोरुकपरिहितोबद्धतीक्ष्णकौक्षेयकःफणिमुख ॥ १२ ॥
काकलीसंदंशकपुरुषशीर्षकयोगचूर्णयोगवर्त्तिकामानसूत्रकर्कटरज्जुदीपभाजनभ्रमर
करंडकप्रभृत्यनेकोपकरणसमग्रोगत्वाकस्यचिल्लुब्धेश्वरस्यगृहस्यसंधिंछित्वापटभाससू

क्ष्मच्छिद्रालक्षितान्तर्गृहेप्रविश्यतथोनिजगृहमिवानुप्रविश्यनीवीसारमहार्यमादायनिरगां॥ नीलनीर
दनिकरपीवरतिमिरभारनिविडितायांराजवीथ्यांझटितिशतह्रदासंपातमिवक्षणमालोकमलक्षये॥ अ
थासौनगरदेवतेवनगरमोषरोषितानिःसंबाधवेलायांनिःसृत्यास्वनिकेतात्काचिद्युवतिर्ममाग्र
एवनिरासीत्॥ कासिवासुभ्रूयासीतिसदयमुक्ताजासगद्गदमवदत्॥ आर्यपुर्यस्यामैश्वर्य
कुबेरदत्तोनामप्रतिवसति॥ अस्म्यहंतस्यकन्या मांजातमात्रांधनमित्रनाम्नेऽत्रत्यायैवकु
लेस्थिरायिकुमारायप्रत्यनायाज्ञायामेपिता॥ सपुनरस्मिन्नप्युदारतयापित्र्यंवित्तंनिजे
:कीर्त्तिवार्थिवर्गाद्दारिद्र्यदारुणदारकुशीनश्रीतलोकाधिरोपितापाश्लाघ्यनामेवदयिति
मांतस्मैनिक्षितामधनस्यदत्वार्थपतिनाम्नेइतरस्मैयथार्थनाम्नेसार्थवाहायदित्सतिमेपिता
तदमंगलमद्यकिलप्रभातेभावीतिज्ञात्वाप्रागेवप्रियतमदत्तसंकेतावंचितस्वजनानिर्गत्य
बाल्याभ्यस्तेनवर्त्मनातामनंगभिकाभिसराजंस्मरागारमभिसरामि॥ तन्मांमुंचगृहाणैतन्मे

मां दुःखयन्तीं तामुपसृत्य भवतां कुत्र निवासः कुत्र गच्छथ इत्यपृच्छम् । सापि तथा प्रत्यवोचत् । अयमस्मदीयस्तातः
दण्डचक्रेण हतः । अस्यैव दुहितरम् अहम् । अतः परं नास्ति मे कश्चिदवलम्बनम् ॥

॥ द॰ कु॰ ॥ उक्षितितकुम्भमहामर्पितवती दृश्यमान श्चाहमत्रवमेहिसाधितां नये यत्वत्प्रियमिति त्रिचतुराणि
॥ २४ ॥ पदान्युदचले आयतेऽद्रिपिकालोवालुप्यमानधिमिरं यष्टिरूपाणां पाणिनागरिकवलमनल्पं
दृष्ट्वैव अवेपमानां तामवाप्य भद्रे माभैषीः अस्मि यमसि द्वितीयो मे वाक्यः अपितु मद्दुर
यमुपापस्वदपेतयाचिंतितः शायेहभाधितपिवेगविक्रियस्य यामीवाच्या निशि वयमिमां
पुरीं प्रविष्टा दृष्टश्च मे एष नायको दवीकरेण मुष्टिमन्तभाकोशे यदि वः कश्चिन्मंत्रवित् कृपा
लुरस्ति स एवेनमुज्जीवयन् मम प्राणान्नाहरेदनाथाया इति सापि बालागतपतराभावा
न यगजदस्वरावाष्पदुर्दिनालीवदुवे पथुः कथंकथमपि गत्वा नकुक्रमन्वतिष्ठत् अशापि ॥ एम ॥
धिवाहमवितविषवेगविक्रियः तेनुकश्चित्लरेद्रमानीमानि वैरीपमुद्रामंत्रतत्रध्याना ॥ २४ ॥
दिभिश्चोपक्रमैः कृतार्थो गतजीवितस्यायं कालस्य स्ततुश्पावमंगरुदुदृष्टिः त्रशात
एवोष्माश्रयालेवास्य श्चोग्निसाल्कारिण्याम कोतिवर्त्तते देवमिति सहेतरे प्राया उपि

उपक्रमैर्चिकित्सायित्वा उपक्रमैर्भिषग्विनिस्साध्यात जै॰ २ रुपाद्यः वर्णाः श्रपावस्याल्काशेषः स्लीनशङ्खः प्रकारः इति
हेतुप्रकरणादिदारादिसमाप्तिषु

तस्याहमर्दाकापतांनीत्वाऽब्रवं अहमस्मि कोपितस्कर लब्धतेनेनवचेतसा सहायेन त्वामभिस
रंतीमिमामंतरोपलभ्याकृपया त्वत्समीपमुपानेषं श्चेष राभिरम मुख्याहस्तेन पल्लवपाटि
तध्वांतजालेतदर्पितवान् उदारकर्मणा तेनादायसल्कर्ज्ञंस हर्षं ससंभ्रमं च मामभाषत आ
धत्वयेवयमस्यां निशि प्रियामेत्ता वाक्पुनमिमापहृतानथाहिनजाने क्वकुत्वेत्क मेदमकृत
मिति नते शीलमनृतवत्प्रतिभाति नेवमन्येनाद्यापिकृतपूर्वमिति प्रतिनियोत्तेववस्तशक्ति
नाहत्वय्यन्यथायालोभादयः त्वयाद्य साधकृतोन्मीलितेतित्वायसृष्टस्वीवदानेभ्यो नयोचित
दृष्टमिदानीमोदार्थस्यस्वरूपमिति त्वदाशयमनुमान्यनप्रकोनिश्चयः तथामुनास्कर
तेनत्रीतोयंदासजनः इत्यसारमतिगरीयसा श्रीराणासीति स्ततेन प्रत्ताभिद्वेपः क्रियाद्य
नस्य प्रतिदानमिदं शरीरमितिमंदलाभेतिचनेन्मुरवमिदमपित्वयेवदत्तं अथवे

आशयोभिप्रायः छंदोभिप्रायश्चाशयः इत्यनुमान्य अनुमतिमकृत्वा २
निधनमरणं निधनं कुलनाशयोः १

MEMORIAL

प्रीतिपत्तिः कर्तव्यं २ स्म २ वाधकं प्रत्यवायः स्यात् श्रेयः ५ ... वधार्यतां सत्यं चकै० ५ बुद्धिश्चेयं ... ५

॥ द कु ॥ ना वदन्त सा तन्तूपमिव ... घन्नम्यति ... तयो प्रसन्नता इति पादयोर्निपपात। उत्थाप्य चैन मुरसो
॥ २५ ॥ पश्लिष्याभाषिष्ट भद्र कार्यमेतद्धीतिपत्तिरिति। सोप्यदत्त। अशक्यमेवेनामत्र पित्रोरनभ्यनुज्ञ
या पयम्युजीवितु मतोस्या मेवयामिन्यां देशमिमं जिहासामि को वाहं यथा त्वमाज्ञापयसी
ति। अथ मयोक्तम् अस्त्येवैतत्स्वदेशो देशान्तरमिति नेयं गणना विदग्धस्य पुंसः किं तु बालेयम
नल्पसौकुमार्या कृच्छ्राः प्रत्यवायभूयिष्ठाश्च कान्तारपथाः शैथिल्यमिव किंचित्प्रवृत्तास्तस्यो
रदृशेनोर्थेन देशत्यागेन संभाव्यते। तत्सहानया स्फुटमिहैव वस्तव्यम्। एषा हि नया वचे नास्व ॥ एम ॥
मेवावासमिति। अविचार्यानुमन्नेन तेन सघरस्वतां कन्यां तङ्गृहसपनीयेत पेवापसर्प ॥ २५ ॥
भूतयानेङ्हम्स्क्रीडावशेषमवोचयावः। ततो निःपत्य चक्रस्विन्मुखितं कञ्चित्यायोद्वलेतो
नागरिक प्रस्ज संपातेमागपार्श्वे शायितं कमपि मत्तकरिणमुपरि प्रस्तुमारूह्याया

निर्गत्य २ श्रपसर्पणरस्यराः ३
मुषितदं वारित यत्नं २

क सेवयं कठरकुः ... दन्तेन नियंवपुरुषः ... प्रहारस्कगजः परीतो मनः ...
न्यात्रं पुरीतत् २ महुरोन ३ ... तेवैं० ४ ... करणीयानि ५

रोवाहा। ग्रैवेयक प्रोतपादेन चमबोत्थाप्यमानस्व गजपतिः पतिता घोरणा पृथुलोरस्थल परिणताः
ञ्शीतद्युता परीतदंत कोञ्सरस्तिकवलमस्थिरोणाय। अध्वंसया वा मुनेवार्थपतिभवनोन्निर्गम्य
चक्रभिज्जीर्णोद्यानेशारवायां धिक्कपावतराव। स्वगृहगतौ च स्नातौ शयनमध्यशिश्रियाव।
तावद्देवोद्गादुदयेन्द्रादुदयाचलेन्द्रपद्मरागभृङ्गकल्पः कल्पद्रुमहेमपत्त्रवापीडपाट
लपतंगमण्डलं। उत्थाय च धौतवक्त्रो प्रागेतनानि मंगलान्यनुष्ठाय सम कर्मनु मतं पुरमनुवि
वर्तावश्रण्वव वरवधूस्नेहसुकोपलाहलं। अथार्थैश्वर्यपतिः कुबेरदत्तमाश्वास्य कुलपा
लिकाविवाहं मासावधिमकल्पयत्। उपह्वरे पुनरिमपशिरयं धनमित्रं। उपतिष्ठस खेस्को
तैच मेटालमभ्रिकामिमो पुरस्कृत्यागराजमा च स्वचजानात्पेवदेवो नैककोटिसारस्य वसु
मित्रस्य मो धनमित्रं नामैकपुत्रं। सोहमूलहरत्वमेत्यार्थ्ववज्ञातो मदर्थमेव सवद्धि

वर्मभस्त्रा प्रसाविकाश्यतभस्त्रा २ उपह्वरे रहसि रहस्यनिक उपह्वरे ३

तातपुत्र तातस्य जनकस्य ४ अनवसाद्य अविनाश्य ४ उद्वेगात् उद्वेगो शोकसंभ्रमो २

॥द.कु॥ तायांकुलपालिकायांमह्यारिक्तदोषात् पुनःकुबेरदत्तेनार्थपतयेदित्सितायामुद्वेगाद्गुल्मलतामसू-
॥२६॥ नुपलगारगिरिके अरहनमगायकेतन्यलाशाखिकः केनापिउवायवेरलाभिवायैवमुक्तः किं
ते साहसस्य मूलमिति मयोक्ते॥ अवज्ञासौ दयं दारिद्र्यमिति॥ सपुनरेवं कृपालुस्त्वयहि
हिताततः सूक्तोसि नान्यदतः परं पापमात्मत्यागात्॥ आत्मनो मानमनन्वसाधयेवाडुर्यतिसं
तः॥ सोऽप्युपायाधनार्जनस्य बहवः नैकोपिच्छिन्नकंठस्य तिसंधानपूर्वकस्य प्राणलाभस्य
तत्किमनेन॥ सोऽस्यं हमेत्रसिद्धः साधितेयं लक्ष्म्याहिणीचमेरत्नभित्तिका॥ विरमहमस्याः ॥राम॥
त्रभावात्कामहृत्पेषुकामत्रदः अजानामासे॥ मत्तारिरेपाजरसिभूमिस्वर्गमत्रोहेशात्रैव हो ॥२६॥
न्नागतः॥ तामिमांगच्छारामदन्यत्रचैयंवर्गिणाभ्योवात्मुखाभ्योवाडुग्ध इति हिजता
प्रतिः किंतुयस्तस्कराशादस्यायापहृतेविजनेतत्रास्मैमत्रापथ्यलीय॥ न्यायार्जिततदित्वत्रा

रध्ये पक्षप्रकारः २ देवमारादेव निर्णायकः अपायं हनुमत्यदाशा स्त्रियत्राणमात्पुरु ३
कत्वावर्त ७

स्तोभ्यस्माउयं॥ अथेयं देवतेवभुवो देशो निवेश्याभ्यर्च्यमाना प्रातः प्रातः स्वर्णपूर्णा दृश्यते सर्वे
षकस्य इति वद्धां उत्तरयेमह्यमेनां दत्वा किमपि शाबच्छिद्य प्रविश्य रयं तु यत्नभूता देवायां
निवेद्य नोपजीव्यमानीतापरं तु देवः प्रमाणमिति॥ रत्नजातं तु तत्कृत्वा नियतमेवं व दस्यति
मद्दशीतोस्मिगच्छ यथेष्टमेनामुपभुंक्ष्वेति भूयश्च ब्रूहि यथानकश्चिदेनामज्ञासीत्तथानुग्रहीत
व्यमिति॥ तदप्यवशमस्या वभ्युपेष्यति ततश्चस्वगृहमेत्यमयथोक्तमर्थमागं सत्वा पुनर्नैध्ने
वरिवस्यमानोस्तोयलब्धेऽर्थेनिक्षमार्थ्य प्रातर्लोकायदर्शयिष्यसि॥ ततः कुबेरदत्तो ग्र
णाय मत्वा तमर्थपतिमर्थलुब्धः कन्यया स्वयमेव त्वामुपस्थास्यति॥ अथकुपितोऽर्थपति
रर्थगर्वात् व्यवहर्तुमभिस्पति ततश्चाभ्युपायश्चित्रेरुपायैस्तमपि कौपीनावशेषं करिष्यावः
स्वकेचचौर्यमनेनैवाभ्युपायेन सुप्रच्छन्नं भविष्यतीति॥ हृष्टश्च धनमित्रो यथोक्तमन्व
तिष्ठत्॥ तदहरेव मन्निगोगाच्छमहीकोऽर्थपतिसेवाभियुक्तस्तस्पोदारकैवेरं व्यवहुपत

उपास्यमाना वरिवस्या शुश्रुषा परिसर्या उपासनं ५ सन्नद्धः १

संत्र आह्लादनमन्त्रमा ... पंचवीरगोष्ठे तत्पंचवीरगोष्ठं चैत्य ... पदे सदः ॥ ... संगीतं नृत्यगीतवाद्यसंगीतं ... ॥

द॰कु॰ ७ अर्थलुब्धश्च कुबेरदत्तो निधनायार्थपतेर्धनमित्रायैव तत्कन्यारत्नं प्रादिक्षत ॥ प्रत्यपद्यत चार्थप
तिः । एवमेव द्विवसेषु काममंजर्याः स्वसा यवीयसी रागमंजरीनाम पंचवीरगोष्ठे संगीतम
नुष्ठास्यतीति सांद्रादरः समायान्नागरजनः । सचाहं सखा धनमित्रेणा तत्र संविविक्षि ॥ अथ
तन्नृत्तायां च तस्यां क्षितीपरंगपीठममाभवन्मनः । तद्दृष्टिविभ्रमोत्पलवनसंत्रापाश्रयपंचप
चशरो भावरसानो सामग्र्यात्समुदितबल इव मामभिमात्रमव्यथयत् ॥ अथासो नगरदेवतेव
नगरमोषरोषितालीलावकराष्ट्रमालाभ्रंखलाभिर्नीलोत्पलपलाशदामश्यामलाभिर्मामव
ध्नात । नृत्तोत्थिता च सखिकुलाभशोभिनी किंवाधिलासालिकमभिमिलाद्या क्रिमकस्मादेव वा राम ७
नजानेस स्त्रक्कांसखीभिरनुपलक्षितेनापांगविप्रेक्षितेन सविभ्रमममारेचितभ्रूलतमभि
वीक्ष्य सापदे शचपंकिंचिदाविर्दशनचंद्रिकं स्मिता लोकलोचनमानसानुजाता प्रातिष्ठत ॥
सोप्यहं स्वगृहमेत्य दुर्निवारयोत्कंठया दूरीकृताहारस्पृहः शिरःशूलस्पर्शमपदिशन्नि

भावरसानां ... समानसा ... ते सिद्धिः ... रसस्फुरत ... ॥
... शृंगारे प्रदेशे ... ॥

कुमारी दारिका कन्या वै० ॥ अतिनिष्णातः अतिनिपुणः निष्णातनिपुणाभिस वै० ... ॥
तंत्रे शास्त्रे तंत्र प्रधाने सिद्धान्ते

विनीतलज्जः कामक्षे स्वयमेव शय्यायामशयिष्यि । अतिनिष्णातश्च मदनतंत्रे मामुपेत्य धनमित्रो रहस्य कथयत्
सखे सेव चन्द्रागणिका दारिका यामेवं भवन्मनो विनिविशते । तस्याश्च मयास्तुलोद्दृता भाव
वृत्तिरनाम एष्यविरादसौ गमशरः शरशयनेशायिष्यति ॥ स्थानाभिनिवेशिनो श्च वामयतः सा
ध्यः समागमः । किंतु सखि लवास्कन्यका स्वधर्मप्रतीपगामिनी भद्रोदारेण शयेन समगिर
ता । गुणशुल्का हं न धनशुल्का न चमेपाणिग्रहणाद्देतेऽन्यभोग्यं यौवनमिति । तांच मुकुर्मुकुः
प्रतिषिध्यामहतार्थाताभगिनीकाममंजरी माता माधवसेना च राजानमभ्युपेतो व्यजिज्ञप
तां । दिव यूयमदासीरागमंजरी रूपानुरूपकलाशीलशिल्पकौशलापूर्णीयव्यतिमनोरथा
नित्याणासीदस्माकं सा घ मूलच्छिन्ना यस्यामति क्रम्य खलु स्वकुलधर्ममर्थनिरपेक्षा गुणोभ्य
एव स्वयौवनं विचिक्रीषते । कुलस्त्रीवृत्तमेवानवानुष्ठिता । सा चेदियं देवत्वं पादेणायापिता
वत्र्यकृतिमापद्येत तदा पेशलं भवेदिति ॥ राज्ञा च तदनुरोधात्तथानुशिष्टासत्यप्पनाश्रेवे

उक्ककारी १

प्राकर्षामेद्धुकी शाकास्निह्नु नितपारखनी शाकालक्यो द्रष्यम्लतम. ५   उपसर्गह्यावशोकत्नापं

दं.कु. वसाध्यत्त्वसीन्नत्तस्याः स्वसा काममंजरी माता माधवसेना च सदित निर्वेदेन राज्ञे समगिरेतां यदि कश्चि
१८ द्युङ्गोस्मादृक्पायिनैवेनां बालां बलाद्धृत्वा लोभ्य नाशयिष्यति स तस्कर एव दण्ड्य इति ॥ तदेवं स्थि
ते वचनादृते न तत्स्वजनो नुमन्येत न तु वनदायास्सा वभ्रुपेक्ष्याति विक्षिप्तोत्रास्युपाय इति ॥ अथम
योक्तं किमत्र क्षिप्यं गणो नामावश्य गच्छमर्थं तत्स्वजनमानितो जयिष्याव इति ॥ ततश्च कोचिका
मम ऊर्ध्याः प्रधानस्त्री चर्मरक्षितं नाम शाक्यभिक्षुकी चीरपिंडोपदाना दिनोपसंगम्य
तन्मुखेन तस्यावंधवस्याः पाणावधनक एवं ॥ अनिन्नहस्त सदारकानुस्वित्वामयालुप्यं दे
वेय द्विज्ञाति दानं रागमंजर्याति ॥ सोहं स्पहजं प्रतिपन्ना या च तस्यां तथा तमर्थं संपाद्य मञ्जुणो
नाधिकाया रागमंजर्याः करकिसलयमग्रहीषं ॥ यस्यां च निशि चर्मरक्षितयैव वारस्तस्याः राम
आरंभे कार्यान्तरापदेशात्समागतो मुखरावस्थैव पोरमुखमेव मात्ररण प्रियाभिर्मिन् ईकोर्थ पति पिर १८
सेवाभिक्रुको नाम मन्त्रत्वाधमनि मित्रमुक्तं छपवक्त तर्जयत ॥ उक्तं च चनिमत्रेण ॥ भद्रकसेवा

परस्पहेता: परार्थमिपथ्य:प्रद्योहेतु प्रयोगे

पणध:हत: किमर्थं परस्य हेतोर्मामाक्रोशसि ॥ न स्मरसि स्वल्पमपि तवापकारं मत्कृतमिति ॥ साभ्र
योतर्जयन्त्रिवाब्रवीत् ॥ स एष वनगर्वो नाम यस्य रत्नभार्या शुल्कक्रीता उत्तमेः स्थापितरौ द्रवि
तोन विलोभ्य स्वां स्वकीर्यसि ॥ ब्रवीषि च कस्तवापराधो मत्कृत इति ॥ ननु प्रीततमे वेतत्सार्थ
वाहस्यार्थपतेविमर्दको वाहश्च रात्राणा इति ॥ सोहं तत्कृते प्राणानपि परित्यक्ष्यामि ॥ ब्रह्महत्यामपि
न परिहरामि ॥ ममैकात्र प्रजागरणप्रतीकारश्च तवैव चर्मरत्नाहंकार स्वहृज्ज्वर इति ॥ तथा
बुवाणश्चासौ पौरमुख्यैः सामर्षमाक्रोशपापवाहतोभूत् ॥ इयं च वार्ता कर्णिमार्गेणाधननमि
त्रेण चर्मरत्ननाशमुपक्षिप्यादौ पार्थिवाय विज्ञापिता ॥ स च अर्थपतिमाहूयोपह्वरे पृष्टवान्
अंग किमस्ति कश्चिद्विमर्दको नामात्र भवत इति ॥ तेन च वहूक्तं नास्ति देवमे परं मित्रं कस्त्वतो
नार्थ इति कथिते राज्ञोक्तं अयि यस्त्वेवान्नत्यागमाक्रान्तमिति ॥ वा ममारम्भ शक्तं इति निर्गाप स्व

अंगेदृश्य मनरोज्ञ्यर्थे ॰ अर्थयितुत्पद्यमतनये अनुप्रमनिदयित्वा ४ प्रस्तावरगोदुपदोप ८ जेनयंता ३

विभावितेन प्रादिकृतेन अभिप्रकारो विभावनं ४ प्रत्याख्याय विपरीतकथयित्वा प्रत्याख्यानं निरस्तं विपरीतं तु जाल्पितं ३ अश्मंतमुद्रानमाधिश्रयणी क्षुल्लिरिका ७

२.कु २८ गृहेवेशवावेध्य तस्मा भार्यामापरोचा निपुणा तमन्विष्यन्नोपलब्धवान्। कथं चोपलभेत स वराकः सतु
विमर्द्दको मञ्जाहिता वदभिशा नखिन्नो मन्त्रियोगात्तदन्वेषणायोद्यतोऽदहदेव प्रतिष्ठत। अर्थ
पति स्तम दृष्ट्वा तत्कृतमपराधमात्मसंबंधीति मत्वा माहात्म्याद्वा प्रत्याख्याय धनधनमित्रेणा
विभावितेन कुपितेन च राज्ञा निगृह्य निगलबंधनमप्यनीयत। तस्मिन्नेव दिवसे कुविधिना कल्पोक्तेन
चर्मरत्ने दोग्धुकामा कामममंजरी एवं दुग्धं स्वपाणिभ्यां ते विरूपकमुपस्थापितो पहतं सर्वमर्थं जात
प्रत्ययशास्त्र रहसि समर्प्य स्वपत्यक्षेत्र कन्नुनीयद्भागमत। सोपि कथं चिन्निर्देथि कगृहान्मोचितात्मामद
थ नुशिष्टो हृष्टतमः स्वधर्ममेव प्रत्यपद्यत। कामंमंजर्यापि कतिपयैश्चाहोभिरश्मंतशोभमविन एम
हत्ता दोहाशया स्वयमभ्युद्यमकरोत्। अश्मंतकं प्रयुक्तो च धनमित्रोमित्र। पार्थिवपाडिता २८
पत। दृष्टयैव कामममंजरी गणिका लोभात्कर्मरत्नो भमंजरी तिलोकापवादाशपात्रमासीत्। सा

निर्यापिका गृहात् दूरपरासिद्धानात् निर्यथोदितं दत्तपराकस्थितं राजिना ऽलापि ४

पशुशालो ऽल्परसान्यपि निरपेक्षं त्यजति। त्वमन्ये मच्चर्मरत्नलाभहेतुकामिति तस्य रवत्वकस्य सहृद
यः। वणिग्भ्यो वा रत्नरत्नाभ्यश्च दुग्धेनान्येभ्य इति हितावज्ञता ऽऽहतीति। अतो मध्या मत्ती ति मे शंकोति
सापि सद्य एव राज्ञा सह जनन्या समाहूयत। कथितवती निवृत्तमयोपकरे कथितं तं नूनमायेसर्वस्व
त्यागादीति प्राकाशा दाशंकनीय चर्मरत्नलाभात् तदनुयोगाय योगराजेन समाहूपसे। भूयो ऽभयो
निर्वंध पृष्टयाच याचितमस्मि तदागमित्वेनाहमपदेश्यः तत श्च भावी मे चित्रवधः। मतोऽव मोचिन
जीविष्यत्येवते भगिनी त्वं च निस्त्रीभूताच्चर्मरत्नेच धनमित्रमेव प्रतिभजतीति। तदिय मापसं मीतो
नर्थानुबंधिनी महत्या पदापतिता तत्किमत्र प्रतिविधेयमिति। तया तज्ज्ञनन्या चाश्रुणाविमुक्ता
को। अस्त्येवेतत्स्मर्हालिश्पान्निर्भिन्नप्राय रहस्य। राज्ञा च निर्वंधेन कोऽपि ध्रुवमतुरीति ति कृपापि
नियतमागमित्रपदेश्ये वक्ष्यो हि जर्चमरत्नस्य। कथितव पादशेषं सर्वमेवास्मत्कुटुंबमवसीदत्। अ

अपदेश्य पाकथनीया गोपयित्वा निद्रुवः स्यादपह्नवः ३

MEMORIAL

दश २० थपतौ चनरद पयशो हृष्ठमेंगा वरव सिद्धं च तस्य कौमौ नशास्यास्माभिः संगतमम मुने वतदसभ्यं दत्ता
भिप्ये पद्धिश पत्र समात्मानं गोपायितुमिति मामुपगमय्य राजकुलमगमत् । राज्ञानुपृष्टो चैने
ठ न्यायो वेश्याकुलस्य यद्दातुर पदेश । नद्यर्थे न्यायाडिति हेव पुरस्तात् वेश्याम् पनिष्टं तिष्ठप
सहृदीति प्रस्तुथ कर्णी नासा छेदो पदेशे पभीक्षिताभ्यां मंगवे चक्कीभ्यां सरवत पस्वी तस्कथत्वे ना
थं पतिरयाद्यत । कुपितेन च राज्ञा तस्य प्रारोग्य यतो दंडः प्रांजलिना च नभित्रेणो व प्रतिषिध्या
तः । देव त्वयादत्तः सवरो यद्दुष्टाज्ञामीदृशोऽवपराधेषु प्रारो रवियोग । यदि कुपितो सि तदाहत्य सर्व
स्वं तया निर्वासनीयः पापदृशि । तन्मूलाच्च नभित्रस्य कीर्तिरप्रथत । तत्र श्रीधनभर्त्रा पंचेर
छस्त्रशोभस्वार्थपतिरर्थमत्तः सर्वपोरसम तेनिरवास्यत । तद्दृष्ट्वा राज्ञा तु किंचिद्वयवेन सा राम २०
वरा की कामनंजरी शर्मरतलगारक्षिकापाषिदुर्स वेश्वासा नु कंपने च नभित्राभि नोदितेन भू
पालेनान्वी गृह्यत । चनिमत्रस्याह निगुणा निकुलपालिकाम्पायेम्य । तदेवं सिद्धस्य कल्या

रजमंजरीगृहे हेमरत्नपूर्णामकरवं । अस्मिंश्च पूर्वे लुब्धसमृद्धवर्णास्तथा मुद्देन मनीषी पुरोऽपि तत्वो
निषीति विलिखितो ऽसि तो यथा कपालपाणिः स्वेदेवंचये नैमिष्ठश्चारिणा तैः समृद्धी कृतस्यार्थिवर्गा
स्यार्घहेतुर्भिक्षार्थमभ्रमत । नह्यलमतिनिपुणोऽपि पुरुषोऽनियतिलिखितां लक्ष्मीमतिक्रमितुं
यतोऽहमेकदा रागमंजर्याः प्रणयकोपशमनायसानुनयं प्रार्थितायाः पुनः पुनः प्रणयस
मर्थितं मुखमधुगंडूषमास्वादमास्वादं मदेनास्पृश्ये पीतलं हि मदोन्मादयोर्मार्गेणाप्युषित
कर्मिष्वेव प्रवर्तनं । तदहमुपोढमदोन्नगरं भिदमनये कस्यवशार्वर्या निर्धनीकृत्य च नष्टः स्या
मीति । प्रव्यथितप्रियतमा प्रणामांजलिशपथशतानि वर्तीमित्रवारणा इव रभसाच्छिल्लश्रृंख
लः कयापि धात्र्या द्रष्टा शृगालिकाख्ययानुगम्यमानो नातिपरिकरो हि द्विलीयो दह सापरे
णोद्वलं । अभिपततो नागरिकपुरुषानशंकमेवावगाह्य तस्कर इति तैरभिहन्यमानोऽपि ना
निकुपितः । श्रीडर्वन्निव मदावसन्नहस्तपातितेन निस्त्रिंशेन छत्रान्नेव हत्वा घूर्णमानता

अपगरुत्वबुद्धे इहत्रास्मिन्नवसरे४ मत्पत्नी३ अभिसृताः२
प्रातिनवनवोत्रासरालिनीदृति मामता २

द. कु. ८१

गृहाद्विरपैते। अनंतरमार्यस्वामिनि सज्जं ती शृंगालिकाममाभ्याशमागमत्। आवध्येवाहमरिभिः आपदानु
मरणापहारिणी प्रसाधस्ववोधितस्तस्त्रेणोपजातनयाश्रीति न यावच्चीवरं अहो मय्येव मोहमूला महापा
पदापतिता। अथितत्तस्यं च सस्खम याधनमित्रस्य मे परिहत्य च रागमंजर्याः मदेन सावतो संश्रो
णीमोच्चैर्नियतं मया हि यच्छेते। तदियमिहाप्रतिपत्तिः पयानुस्त्रीयमानया मन्त्रियोगतः सोपरि त्रास्य
ते मोचकदाचिद्दनर्थादितस्तारयिष्यतीति कमप्युपायमात्मानेव निर्णीय शृगालिकामवादिषं
अपेहि जरति केयात्वमथ लुब्धा दग्धगणिका राग मंजरी मञ्जिन शतमनेन शत्रुणा मे मित्रच्छद्म
ना धनमित्रेण संगमितवती साहतास्मि तस्य पापस्य च मरणं मो ह्यादुहितुस्त्रलव साराभरणा
पहारादहं वा घनैः संकल्प मत्स्यजेयं जीवितमिति। सा पुनरुद्घटितज्ञा परमधूर्ता साश्रुगद्गदम् राम
दंजलिः स्वान्मुख्यान्त्रणा मपूर्वमासादितवती सामस्वैमभ्ययाचत। भद्रकाः प्रतीक्षध्वं क २९
चित्कालं यावदस्मात् सर्वमभिजनमर्थजातमवगच्छेयमिति तथेति ते प्रतिपन्नो पुनर्मां स

उद्घाटितं स...

भवनुष्ठुरता सर्वाद्देवतानमिदमव्ययं भवन्तरसवादानिद्रीवस्मरणोपय अनयः४ अनुबंधः अनुवृत्तिः४.
स्वहानमतिरक्षणेषु अधिगर्थदयराकमणिनिकामणिरावछ। ६ र्जावितादह तउद्ध्न४७

मीपमासाद्य सोम्य द्रमस्वा च दासीजनस्यैकमपराधं। अद्य सकामत्वकलत्राभिमर्शी वैरास
स्यैवं धनमित्रः। समस्तस्वचरहितस्तेपरिचर्यामनुग्रहालुम हेम दासी रागमंजरी। आकल्प
सारो हि रूपातीवाजनः। तदुचिश्वनिहितमस्याश्च्छरणमिति पादयोर्ममापतत्। दयमानश्च
वाहमत्र वंभवतुम्पप हस्तवर्मिनिः किममामुरवां वैरानुबंधेनेति तदुवन्तिवकर्णा एवैनां
मशिक्षायं। एवमेव प्रतिपत्तव्यमिति सानुप्रतिज्ञार्थाजीवम्विरंभद्रप्रसीदतु तेदेवतादेवो
पंगराजः पोहश्चप्रीतो मोचयतु त्वा मे तेपि भद्रमुखास्त्र वदयंतामिति दूराणादुपासरत्
आनीयेचाहमाराष्ट्रिकेना यकस्य शासनाचारकं। अथोनेरेघु रागापदृष्टा नरः स्वभग
मानी स्तुरुरमन्यः पितुरुपयादस्वितोधिक्षिताधिकारतोरुणपमदा दन्नीतिपक्षः कांत
कोनाम कारापतिः किंचिदिव भार्तं पितृवासमभ्यधनात्। न चैव धनमित्रस्याऽर्जिनरत्नं
त्रय च्छसि। न चेन्ना गरिकेभ्य चौरितानि प्राप्यर्थयसि दृढं सिपारम च्छादशानां कारणा

सुभगमानी सुभगंआत्मानमन्यमानः सर्वोत्तरम्वेशोभागंतद्वान्सुभग उत्पत्ते४ नारुतपयोवनसम पूर्णकारणानोना
नागरिकाः८
तेनातेना कारणानावन्यो१

विरोपितः उपशांतः ५ साधीयसी दृढतरा २ प्रत्याशा पुनराशा ३ हार
अनुयोगव्यतिकरे प्रश्नप्रकारे संपर्कव्यतिकरे प्रकारेवाग्नयोनीप ४

द कु नामं ते सम्यक्सुखमिति। मया तु स्म यमानेनाभिहितं। सोम्य पथ्यपि दधामा मनश्चाजन्मनो मुक्षितं
२२ धनेन त्वर्थपतिरारापहारिणाः शत्रो मे मित्रमुखे स्य घन मित्रस्य चर्मदत्तं प्रत्याशा दृढयेयं॥
अस्त्वेवं तद् सुतमपि यातनामनुभवेयमिति। यमेसाधीयसीसंधेति तेन वक्रमेण वर्तमाने सौ
त्वन संतर्जन प्राये प्रतिदिनमनुयोगव्यतिकरेनुगुणान्न पानलाभात्कति पये रेवाहोभिर्वि
रोपितव्रणाः प्रकृतिस्थोहमासं। अथ कदाचिद् द्यूतोत्तावरपीतात पातिमिश्र दायिनि वासेरं
दृष्टवर्णा भगालिकोज्व लेन वेषेणोपसृत्य दृहस्था न्तुचरामामुपश्लिष्याब्रवीत्॥ आर्य दि
ष्ट्या वर्द्धसे फलिता तव सकनीतिः। यथा त्वया दिष्टं पतनतथा धनमित्रमेत्यात्रवं। आर्यत वेवा
पन्नः सुहृत्। अमुनाप्येवमाख्यिता सि। अहमद्य वेश्यासंसर्गात् सकलभाग्यानन्दो ज्ञात दुःखः त्व
या पुनरविशंकमद्यैव राजा विज्ञापनीयः देव देव प्रसादाद्देव प्रणीपित दर्शनरत्नमर्थ
पतिमुषितमासादितं। अथ तु भर्ता रामं मं जायाः कश्चिद्दत्तधूर्तो वालाद्य कथत्वे लोक || राम ||
|| २२

वार्त्तोत्पद्यातिवेव स्वराणपान्मया समस्त्यत। तत्सैवं धात्रीवस्त्राभरणप्रेषणादिना तज्जायां प्रतिदिव
मन्ववर्त्ते। तदसावशंकितदर्शिनि कृष्टाशयः कितवः तेनच कुपितेहतेच मेयत्नं। आभरणमनुजकं
वतस्याः सतु भूयस्त्रेयायश्च मन्त्रगहयतनागरिकपुरूषेः। आपन्नौ वामुनानुसृत्य पृष्टदर्पैराग में न२
जरीपरीवाहिकायेहर्वप्रणयानुवर्त्तिना तज्ज्ञोडनियानोद्दिष्टः कथितः। ममापि च मे यत्नमुपायोप
क्रान्तो यदि प्रतिय हेद्दिह देवपादस्त्तथा नुग्रहः कार्य इति। तथा निवेदितश्चनरपतिरस्माभिमा
मानियोज्यो पद्धदे नैव स्वातेदापयितुं प्रति पातथ्यते तन्त्राः पथ्यमितिः। अत्वेवत्वत्प्रनुभावप्रत
न याद्दीतत्र स्मत्तातेनतथैवसंपादितं। अथाहत्व दृष्टिं ज्ञात्वा प्रत्याध्यतायाः रागमंजर्याः सकाशा
द्धये विमानिव स्तूनि लभमानो नागराजदुहितृत्वं बालिकाया धात्री मोगल्लिकां त्वदाख्येन मा
र्गेणाञ्च हेजये। तामेव च सत्क्रमीहृत्या बालिका या रागमंजर्याश्च परं संख्यमवीवृधं। अह
उपहृदनमुपसान्त्वनं सान्त्वनोपधृदने उत्सामा ३ नेध्रयमित्यपि कथ्यते ४ विश्वस्तायाः २
संक्रमीकृत्य उपायीकृत्य प्रत्युपायस्य क्रमेण निश्रेणापाशं क्रमस्कृतः १

प्रमत्तौ कुहरः स्थानं सुरतः कुहरस्तु छिद्रं मेनागलोके रतेपि स्वल्पजयः ३ प्रमत्ता अवधानहीना प्रमादोवधानता २
वितर्य र्द प्रस्तुतकल्पा २

द०कु रहस्यं नव नवानि प्राभृतान्युपाहरं तानि च नाचिरं नहारिण्यः कथाः कथयंती तस्य - - - मासौ ॥ एकदा
२२ च हर्म्यगतायाः सुप्तायाः स्थानस्थितमपि करीकुवलयं मिति समादधती प्रमत्तैव प्राप्याप्य
नसृज्जिष्यस्मे स्तेनोपकल्पाद एकेनापि कारणेनाभवनोगतां प्रविष्टस्य कांतकस्योपरि प्रसक्त
कुहरपारावतत्रासनापदेशात् प्रहसंती प्राहरं ॥ सोपि धन्यंमन्यः सुस्मयमानो धनस्त्रिष्यस्मे ॥
स्तेनोपकल्पाद एकं च दुर्मुखः स्मयमानो मातर्मि प्रहसिता या राजदुहितुर्विलासप्राय मा
कार्मा माभिलाषमूलमिति यथा संकल्पयैतथा मयापि सज्ज्यैवाकिंमपि च तु स्मावेष्टितं
आ हृष्टं च नवनाचमनासितेनाविद्धः संधि पलेन पत्रिणाति मुग्धः कथं कथमपि निरगात् राम
सायं च राजकन्यांगुलीयकमुद्रितां वासंतां च लपटांशुकयुगलं भूषणानि च गर्भीचकेरिकां २३
कयापि बालिकयाप्यग्राहयत्वा रागेमजर्या इति नीत्वा कांतकस्यागारमगां ॥ अगाधे च राग सा
दिग्धविषलिप्तं ३ घनसारादमिथ्यं तु वासितं वासउर्याने २

अपोढानि अनविद्धानि अपोकमपविद्धं स्यात् ४

गरेम ग्नोना व मिव मामुपलभ्य परमहृष्यत ॥ अवस्थां तरापि राजदुहितुः सुदारुणानि वर्णयेत्या
मया स दुर्मतिः स्मर सुस्माधातः ॥ तमप्रार्थितावहं त्वत्प्रियाप्रहितमिदमिति ममैव च सुखतांबूल
मुच्छिष्टानुलेपनं निर्माल्यं मलिनांशुकं चास्मै पुरूपाहरं । तदीयानि च राजकन्यार्थमितु पासाय
कुलमेवापरोक्षाणि ॥ इत्थं संकल्पितमनन्यथा चित्तसंवैकांतमयोपमंत्रितोभूत् ॥ आर्थ लक्षणा
न्येव नवा विसंवादानि तथा हि मत्प्रातिवेशपः कश्चित्कार्तांतिकः कांतकस्य हस्तो रूपमिद पाणिष्व
गि ता दृशानि लक्षणानि तस्योत्था दिशति ॥ तदनुरूपमेव स्वामि यं राजकन्या कामयते । तदेकापत्य
श्च राजा । तया त्वास्मागतमुपलभ्य कोपिताभिदुहितुर्मरणाभयान्नोच्छेत्स्यति । प्रस्तुतमदास्यपि
वेयोवराः । इत्थं चायमर्थोनि बंधी किमिति नातनाराध्यते । यदि कुमारीपुरस्त्रवेश्याभ्युपायनाव
रुध्यसे । ननु बंधनागारभित्तेर्व्यामित्रयमंतरालमाराम प्राकारस्यो के नचित् हस्तावते कारागारि
प्रतिवेशी वसतिय प्रातिवेश्यः समउ यते पवे० अदिदृक्षत अवोचत दृ एकागारिकश्चोर चौरो
कामोबाहुल्यास करयोस्तनयोस्ति थी गर्त २१ कागारिकस्तानदस्युनस्करमोषकाः १

निदिष्टवान् ४

द·कु· २४ केशानावर्तीस्तंगात्कारयित्वा प्रविष्टस्योपवनं तत्त्वोपरिष्टादसमदायमैवरस्वारस्कृतरोहितस्यापरि
जनोनरहस्यभेत्स्यतीतिसोऽब्रवीत् । साधुभद्रेप्रदर्शितं । अस्ति कश्चित्तस्करः खननकर्मणि स
गरस्तानामिवान्यतमः स चेत्वम्पः स्तरोत्स्नेकेन तन्कर्म साधयिष्यतीति कतमोऽसौ कि भितिनल
भ्य इति मयोक्ते । यिनत कृत्नमित्रस्य चमिरन्तमुखितामिति त्वामेव निर्दिष्टवती । यद्येवमेहित्वयास्मि
न्कर्मणि साधिते मित्रैरभ्युपायैस्त्वामहं मोचयिष्यामीति शपथपूर्वं तेनाभिसंधायासि द्रुतमभ्युपा
यैर्निगलयित्वा योऽसौ चोरः सर्वथोपक्रान्तो धाष्ट्र्यभूमिः प्रकृष्टवैरस्तदलन रत्नेन दर्शयामीति राम २५
ज्ञे विज्ञाप्य चित्रमेनेहनि ष्यसि । तथा च सा पार्थिः स्त्व्यातिरहस्यचन स्त्ववार्तिरिति मयोक्ते सापि
हृष्टः श्रीनिपद्यमामेवत्वडुपलो ध्रुभनेनिवुज्यवाहि स्थितः । श्रोत्वमतः पतितामिति श्री
तेन जयोक्ते । मतृकमल्पत्वन्लपरवान्नभूयानानचैनभिति अथ आनीतेन वामनाग्रथ
म
श्रामुपगम्य उपक्रान्तः चिकित्सकः ४ शास्त्रं कर्तव्यं शास्त्रयुक्तं वं कर्तव्यं वजयतीर

विभागाः प्रवेशाः ६ उरगास्येन फणामुखेन २ निःपततः निगडतः ३ अस्थि धेन्वाः छुरिकया
संनिवेशः संस्थानं संस्थानसंनिवेशाभ्यां स्वरूपं च निगद्यते ५ वररुचिः

मे मन्मोचनाय मे शपथः कृतः मया नरहस्यानिर्भेदनाय । विनिगडीकृतश्चाहं स्नानभोजनाद्यनुभूय निर्या
यकाराङ्गिणिकोणाद्दारम्योरगास्येन सुरुङ्गामकरवं । अचिंतयं चैवं हन्तुमनेनैवामुना मन्मोचनाय
मे शपथः कृतः तदमुं हत्वापि नासत्यदोषेणास्पृश्यः इति निष्पन्नेतत्त्वमेनिगलनाय प्रसाधयमाणा
पारोष्ठ फणेनोरसि निहत्य पातितस्यास्यैवासि धेन्वा शिरोऽपहृतं । अकथयं च भगाल्लिका भद्रा
भद्रे कथंभूतः कन्यापुरसंनिवेशः महानयं प्रयासो मा व्यर्थो बभूत् । अमूत्र किंचिच्चोरयित्वा निर्गन्तु
व्यमिति तदुपदर्शितभित्तिविभागेनावगाह्य कन्यापुरं प्रज्वलत्सु मणिप्रदीपिकासु हर्ष्येष्वनेकक्रीडा
खेदसुप्तस्य कन्याजनस्य मध्ये महार्हरत्नप्रस्तरसिंहाकारदत्तपादे हंसतूलगर्भकोमल
शयनेऽपि प्रयानशालिनि कुसुमलवच्छुरितपर्यन्ते पर्यङ्कतले दक्षिणपार्श्वस्पर्शहस्ताधोभागानुवलित
नस्वरणाय एष हमी बद्धिस्तनमध्ये रणुल्कासाधिपरस्य राश्लिष्टजंघाकाण्डमाकुञ्चितकोमलोभय
शयनमं च पर्यङ्कपादद्वयासमा २ अनुवलितं संवृतं संहृतं तस्यासंव
कपरत्वं लितोभिर्नानुवलिततोऽपि च गोपालि

MEMORIAL

वेष्टितं वक्रितं समे वे० । कर्णिका कर्णभूषणम् आभुग्न इषत्कुटिलं भुग्नं कौटिल्ये अयथार्थकं ५ निर्मितानि क्षिप्त ६
समुन्नतः ५ अनतिवलितं अनतिप्रहु २ निःश्वासाहतिः ३ अन्तरीयोपसंव्यानपरिधानान्यधोंशुके २ रुचकः रुचकौ गुलिकामणिः ४

६७ २५ जानु किंचिदुन्नमितोरुदंडयुगलमधिनितंबमंडलस्वस्तमेकैकं भुजलताग्रमपाश्रयानानिर्मिताकुंचि
तोन्नतभुजमूलतोत्तानितालकरकिसलयं आभुग्नश्रोणिमंडलमतिखिन्नवीनांगुलीकोणशयम
नतिवलिततनुतरोदरमत्युन्नतनिःश्वासान्तःकंपमानकठोरकुचकलशमाणि रश्मीनवेकरश्मि
राधरोद्देशदृश्यमानानिष्ठ्यूतताम्बूलपनीयरसत्रपर्यस्तपद्मरागमुद्रकमर्द्दलहस्ताधरकर्णपाशानिभृत
कुंडलमुपरिपरावृत्तश्रवणपाशरत्नकर्णिकाकिरणमेउधापंजरितविजृम्भाविदुरशिथिलशि
खंडबंधमालप्रभामंडलकुंडलितपार्श्वलेखाराघरविवरेगंडस्थलीसंक्रान्तहस्तपल्लवदर्शितकर्णा राम २५
वतंसपल्लवमुपरिकपोलादर्शतलानिक्षिप्तचित्रविलानपत्रक्रियाजनितविशेषमसृज्य मामीलि
तैदीर्घदलोचनविभ्रान्तभ्रूणताकमुद्भिद्यमानश्रमजलकणकभिन्नशिथिलचंदनतिलकमनोग
मेदुसंमुखेगतालकैरवतंसितकृशं प्रसुप्तामनतिधवलोत्तरच्छदनिमग्नार्धैकपार्श्वतयाविरवि

विश्रब्धं विस्रब्धं निर्भयमित्यर्थः १ पत्रजातिः ३ संक्रान्तिर्विवर्तनः समावे० ४
पुलकः विदुरमावचारीप

विलसनस्फुरणे ३ असंगतः अध्यः १ स्यातिमहृते वर्तमानसामीप्यवर्त्तमानवद्वेति लट् ३ अकृतसंकेतेनेवस्पृष्टा २ नागदन्तो विलंघन ४
तूलिका वर्त्तिपट्टिका ५

लसन्नखेदमिव चलोंशारदंभोधरोत्संगशायिनी सौदामिनीमिव राजकन्यामपश्यं । दृष्ट्वैवस्फुरदनंगरागश्चो
रयितव्यनिस्पृहस्तायेव तावच्चौर्य्यमाणहृदयः किंकर्तव्यतामूढः क्षणमातिष्ठं । अतर्कयं च । न चेदिमां
वामलोचनामासादयेयं नमृष्यातिजीवितुंमां वसंतबंधुः । असंकेतपरामृष्टा चेयं बालाव्यक्तमार्तस्व
रेण विहन्यान्ममनोरथं । ततोहमेवाघ्रीयान्तस्दृयमत्रप्रतिपत्स्य इति । नागदंतावलंबमानयासक्त्वके
वर्त्तिफलकमादाय मणिसमुद्गकाद्वर्णवर्तिं कांस्यसमुद्गकात्तथाशयानां तस्याश्च मां वद्धांजलिं
चरणलग्नमालिखं । इमां मार्थीं च त्वां मय्यमांवद्धांजलिर्दासजनस्ते भिन्नमर्थमर्थयेत । स्वापिहि मयास
हसुरतव्यतिकरखिन्ने वमात्से वमिति । हेमकरंडकाच्च वासमाप्तं वूलवीटिकां कर्पूरस्फुटं वा पारिजात २३
कं चोपयुज्य तत्कालकपाटलेन तदुच्छ्वसितेनस्रुधाभिर्जैषेवकाकभिक्षुनेंनिरष्ठीवं । अंगुलीयकविनिम
यं च कृत्वा कथं कथमपि निरगां । सुरंगया च प्रत्याप्य वचना गाराल्लब्रैव कर्दस्य नागरिकवरस्य सिं

यते हारादि नियम १ सुरंगा वस्थकान्तर करंडकः पेटकः पेटिका ३ वासना वूलवीटिका नागवल्ली ३
प्रकाशान्तितलाक्रान्तरसातल बद्घनवीटिकापुंकावंदु मंदार सुरीपुष्प वात्स्यायन

श्रमापहः श्रमहर्ता २   शोभ्यः १ उन्नीतं अनुमितं ५ प्रकाश्य

६क
२९
हृद्योऽनन्यत्र: तेस्तु गन्तेस्तु मित्रे त्वेनोपचारितस्य सोऽयं परो मया हतः सो पक्षीकृतकस्तवयेव प्रतिपद्यस्व
बोमोऽसुशउपदिश्य सहस्रेशगालिकयाभिरक्षाभि जं ॥ नरपतिपथे समापतायद्दीक उत्तमे रश्विन
यच ॥ अलमस्मिय वेनापसर्तुमनाम रथस्वैमिदेस्तापुनर्वराकीगत्वेति ॥ तदिदमत्र प्राप्तरूपमिति
तानेव चपलमभिपापस्वत्वस्तगमितकर्पूरः पराङ्मुखस्थितवानुवं ॥ यद्यहमस्मि तस्वेशभद्राव
ध्नीतमो ॥ अस्माकमयमधिकारो नु उनरस्यावरुधीयस्याशीति ॥ सातुराविनेवो लीनमदमर्यमित्रायया
तात्स्वात्सप्रणाममभ्येषमभद्रमुखा ममेव पुत्रो वाउयस्माभ्रैरं चिकित्सितो परेद्युः प्रसन्नक   राम
ल्पोद्य: प्रकृतिस्थ इव जात: ॥ जातास्थया च मया वेधनाभिर्गमय्य तान्तानुक्लिष्ट: परिधाप्य   २९
भजम्त्र वासिता उगलम अपवहाय पस्मात्रम थीरेघकाम संवाद: कृतोऽभूत् ॥ अथ निशीथे भू
य एव वा पुनिधोनिहतकोत के राजदुहितरेन मेपभितिरहसापरेणा राजपथमभ्यपतम् ॥ नितप्य
चाहमुत्तमेव गतमस्यां वेलायामन्वधावामि ॥ ततस्सीदतो वध्धेनं मह्यमभ्यपतेतियावदसौ क्रं

अनाहूतोनिः प्रवासितनेत्रे कैवल्यनावरेत्तु अशरीरंशयनासने ३ कामसंवाद: कृतसंवाद: ३ निद्युः १२ वर्ष: २

विक्रमविठ्ठलस्यापि ३   शोणेय तिलकं हस्तशोणेयो विहंगा शातिरिस्यपि दे० १
          निहता कृप्तानेत्रैव वर्णेन बलकष्टपिता सज्जन: २

दतिताव दहस्य पिरस्केन तस्वो मातरिश्वा वकूरवः किमेते काका: शोणेयस्य मेनिय हितार: शांतपापमित्य
धावं ॥ असावप्पमीभिस्वमेवो मत्ता पान्तुम्मत्र उन्मत्तं ॥ मुक्तावली कस्तभिदानी बध्नातीति कर्थि
तारुदपिवमामन्वगात् ॥ गत्वा च रागमेवशीघ्रह स्थिरविरह खेदघ्विकलाभिमोवकुअविधमाश्वास्यत
त्रिशाशोऽयमेनोज ॥ प्रातस्से वोदारकेणा समागदे ॥ अथ भगवते मरीचि वेशाङ्कछाउत्थाय पुन: प्र
तितस्तप: प्रभावात्त्रापापन्त्राद्दिव्यस्तूप भपसंगम्पोते ॥ नाद्योऽप्यं भूतं त्वद्दर्शन उपगमितः ॥ सिंह
धोअस्युकोनकापचारनिर्भिद्यतस्पदे प्रदिष्टापितसौ नेव चारुकस्वरेणापथेन कन्यापुरप्रवेश भूयो
पिमे समपादयत् ॥ समगंसि चाह शृगालिकामुखपति:स्ततवाभ्यनस्यकया राजदुहित्रा ॥ मेखवदिव
सउच उवर्मापि सिंहवर्मा च भूतदुहितृप्रार्थनः ॥ कुपितोऽभियुक्तपूरमवारुणोत् ॥ अमर्षणश्चागरा
जोयावदरिभि: पारस्यामिकं विधिमाचिकीर्षति तावत्स्वयमेव शालोनिर्भिद्य प्रापासन्तानपि

अभियोगस्त्वभिभव: २ आवारुणत् रुद्धवान् २
शालेप्राकारे प्राकारे वरणं शाल: १

समागतं ४ अभिसारसहायीकृतं ४ संभूय संगमस्य ४ अहल्लवप्रतिसरः ३

द०कु० २१ सहायान प्रतीक्ष्यमाणो निर्गत्याभ्यधिकबलेन विद्विषा मर्दितोसौ पराये भिन्नवर्मा सिंहवर्मा बलादगृह्यत
अंबालिका बलवदभिगृह्य चंडवर्मणा हठात्परिणेतुमात्मभवनमनीयत । कौतुकं च सकिल द्वा
पावसाने विवाहः श्वः प्रभात ॥ अहं च धनमित्रगृहात् उद्वाहायेवोपनद्धमंगलप्रतिसरो धनमि
त्रमवोचं सर्वे समापतितमेवांगराजाभिसरं राजमंडलं । तदत्रैव संभूय पौरवृन्दैः सहादु पाक्रा
य । उपावृत्तश्च रुचिरशिरस्त्रमेव शत्रुं दूरसीतितथेति तेनानुपगतेनागत्य सुखेन मुख्यभवनमुपास्व
समाकुलमुपसमाधीयमानपरिणयोपकरणाभिरामं तत्र प्रवेशनिर्गमनप्रवृत्तलोकसंबाधम राम
लस्य राज्ञिकैः सह प्रविश्य मंगलपाठकेषु बालिकापाणिपल्लवमग्रे सांक्षिणाणि पार्थिवेनाविधिना २१
ग्रहीष्यमाणमाक्रम्य समानसायाभिनं बाहुदंडं बलवदाकृष्य छुरिकया रक्षितं त्राहीरय । स्फुरत
श्चान्यानपि कतिपयान्यमविषयमगमयं । हतविप्लुतलोचनात् गृहे विचरन्नवेपमान मध्ये गा
ग्रहीष्यमाणं हीयमानं २ यमविषयं यमदेशं विषयो देशः इत्यमरः ॥ आथर्वणः पुरोहितः आथर्वणः पुरोधाः इत्यमरः

वधूगृहात् प्रधानगृहं द्वारि बहिर्द्वार प्रकोष्ठके ७

त्रीं विशाललोचनामभिनिशाम्य कदाचित्कालेन सुखमनुबभूव तामादाय गर्भगृहमविशं ॥ अस्मिन्नेवाचो
तरेत वास्मिनवांबुवाहस्तनितगंभीरेणास्वरेणानुगृहीत इति ॥ श्रुत्वा च स्मितात देवो राजवाहनः कथ
मसि कार्कश्येन कर्णीसुतमप्यतिक्रांत इति अभिधाय पुनरवेत्तोपहारवर्माणमाचस्व त्वमिदानीम
वसरप्राप्तमात्मनः ॥ सोपि स्मित्वा प्रणम्यारभताभिधातुं ॥ इति दंडिकृते दशकुमारचरिते महाका
व्ये अपहारचरितं नाम द्वितीय उच्छ्वासः ४ ॥ २ श्री ॥ ४ ॥ अहमपि पर्यटन्नेकदा गतो विदेहेषु
मिथिलामप्रविश्यैव बहिः कस्यांचिन्मठिकायां विश्रमितुमेत्य कयापि वृद्धतापस्या दत्तपाद्यः शो
मलिंद भूमावुपाविशमथ तस्यास्तु मद्दर्शनाद्देव किमपि बहु याहमश्रु प्रावर्तत । किमेतदंब रुदितस्य
कारणं कथयेति पृष्टा सकरुणमाचष्ट ॥ तयोश्च वत्स लभे वलशीवरयोरिव चसुमती प्रियंवद
सत्यमप्रतिममदृश्यत ॥ अथ मगधाभिनिवेशितो चित्रा प्रियसखी प्रियदत्ता श्रियवत्समहदृश
२ जैवातृकेन नु श्रूयते पतिरस्या मिथिलाया प्रहारवर्मा नामासीत् तस्य खलु मगधराजो राजहंसः २
परं मित्रमासीत्

जैवातृकस्यायुष्मान् २ किमपि अवश्यं श्रावाउ बलः शव स्यैतिह्यावस्तुरा २

ह्रादयवसनैकदेशं दृड्डोत्वीश्रासनेन ताहि सानं दत्तसेनवाः ४ ताधोमगवधाजीवाम गच्छ पुत्रं कश्वः ४ अपलोभनराक्षितः ३ उद्भमाणेञ्जनं जन्पं २ लेशतः किंचित्सर्वविन स्वार्थे सुता

४ सर्वस्वोभूत् तत्सैन्येन च कनिष्ठसाहसवर्मणि निकामिनी वनचरशरवर्षपलायिता वन प्रथमगाहिह्रि तत्रैव म
१·कु २८ त्रापश्यपुरमगमत्। तस्मिन्नेव समये मालवेन सह मगधराजस्य महत्यजनि। तत्र लेशतो
पि दुर्लक्ष्यतां गतिमगान्मगधराजः। मैथिलेन्द्रस्तु मालवेन्द्रप्रयत्नप्राणितः स्वविषयं प्रतिनि
वृत्तो ज्येष्ठस्य संहारवर्मणः सुतैर्विकटवर्मप्रभृतिभिर्व्याप्तं राष्ट्रमाकर्ण्य स्वस्रीयात्सुह्म स्वस्रीयाम
पतेर्दण्डावयवमादित्सुरटवीपथमवगाह्य लुब्धकलुब्धैः शार्दूलनखावलीनिपतितायाः पा गिनेयस्या
णिभ्रष्टः स बालकः कस्यापि कपिलाशवस्य क्रोडरेखुमभ्यलीयत। तच्छवाकर्षिणो व्याघ्र
स्याशनिपुंखितसायकेन यत्र मुक्तेः शरणाः स्वालिशृत। भिन्नदारकैः सबालो पहारिसोत्वमोहस्त राम
न्ताकेनापि वृष्णिपालेनोपनीय स्वकुटीरमाविश्य पल्लवयोपकान्तत्र रागास्वस्थीभूय स्वभर्तुरन्तिके २८
मुपातिष्ठास्तु रसहायतया यावच्छा कुलीभवाभिनावन्तमेव दुहिता सह यूनाकेनापि नमेवो
दृशं प्रागमत्। साभ्यशंसरोदी रुदिता तेन साथं घातेन स्वहस्तगतस्पेरां पुत्रस्य किरा

दुःखसनं धातुः ४ दक्षिणपालः गोपालः दक्षिणदुर्गोपुर नगरं यः ३

नमर्ति हस्तगमनं। आतान अर्भकेनापि वनचरेण शरणाविरोपरा। स्वस्थाया अथ पुनस्तेनोपयेनुष्ठितता
याम्निकृष्टजातिसंसर्गवैक्लव्यात्त्रपा पारव्यानपारुष्यं। तदनु मेशाचापुनाविविक्तेविपिने स्वशि
३म रः कर्तनोद्यमे नैनयसाय दत्तव्याहृष्टेन तस्य उरात्मनो हननमोपम आपयमनीमितपकथयतः। स
तु शबरो मिथिलेन्द्रस्य कोपि सेवकः कादम्बरी लम्बी मार्गानुसारी जातः। स हतेन स्वभर्तुरन्तिकं उ
पसृत्य पुत्रवार्तां तेन श्रोत्रमस्या देव्याः प्रियंवदायाश्च दृढावाससत्वराजादिष्टदोषज्येष्ठ पुत्रेण वि
वेविगृह्य पुनरस्य हि सुतया अतिमात्रं प्राय कृत्वा देवी च बन्धनं गमिता। दृष्ट्वा पुनरहमस्मि
वार्द्धके हतजीवितमपारयन्ती तिष्ठामि तु प्रवृत्तापि किलाग्रहीत् दुहिता तु मम महतजीविकोद्धृस्रा
विकटवर्ममहादेवीकल्पसुन्दरीनामाश्रित्रियत। तौ विन्ध्यजापत्रौ निस्पन्दवाववर्धिष्यताभि
मताकालांशे ननेवेमांवयोवस्थामस्पृशेतां। तयोश्च सतोन दायादाने दस्पप्रग्रहका

अपारयन्ती असमर्थावती पारक्षामर्थे इति धातुः ३ हातुस्पकुं ३ दायादा बान्धवाः दायादौ सुतबान्धवौ

प्रकृष्टशोकः मन्युशोकौतु शुक्स्त्रियां १ अभ्युपपादनं संवर्धनं संवर्धनं हेतु न अभ्युपपात...
व्यापादयितुं हंतुं व्यापादनं हिंसनं वधनं ... मारणं तथा भागुरिः ४ यावता बहुशोकः स्यैः ५ संविदाते जानीतः ५

द॰ कु र रोभवेयुरिति प्रकृष्टमन्यु रभिरुरोद श्रुत्वा च तां तापसीं गिरमहमपि स्वस्कृत्वा स्यानि गूरुमप्य वां
२८ य धैर्यमवसमाश्वसिहि नन्वस्ति कश्चिन्मुनि स्वयातदेवस्यायाञ्च त्राम्युपपाद पार्थ्यं या च्युतो हि
नसलक्ष्मी वर्द्धितस्य वार्णेय मीतमहती किमनया सो हमस्मि शक्यश्च मयासो वि भाय शोक कादंब
श्चैन्ति दु पश्चिमस्य व्यापादयितुं अतज्ञाः पुनरतिवहवे द्वेरपि [illegible] नपदामातुन्तक जा४
श्चिदिहापरे दुक्रयाज्ञान्यातिपितरा वपिता वमां न प्रांत सोविदातो किमतो ते ते तमेन्तमर्थ
मुपायेन्त सा धयिष्यामीत्यगादिषं सा तु वृद्धास्तस्मादितं परिश्रव्य मुक्तमुक्तः शिरस्युपाघ्राय राम
प्रकृतस्वनी समग जदमगदत् वत्स चिरं जीव भद्रं ते व प्रसन्नो घ भगवान्विधिरघेव प्रहा २८
रवर्मराप्धिविदेहा आमा तः यतः प्रलवमानपी नवा जूर्भवानपारं चैतच्छोकसागरमघो
तारयिता अहो महज्ज्ञा धेय दैवाः प्रियेव दाया शति हर्षनिर्भरा स्नातभोजनादि

प्रहारवर्मणपधिप्रहारवर्मा धीना २

नालेकपटं नालसमूहस्यानाथेन वाष्के कपटीपदवैजयन्ती ३ तुषारः शीतलो जडः ४ उपधिनाकपटेन कपटोस्त्री व्याजदंभोपधयः
अवसायितं समापितं ५

नामानुपाचरत् अथाशिशिरांश्चेन्तानशि म ठैकदेशो कदशाय्यां चिंतयं च विनोपधिना न साध्योऽ
मर्थोऽस्ति यत्रोपधीना मुक्तवद्देत्रं अतोऽस्यान्तः प्रहसन्तं तमवगम्य ततः द्वादेशा किंचिज्ज्ञा
लं मा वरे यमितिश्चिंतयत्येव मपि महार्णवोदरोन्मग्न मार्त्तंडतुरंगमश्वास स्याव धूत
व ध्वान्ते तात्रिया मा समुद्र गर्भ वास जडी कृत इवमंद प्रतापो भगवान् दिवसकरः
प्रादुरासीत् उत्थाया वसायित दिनमुखनियमस्तो मेमानरमवादिनं अवज्ञातमस्या
स्य विकट वर्मराः कश्चिद् तैः परवत्तानमभिज्ञा नासि इत्य नवसित वचन एवमयि कविं
दंग ना त्रस्य दपरपत तो चावेस्य सा मे धात्री हर्षाश्रु जूंपत लंकं तुमा चष्ट पत्रिपुष्प के वे
पश्यभर्तु दारके अयमसा बहुपयामयाव ने परिरत्पक्त पुनह प्प्येवमागत इति सा चेह
मा श्रुनिर्भरनिपीडिता चिरं प्रहृष्टवक्र प्रलप्य शांता पुनरसो मात्रा राजोत्तः परत्रवे

कश्चित्प्रश्ने निवेदने भागुरिः ४ नाल्मैस्यमहृस्य नष्टो नाल्मैश्च निरुद्धोस्ति क्लेनालोच्य कारिरा वें०५

MEMORIAL

द.कु. ३०

गोंतारख्यानेन्स्पृष्टः ॥ उक्तं च तया कुमार कामेश्वरस्य कलिंदवर्मनाम्नः कन्या कल्पसुंदरी नाम कला
सु च रूपेण अप्सरसोप्यतिक्रांता पतिमप्यभिभूय वर्त्तते ॥ तदेकवल्लभः स तु बहुवरोधनोपि विक्लव
मिति ॥ नामवोचं ॥ उपसर्थेनामन्त्रिय कैर्गंधमाल्यैः उपजनय चासमानदोषमिंदा निंदाना
स्वभर्त्तरि द्वेषं ॥ अनुरूपभर्तृगामिनीनां वासवदत्तादीनां वर्णनेन ग्राहयानुशयं ॥ अवरोधनां
तरेषु च रहस्योपविलसितानि सुरतखन्यापि प्रयत्नेनाविष्प्रकाशयेति मानमस्या वर्द्धयेति ॥ पु
नर्ममां वामवोचं ॥ इत्थमेव त्वयापि अन न्यथा पारयान्नपानगनासाधुयेत्स्यात तया ॥ प्राप रा. ३०
हं च यद्यत्तत्रत्यतो तत्तन्न दृस्मिन्नुवेवावबोद्धव्यं ॥ मदुक्तमनतिक्रमदर्कस्वादादस्मात् ॥ क
तिपयाः प्रसाधनायच्छायेवानपायिनीकल्पसुंदरीमनुवर्त्ततामिति ॥ सा तमर्थं तथेवान्वतिष्ठ
त् ॥ कतिपयेष्वेवाहःसु गतेषु आचष्ट मम मां वामां ॥ वत्स माधवीवपि चूतमदाश्लेषिणी यथा

मत्तकाशिन्युत्तमस्त्रियां वरारोहा मत्तकाशिन्युत्तमा वरवर्णिनी ५.

योग्यमात्मानं मन्येत तथोपपादयस्व पिता किं भूयः कृत्यमिति ॥ पुनरहमभिलिख्यात्मनः प्रति
कृतिमियमस्मै नेया ॥ नीतां चैनां निर्वर्ण्य सा नियतमेवं वक्ष्यति ॥ ननु कश्चिदस्ति ईदृशाकार
: पुमानिति ॥ अस्ति चेद् ब्रूहि नायं दृश्यतां ततः किमिति तस्य यदुत्तरं सा दास्यति तदहमस्मि प्रतिबो
धनीयेति ॥ सा तथेति राजकुलमुपसंक्रम्य प्रतिनिवृत्ता मह्यमेकान्ते न्यवेदयत् ॥ वत्स दर्शिता
सोभिचित्रपटस्तस्यै मत्तकाशिन्यै ॥ विस्मितया च तया सा सोऽत्रिभुवनमिदं सनाथीकृतं ॥ देवेऽपि कु
सुममन्वन्नियदीदृशीं वपुःश्रीर्न सन्ति ये ते चित्रमेतत् चित्रतरमेवं न तमवैमि ॥ य ईदृशा
दृशं निर्मिमीते केनेदं तदालिखितमित्याहृतवती आहृतवतीच ॥ मया चस्मेरया धर्षितं वि दे
स दृष्टमान् शाप यसि ॥ भगवान् मकरकेतुरप्येवं सुंदर इति न शक्यमेव संभावयितुं ॥ अथ तु वि
स्त्री हे विमर्शा वनमिदं किं च यदीदृशमपि रूपं दैवशक्त्या संभवेत् ॥ अत्र पद्येवं रूपो रूपानुरूप
शिल्पशीलविद्याज्ञानकौशलो युवा महाकुलीनश्च कश्चित् संनिहितः स्यात् किमस्मा भि

श्रयतु तथापि श्रयतु निष्ठावित्स्यति निष्ठावित्स्यभिधेयोस्मि
नाशामयतु नाव्यय श्रयत ३

विप्रलम्भः प्रतारणे २ समाधिश्छिन्नकर्तिनिरोधः ७ उपरुद्धः रुद्धः ३
गाढदर्शनाय दृढस्नानाय गाढवाढदृढानि च ७

द·कु र्लेस्यात्‌ इति उक्ते तयो केश्वेवके त्रवीमि ग्रहणं हृदयं जीवितमिति। सर्वमिदमल्पमनर्हं च तातो न किं
३१ फलस्य तेन न खेदयं विप्रलम्भः स्यात्‌॥ अमुष्य दर्शनोत्सवानुभवेन यथेदं चक्षुश्चरितार्थं भवे
त्तथानुग्रहः कार्य इति॥ भूयोपि मया दृढतरीकर्तुमुपन्यस्तो॥ अलिकोपि राजसत्त्वरूप नुद्ध
अहत्व मुख्या सिवसेतो तस्येव सह सखीभिर्नगरोपवने विहारिणी विग्राहिणीरिति च यदृच्छ
या दर्शनपथं गता॥ गतश्चासौ कामशरैकलक्ष्यतां मामन्ववर्तिष्ट॥ मया च तन्मनो त्वानु
रूपे रत्न दुर्लभे राजकाद्दिभिर्गुणातिशयैः श्रेयमाणा यावत्स्थितो देवशोभस्त्वगनुलेपना
दिभिश्चिरमुपासितासि॥ सा दृश्यं चानेन स्वयमेवाध्वस्थित्वत्समाधिगाढदर्शनाय इडिजि राम
तो। एव चेदर्थो निश्चितस्यादमुष्यातिमानुषप्राणासत्वं प्रज्ञा प्रकर्षस्य न किंचि दुष्करं ना ३१
म॥ तमधैवदर्शयेयस्येके तो द्वयइति॥ तयानुकिंचिद्विवक्ष्यात्वा पुनरभिहितं अवनेतदि
दानीं गोप्यतामम मनः कथं यामि मम तातस्य राज्ञा प्रहारवंमिणा स महती प्रीतिरासी

प्राणा बलं सत्त्वं पराक्रमः सत्त्वोऽस्त्री जन्तुषु स्त्री विक्रमवहारे पराक्रमे

४ उपपन्नसंस्थानः अनुगुणावयवः उपपन्नं समर्द्धं संपन्नं ... केशवः संस्थानं मरणं गात्रसंनिवेशे इवर्तते ...
विकत्थनं श्लाघा हलायुधः ५

त्॥ मातुः अमेमानवत्या अश्रियवयस्या देवी प्रियेव दासीत्॥ तस्यां पुनरुत्पन्नायां पत्न्यामेवस
मयः कृतोभूत्‌ आवयोः अवश्यं पुत्राय दुहितृमत्या दुहिता देयेति॥ तातु मां जातामपि न
त्या पत्या प्रियंवदेति प्रार्थयमानाय विकत्थमानो देवाद्वृत्तवान्मम तातस्तथ॥ अयमेनिश्चाः पि
तुर्दोहितातुपपन्नसंस्थाने ४॥ कामोपचारेष्वत्यन्तं वैचक्षण्यं एव कलासु काव्यनाटकादिषु
मे दाभिनिवेशः शौर्येनिभादी दुर्विकत्थनो स्थानवर्णोनातिरोचते ममैषभर्ता॥ विशेषतस्त्वे
ष वासरे वयस्य मध्याने मदंतरंगभूतां व्यक्तिकामप्युपालवर्तिनीमनाहृत्य मय्याव्रूढसा
पत्न्यमत्सरामनात्मज्ञामनात्मनारंकीयोरमर्यादिकामपत्यनिर्विशेषमतसंबर्द्धितायाश्च
पा: पकलतायाः स्वयमुन्मवाचिताभिः स्वमनोभिरलम काहोति॥ मदुपभुक्तोत्सोत्सिक्त कुप्यामवि
दिका गौरवलवमपेक्ष्यते यस्याः सह व्याहारशीत॥ अयोग्यश्चपुनरनवगताहेतुप्रवृत्तस्तातः किमि
त्यवेक्ष्यते॥ परलोकभयं वेहि केन दुःखेनातरिंशो॥ अविस्रब्धं योषितामनंगशासनं जगी

नाटकीयाऽनत्यकरी नाटकीयोऽनत्यकरः ४ हे॰ स्मयं निकृतिनाम ४

प्रमदवनं क्रीडावनं विजेयं प्रमदवनं नृपस्कं यस्मिन् शुद्धांते सह रमते नृपः कंठ हलायुधः ५

दकुं भूतचेतसा मनिष्ठजनविरहसंवासयंत्रणादुःखं ॥ अतो मुना प्ररूढेण घोषात्तमाचवी [illegible] ग्र
३२ हमां समागमय ॥ यत छन्दो श्रवणमात्रेणोवाहं मम तिमात्रं मनोनुरंजं ॥ अस्ति चायमर्थ
राशिरनेना मुख्यपदे प्रतिष्ठाप्यत मेवापि तत यो पन यंजी विष्यामीति मयापि तदभ्युपेत्य
त्रपागतं ॥ अतः परं भर्तृदारकः प्रमाणमिति ॥ ततस्तस्या एवस्य कौशांबेतः पुरस्सान्निवे
श्रमंतं वैशिकप्ररूढसंस्थानां निःप्रमदवनप्रवेशान् पाविभागेनावगम्यास्तगिरिशिखर
पातस्तुभितशोणित इव शोणीभवति भानुबिंबे पश्चिमांबुधिपयःपातनिर्वापितपतंगांगा
रधूमसंभार इव भपितनभसि तमसि प्रजृंभमाणे परदारपरामर्शोन्मुखस्वममाचार्यकमिव क लम ३२
पार नुमुक्षिते गुरुदारग्रहग्रहणश्लाघिनि ग्रहाग्रेसरे हृतपाके रेकल्पसुंदरीवदनपुंडरीके
शोवमदृशनापिरागप्रथमोपनतेन स्मायमानेन चंद्रमंडलेन संवृ मारातेज सित्रिभ ॥ अचीचरे वसिद्धायग
वनविजीगीषो घेलो। देवे कुसुमधन्वनि यथोचिते शायनमभंडो॥

गुरुपरिग्रहः बृहस्पतिपत्नी ३

आचार्यकं आचार्यभावं ४

असंधिं संधिप्रयोगः २ दुर्विकल्पः दुर्विचारः ५

वायमर्थः ॥ किंतु परकलत्रलंघनाद्धर्मपीडा भवेत्सा पार्थकामयोर्द्वयोरुपलंभे शास्त्रकारैरनु
मते च गुरुजनबंधमोक्षोपायासंधिनामया वेद्यव्यतिक्रमः कृत स्तदपि पापं पुनिहत्य क्रिय
त्यापि धर्मकलया मांसमग्रयेत ॥ अपित्वेतदाकर्ण्य देवो राजवाहनः सुहृदे किन्नु वाव
दृपतीतिश्चिंतापराधीनः एव निद्रया परामृशो ॥ अद्दृष्टपतन्चस्व प्रोहि लीव क्रोभगवान् ॥ आ
हस्मच ॥ सौम्योपहारवर्मन्नामन्नो दुर्विकल्पोभूत त्वमसि मदंशः ॥ शंकरजटाभारलालि
तोचितास्वदस्यारि दसोवरवर्णिनी ॥ सात्रदाचित मद्विलोलना सा हि हसुमामशपतएहिमसीव
अशप्यभितिचत मयायथेह वज्जोग्या तथा प्राप्यापि मानुष्यकमनेकसाधरणीभवेति
आभ्यर्थितश्चामुपेक्षस्वो पुनेष्वामेवोपचर्य्य यावज्जीवं रमये यमिति ॥ तदयमर्थो भव्य
एव भव निराशंका प्रतिप्रति तु भ्यस प्रीतिपुरुषस्याद हरपि प्रियां सं केन व्यतिकराप्दिसार
तोना नेर्ण ॥ अन्ये पुरूष्पनेगोमण्ये वेषु वर्षमवर्तनं ॥ आशुमपचारपोतिम्प्रातः प्रभा

उपस्करः साधनं साधनस्यापदुपस्करः वे०२ कार्द्दमिकं कर्दमेन रक्तं १ कच्छावंधौ रकरः
अभिज्ञानानि लक्षणानि २

र०कु मयसरः। प्रासस्य द्युतिभिरमयः कर्दमः ॥ कार्द्दमिकनिवसनश्च दृष्टः तत्परिकरः स्वकुपाशिशुरूपह
३३ त प्रकृतोपस्करः स्मरन्नानुरक्तान्यभिज्ञानानि राजमन्दिरपरिखामुद्देशमसमुपागतिष्ठ। अ
थोपरवातमनुगरहृदे पुष्करीकया प्रथमसंनिधापितावेणुयष्टिकामादाय शायितया
च परिखोस्थापितया वप्राकारमपलंघयो। अधिरूह्य च पश्चिमकवचेन गोपुरोपरितला
धिरोहिणासोपानपथेन भुवमवातरं। अवतीर्णश्च बकुलवीथीमतिक्रम्य चंपकपालितु
तीनामेनाभिवोपस्थयोनराहिकस्तांस्त्रोवाकमिथुनं रवमभूरण्य व। वनस्य दीर्घापाटलि राम
पथेन स्पर्शलभ्य विशालसौधकुड्योदरेणाधस्थिपमिवगत्वा पुनः प्राचीपिंडीभांडीरवं
डमंडितोभयपार्श्वेन सैकतपथेन नाकिंचिदंतरमतिक्रम्य पुनरवांचीरतवीथीमगाहि
नतश्च गहनं तरमुद्देशपश्चिमस्थलवेदिकं माधवीलतामंडपमीषच्छद्दतासमजकोनि

अवासीदह...
भांडीरमल्लिकाचयः ३ उत्तराहि दूरभूतेउदकप्रदेशे आहिच दूर इत्याहि प्रत्ययः अव्ययं ४ रक्ताशोकस्तापिंडीस्यात् वे ३

कुरंटः पीतकुरवकः १ भंगारः कनकालुका ४

रवितभासा दीपवर्ष्मान्यसूमये। प्रविश्य चैकपार्श्वे कुटजपुष्पानिरंतरं कुरंडकपोतपंक्तिभिः परि
गतं गभंगरहमवनिपतितास्रग्णशोकशाखामयमभिनवकुसुमकोरकपुलकलांछितं प्राप्य
प्रवालपटलपाटलकपाटमुद्घाट्य प्राविशं। तत्र चासीत्स्वास्त्रीर्णकुसुमशयनं सुरतोपकार
णावस्तुगर्भाच्चकमलिनीपलाशसंपुटाः दन्तमयतालवृन्ताः सुरभिसलिलभरितश्चभृंगा
रकः। समुपविश्य च मुहूर्तं विश्रान्तः परिमलमतिशयवंतमाघ्रासिषं। अश्रौषं च मंदमंदं
पदशब्दं। श्रुत्वैव संकेतगेहान्निर्गत्य रक्ताशोकस्कंधपार्श्वव्यवहितांगः स्थितोऽस्मि। सा च सु
भ्रूः सुशीमकामाशये रूपेण तत्र मामदृष्ट्वा वलवदव्यथिष्ट। व्यस्तजच्च मत्तराजहंसीविकंठरा
गवल्यादकदंतागिरं। व्याकरमलिखिविप्रलब्धुनाहमुपायः प्राणाःतु। अपि हृदयतिमिदमकार्यं
कार्यवदध्यवसायश्रेयसापितदसंभवेन किमेवमन्तान्यपि। भगवन्पंचवाणाकलावा

मनोज्ञंमंजुमंजुलं ५ महारजनं स्यात्कुसुम्भं वह्निशिखं महारजनमित्यपि

६३
३४ पराधः कृतो मयाय देव दहसि न च भस्मीकरोषीति ॥ अथ हमाभिर्भूय विरतदीपभाजने ॥ भामि
नि ननु वक्षपराङ्मुखभवमाभि रतजन्मनोयदमुष्यजीवितभूतारविरा कृत्पाकदर्शिता ॥ चतुर्थशि
मूलताभ्यां भ्रमरमालामयीभ्यामीनीलालकद्युतिभिः ॥ अहत्राएषपागवहिभिः ॥ महारजनधुज
पटाञ्चकेदन्तच्छदमयूखजालकेश्च प्रथमस्तहन्ता लयमारुतः परिमलधीयसानिःश्वासपव
नेन ॥ परभृतारुतमतिमञ्जुलैः प्रलापैः ॥ पुष्पमयीपताकाभुजलतिकाभ्यां ध्वजयाग्रे भ्रूशा
ङ्गमिथुनेन मुरोजकुम्भयुगलेन ॥ नेत्राभ्यां मीनाभ्यां नाभिमण्डलेन क्रीडासरः श्रोणिमण्डलेन स
न्नाहरथपङ्कलं ॥ ऊरुदण्डयुगलेन भवनापलतोरणस्तम्भयुगले चरणात्तलप्रभाभिर्लीलाक राम ३५
र्णकिसलयमतः स्थानस्वत्वं कुर्वती मीनकेतुमां पुनरस्तपराधं वराकमायासयसीत्येव
मात्य दोषस्थानः सीदस्तु दह जीवयमां जीवनौषधिभिरिवापाङ्गैरनङ्गदग्धमित्या
क्षिप्तवान् ॥ अरीरमं चानेनगजगयोशलागी विशालेलोचनौ ॥ अर्वासितां श्री चारुशे

सन्नाहस्तु रथो युद्धरथः ४ अवसितार्थीशानरतः प्रातामित्यर्थः १

कुचिरिवचलितः १ मानसा सारिस्यधारता शारीरआरराय्यनुमातिकतुर्नरशारा मानसतु मुनेर्नास्यादाश्रमेपुविसौपरा ॥ अ
भ्यासारयदूनोधावस्यात्कीतिनिर्वृतिः वात्स्यायनः २

श्री

रवी विरेतेन रुणामी वास्येदेस्वेदजर्जरितकपोलमूलामनङ्गलमनङ्गकलकलप्रलापिनीमक
रुणादशनकरहृताधरावालिके रामन्यथ परिष्वङ्गी मार्जारीमिव लज्जया पिल्वामानसी शी
शरीञ्च धारशांथिथिलयित्वा त्वामनमपिनयासमानार्थमापादयं ॥ तत्र एणविमुक्तसङ्गमो
चरतावसानिके क्षिप्रमनुभवंतौ चिरपरिचितावि वासितहृष्टविश्रंभौ तरणामवापतथाविह ॥ इन
रहमुख्यमायते च निःश्वस्य पवित्रिद्वानदृष्टिः सचकितप्रसारिताभ्यां भुजलताभ्यां मेनो नि
विडं परिष्वज्य नातिविशदमन्तुं विले ॥ अथ मरवीसायविप्रया सिनाथ मेत्रयाताव
जीवितं गणायनयमामपि नत्वेदसो दुःषड्जनो ऽपिः प्रयोजनकृपाञ्जलिमवं तत्सतीमनेनौ
तु अवाप्तिं च तो ॥ अथ मुग्धेकः सचेतनः स्त्रियमभिकामयमानानाभिवदतियदित
दनुग्रहम्निस्वलसृष्वाभिसंधिरस्वरातिचारं मदुपदिष्ठं ॥ आदर्शीयराज्ञोरहसिमत्सादृशप
गर्भ चित्रपटं ॥ आचस्व चाकिमियमाहृतिः पुरुष्यसौ दर्यस्यापारमारूढानवेति ॥

D... MEMORIAL

र.क. ३५

नाज्ञमात्रं खेति नूनमसौ वक्ष्यति ॥ ब्रूहि भूयो यद्येवमस्ति कापि तापसी देशांतरभ्रमणालब्धप्रागल्भ्या
मम मातृभूता तायेदमालेख्यरूपं पुरस्कृत्याहमुक्ता ॥ सोस्ति ना दृष्टो मंत्रो येन त्वमुपोषिता प
वेशाविविक्तायां भूमौ पुरोहिताशिभिर्कृतमुक्तस सार्धे विक्षिनक्रमे कामिनीशतं चंदनसमिधः
शातमगुरुसमिधः शतं कर्पूरमुष्टीः पट्टवस्त्राणि च प्रभूतानि कृत्वा भविष्यस्येव मा...तिरथ
वाक्ष्यिष्यसि घंटा घंटारवनाद... भूमीपतिर्भवेसे सर्वरहस्यं जातमाख्याय नि
मीलिताक्षो यथेत्वा मा...गेन्द्रियमा...रमुष्ठ पसंक्रामिति ॥ त्वमनुभविष्यसि यथा पुरा राम ३
कोरेव ॥ यदि भवेत्प्रेमवत्प्रिया ययोर्वैरोचते नास्मिन् विधौ विसंवादः कार्य इति ॥ पुत्रेऽदिदंत
वाभिमतो सहस्त्र...र्मत्रिभिरेवडेः योरजानपदे श्रूसहस्र प्रार्थ्यते ओमप्यनुमतोके
नैरापस्मिन्नभिमुरेक्षनस्थेयानीति सानियतमप्पेष्यति ॥ वनरस्या मेव प्रमदवनवत्त

विसंवादोऽन्यथाभावः ...

शृंगाटकचतुःपथ ... ... संतापितविभ्रासित
नर्मस्मितं परिहासस्मितं द्रवकेलिपरीहासा...

वीथीशृंगाटिकायामाथ वेशिकेन विधिना संतापितं पशुनाभिक्रम्य मुक्ते हि रसापरे तासित
कुसुमशमनसंप्रवेशितेन मयास्मिन्नेव लतामंडपे स्थातव्यं त्वं पुनः प्रगाढायां प्रदोषवेलायामा
पाणिग्रहणसंस्कारं वि... लापिष्यसि करोत्कृतनर्मस्मिताविकस्वमाणांसूर्योस्वमस्तरामदनग्रहलब्धेनामुनाकृप
वक.३ णालोकलोचनोत्सवायमानेन मासपत्नीरपिरमयिष्यसि नाहमात्मखिनाशायैवं तालो
त्थापनमाचरेयमिति ॥ श्रुत्वेदं त्वद्वचः स्वयं दृष्ट्वा तितमास्ये कामिनी उपागत्य निवेदयिष्य
सि ॥ ततः परममहमेव ज्ञास्यामि ममपरस्य द्मानिवोपवने पक्षपरिकयाप्रमार्जयेति ॥ सात
थेति शास्त्रोपदेशमिव मंडुकमाहत्यानृत्तसुरतरागे वक्कथे कथमप्यगात् दंतःपुरं ॥ अहमपि
यथाप्रवेशं निर्गत्य स्वमेवावासमयासिषं ॥ अथ सा मेनकाशिनी तथा तमर्थमन्वतिष्ठेन
अतिवत्सनन्मने सद्गुणेति ॥ अत्र मध्ये पोरजना पदेक्षिय मङ्गलायमानावार्ता ॥ राजा कि
लविक्रमवर्मा देवी मेत्रवलेन देवयोगं पवपुरासादयिष्यति ॥ नूनमेष विप्रलंभो नातिकाला

स्ता

दंकुं रांके चक्रथा प्रमादस्य ॥ स्वश्मिन्नेवांतः पुरोपवने स्वाप्य मंदिर्ष्येव संपाद्यः किंशायमर्थः ॥ तथाहि च हस्य
ति प्रतिमभुद्भिर्भि मंत्रिभिरण्ड मतीयथेवं भाविनातः परमन्यद्स्ति किंचिदद्भुतमाचिंत्यो हिमरोगामं
त्रोम धीनां प्रभाव इति प्रस्तुत नरेकुलोक प्रवादे क्र प्राशे पर्वध्वंसे प्रगाढयां प्रौढतमसि
प्रदोषवेलायां मतः ॥ परो घाना दुर्दैरतः धूर्जटिकंठधूम्रो धूमोऽजनि ॥ स्त्रीराज्यदधिपिलि गोरश
मिपवसामांस रुधिराहुतीनां च परिमलः पवनानुसारी दिशि दिशि प्रावासीत् ॥ प्रशांते च सह
सा धूमोऽजनि तस्मिन्नहमधिशंभि निशांतोद्याने ॥ आगमच्च गजगामिनी ॥ प्रालिप्य मांस राम
क्लिन्नं सम्यग्भक्तं ॥ धूर्तो सिद्धेनः समीहितमवसितः सपदि ४ अमुष्य च प्रलोभनाय त्वदादि
ष्ट याद्दिशाम स्योर्जं ॥ क्षितवन साधयिष्यामिति तेनोदृश मेव संदर्शो हि व मया रसामपि स्पृहणी
यो भविष्यति क्षितत मानुषीणां मकर इव निसर्ग चपलो यत्र कोविदास उत्तिभवाद् शोन

निशांत पक्षस दनं भवनागारमंदिरं ४

शंस इति ॥ तेन मे पादयोर्निपत्याभिहितं ॥ रंभोरु सहस्व मन्तुतानि दुश्चरितानि मनसापि न चिंतयेय
मितः परमितरनारीत्वं रस्व प्रसक्तोऽस्मि नैकमरणीति ॥ अनेन शतद् हमीदृशेन वेदाहि केन ने
पथ्येन त्वामभिसृतवती ॥ आगपि रागाभिसाक्षिकमनंगेन गुरुणा दत्तैव तुभ्यमेषा ॥ जातोऽपि नर
भि पीमं जातवेदसं साक्षीकृत्य स्वहृदयेन दत्तेति प्रपदे न च रणाग्रे छेनिपीड्यो द्विष्ट पादपार्ष्णि
रिति देहत्र्यतिक्रमे कोमलां गुल्लितलेन भुजलतातुद्धेन कंधरामा मावेष्ट्य सलीलमाननमा पा
नमय्य स्वयमुन्नमितमुखकमला विभ्रांत विशाल दृष्टिरसकृदभ्य चुंबत् ॥ अथैनामिहैव
कुरंटगुल्मगर्भे तिष्ठ यावदहं निगमिष्यामीत्यसौ सा वनभित्तिविसृष्टा तामुपसृत्य हेमालयप्र
देशामशोकशाखावि लंबिनी घंटामचालयं ॥ अकूजच्च सा तेन डंडं कृतांत हतीवाकूर्ययेती ॥ आ
वर्णिक्यजाहमगुरुचंदनप्रमुखान्हिता तं ॥ आयासी चसकं तु यथो क्रमीश्वरः शंकापन्न

निचाय्य दृष्ट्वा १

६ कु ३१ मिव किंचिद्विस्मयं निर्वाच्य तिष्ठंतमब्रवं । इह हि स्वयंभूयोपि भगवंतमेव चित्रभानुं साक्षीकृत्य
नैवेद्येनेन रूपेणामुं सपत्नीरभिरमयिष्यसि । ततस्त्वयी संक्रामेयमिति तावत्तैव दृष्टेयं येनोप
धिरिति स्फुरोपजातसंप्रत्ययः प्रावर्तत शपथशुश्रूषया । स्मित्वा पुनर्मयोक्तं किं वा शपथेन के
वहिमानुषीमां परिभविष्यति । यद्यप्यसौ रोमिः संगच्छसे संगच्छस्व कामं कथय कामितं रहस्या
नितोल्धौते हृतेस्वरूपभ्रंश इति सोऽब्रवीदस्ति वद्धामापितुः कनिष्ठः प्रहारवर्मा नैषिध्यान्त्रे
न व्यापाद्यानीरीदो जीवन्यापयेयमिति मंत्रिभिः सहाध्यवसितं । अनुजाय विशालवर्मणो
दंडचक्रे पुंड्राभियोगाय दिक्षिते पौरवृद्धः पांचालिकः परित्राता स्म सार्थवाहः खनतिना राम ३१
म्ना यवनाद्वज्रमेकं वसुधरामूल्यं लघीयसार्घेण लब्धमिति मम मैत्रेयतां गतः । गृह
पतिश्च ममांतरंगभूतो जनपदमहत्तरः शतहलिरलीकवादशीलस्य वलेपितं दुष्टग्राम

व्यापाद्य हत्वा ४ पुंड्रादेशविशेषाः ३ ग्रामाध्यक्षको गृहपतिः २

दंडधरः सेनापतिः १ उद्धारकर्मणि नियोगकर्मणि १

भस्मसात् भस्मावशेषः ४

रायमनं तं सारं जनपदकोपेन घातयेयमिति दंडधरानुद्धारकर्मणि मत्प्रयोगान्नियोक्तुमभ्युपा
गमतो । इत्थमिदं रहस्यमचिरप्रकाशमिति । आकर्ण्य तमभियन्त्वानुरूपमपि स्वकर्मोचितां ग
तिमिति स्फोरिकपाश्चात्यहातपकृतगात्रे तस्मिन्नेव प्रदीपे तस्मीतसर्पिषि आहितरागपरे तस्य जु
हवं । आसीच्चासौ भस्मसात् । अथ स्त्रीस्वभावादीजद्धृकलौ हृदयवक्षभामामभ्यासपहसन्नकि
सलये वक्षस्यगत्वा तद्धृदमनुज्ञया तस्याः सर्वीतः पुराणपाहू यसेवांदत्वान् । विस्मिता विला
सिनी सार्धमधोवक्त्रं विश्लिष्टरूपविसर्जावरोधमंडलमनामेव संहतोरूमूरूपपीडभुजोपपी
डं चोपगृह्य तल्पेभिरमयन्त्वल्पाभिवाग्निशामनेकं । अलभेच्च तन्मुखान्नाडाजकुलस्य
शीलं । उपासितसंध्यश्च कृतप्रतिमंगलो मंत्रिभिः समागच्छं । तां श्चाब्रवमार्या रूपेणैव स्वरूप
रिवृत्तो मम स्वभावो यस्य मयापि जान्तेन हंतुं शक्तितः । पिता मे स एव क्रास्यमेवराज्यं भूय

द'क' एवाग्रहस्थितवत्यपि तव दस्युभिर्नस्त्रगृहे येव वार्तामहेन घ्नस्तिपितृवधात्परपातकमिति ॥ श्रो
३८ तरेव विशालवर्मणामाहूयोक्तवान् ॥ वत्सन स्तुभिक्षाः संप्रति पुत्राणो दुःखदुर्भिक्षोपहता
स्यक्तात्मनो राष्ट्रं नः समृद्धमधिद्वयपरतो मुष्टिवेधं स्या वंधो यस्तेऽपपद्यते तदाभियास्या
भियास्यसि निघपात्रात्सुकरोति ॥ नागरवृद्धाव प्यलापिवं ॥ अल्पीयसा मूल्येन महा
र्हवज्रमस्तु नाम लभ्यं यमिरत्तायेतानुगुणे नैव मूल्येना दस्कायितामिति ॥ शतहलिं राष्ट्र
मुख्यमाहूयाख्यातवान् ॥ योसाववंतसारः प्रहारवर्मणः पंक्ते इति प्राणैर्नाशयितुं
तः सोपि पितरिमप्रकृतिस्थेकिमिनाशपेत ॥ त्वयापि तस्मिन् संरंभो न कार्य इति ॥ इमे सर्व राम
मिदमाभिज्ञानिकमुपलभ्य सर्ववायमिति निश्चये कृत्वा गणा विस्मयमाना स्त्रमां महा ३८
देवीच प्रशंसंतो मंत्रवलानि त्रोहृद्योऽयं तोवंधनात्पितरोमिः क्रामप्यस्वराज्ये प्रात

आभिकं अभिसानं स्वार्थे ठक् २ पक्षः सहायः पक्षः पाशगतुल्यम्यसहायबलभित्रेषु ४
निनाशयितुं विन्नाशयितुं विचारितः ४

प्रत्यपादयत् प्रतिदानं प्रतिपादनं वेजयंती दट्टी रत्यमरः १ प्रशान्तामा उपयुक्तबुद्धिः आम्नाय तो धानिपुं ...२
दुर्भगात् किल्सात् ३ पारतल्पिकं परतल्पगामित्वं ६

पादयो ॥ अहं तया मेधान्यासर्वमिदमस्मा चेष्टितं रहसि विज्ञाप्य पित्रोः प्रहर्षकाष्ठाधिरू
ढयोस्तयोः पादमूलमभजे ॥ अभजे पक्षयोवरज्यपलक्ष्मा तातानुज्ञात याप्रणीताता देव सौं
पादविरहगर्भ दुर्भगान् भोगान्निर्विशन्मुमूर्योस्य पितृसरवस्यासिंहवर्मणो लेखाच्चंडव
मणाभ्युपाभियोगमवगम्य शत्रुवधो मित्ररक्षा चोभयं मपि करणीयमित्यलघुनालघु
समुत्थानेन सैन्यचक्रेणाभ्यसरं ॥ अभूवं भूमि स्त्वत्पादलक्ष्मी साक्षात्क्रियामहोत्सवा
नंदराशेरिति ॥ श्रावेतद्देवो राजवाहनः सस्मितमवादीत् ॥ पश्यत पारतल्पिकमप्यधिगु
णमपि गुरुजनवेचनमुक्तिहेतुतया दुष्टमित्रप्रमापणाभ्युपायतया राज्योपलब्धिर
लतया च पुष्कलावण्य अधर्मावत्परिरवितं ॥ किं हि बुद्धिमत्प्रयुक्तं नाभ्युपैति शोभा
मित्यर्थपालमुखेनि धायस्निग्धधुर्धिां दष्टिमा चक्षे भवानात्मीयं चरितमित्यादिदे

अशीरतत् प्रसाधयत् एधसप्रसं सिद्धौ २

एकैकमीक्षमाणः ... ऊर्मिमालिनी समुद्रावधिका १ नेमिः सत्त्वचक्रधारायाः ...
काशी २ आयसपरिघः लोहनिर्मितार्गलः ४ परिकरं कक्षाबंधं ५ धर्मव्यवस्थायेः मनयः १

द. कु. ३८ श सोपिवद्धोजलनियमितदेहो ॥ श्री ॥ ३ ॥ इति दंडिनः कृतौ दशकुमारचरिते महाकाव्ये तृतीय उ
च्छ्वासः ॥ श्री ॥ देव सोप्यहमेभिरेव सुहृद्भिरेकमेवोर्मिमालिनेमिं भूमिवलयं भ्रमन्नुपा
सहं कदाचिद्वाराणसीं । उपस्पृश्य च मणिकर्णिकायामविमुक्तेश्व
रं भगवंतमंधकमथनमभिप्रणम्य प्रदक्षिणं परिक्रामन्पुरुषमेकमायामवंतमायसप
रिघपीवराभ्यां भुजाभ्यां बध्यमानपरिकरमविरतोद्गतताम्रदृष्टिमद्राक्षं अतर्कयं च
कर्कशोयं पुरुषः कार्पण्यमिव वहति मानमारंभं च सूचयति साहसानुबंधी । नूनमसौ राम ३८
प्राणनिस्पृहः किमपि कृच्छ्रं प्रपन्नः व्यसने मूलं प्रष्टासि तं पृच्छेयमेनमस्ति चेन्मामा
पि कोपि साहाय्यावकाशस्तमेवमभ्यवधीमेष्ठ । भद्र सन्नाहोयं साहसमवगम
यति नवेद्गोप्यमिच्छामि श्रोतुं शोकहेतुमिति । स मां सबहुमानं निर्वर्ण्य को दोषः श्रू

कार्पण्यं दीनता ४ उद्धत ... ५
दुःख साहसानुबंधी ६ साहसस्य सहायः साहसं दृढकर्म तत्सजातीयानुबंधि ...

दवहुदं वदरः ... पूर्वस्मात् ...
रूपाभिज्ञा ... चोरितेन सह संगृहीतः ३

यतामिति कश्चित्करवीरतले मया सहासीनः स्वकथामकार्षीत् । महाभाग सोस्मि पूर्वेषु का
मरूपेषु पूर्णभद्रो नाम गृहपतिपुत्रः प्रयत्नसंवर्द्धितपित्र्यो देवरक्षितदेवतीचौर्यवृत्तिरास
अथास्यां काशीपुर्यामर्यवर्यस्य कस्यचिद्गृहे चोरयित्वा रूपाभिज्ञाहृतो वधे । वध्य
चमथिमत्तहस्ती मृत्युविजयो नामाहिंसाविहारं राजद्वारगोपुरोपरितलाधिरूढस्य पु
रपतेः कामपालनाम्नः ... मामात्पस्पर्शाशयेनात् । जनकंठरवाद्विगुणितघोरर्घो
मंडलितहस्तकांडमभ्यधावत् । अभिपत्य च मया निर्भयेन निर्भर्त्सितः परिणतः दंतद्व
द्वस्खलितानुप्रविश्योभयभुजदंडघातप्रतिमानोभीत इवान्यवर्त्तिष्ट । भूयश्च नेत्राका
न संरंभेणानिकामदारुणो वा गंकुशपादैरभिमुखीकृतो मया पिष्ठिगणना विद्धमनं
नानिर्भर्त्स्याभिहतो निरत्नापापाद्रवत् । अथ मया निपत्य सहभसमांकुशेस्तु घः सर्य

दंतयोः मयाभिघ्यप्रतिमानं प्रवर्द्धते ३ दंताभ्यां तिर्यक्प्रहारः परिणतः ४
अंकुशेनोदितः १

MEMORIAL

कुञ्जरापसदः गजाधमः १ अङ्कुशेन अपांगदेशानिर्याता १

६ कु ४ नाहं त्वत्तो भिक्षयासि कुञ्जरापसदे विशितेन वारणेन वारणं कुम्भेऽङ्कुशविघ्रान्निर्याता
भागे कथमपि मदभिमुखमकरोत् ॥ अपसरन्तु द्वारकीर एष जोन्यः कश्चिन्मातङ्गपतिरा
नीयतां येनाहमिमं हन्तुं विहग गच्छामि गतव्यां गतिमिमित्यवोचं ॥ हठेनैव तस्मात्स्थमे
कर्जेत मन्त्री नयं त्रीनिह्नराज्ञः पलायिष्ठ ॥ मन्त्रिणा पुनरहमाहूयाभ्यर्थायिषि भद्र म
मलिना १४ त्पुरि वैष्य मत्सु विजयोऽहिंसाविहारी सोऽयमपि नाम त्वयैवंभूतो हेतः ॥ तद्धुहस्य कर्मणः
स्मान्मलीमसात्किमलं मेऽसि प्रपद्य स्मानार्यच त्वावर्तितुमिति ॥ यथा ज्ञापितोऽस्मीति
विज्ञापितो यं मया मित्रवनमध्य वर्तिष्ठ ॥ मयैव कदारहसि ज्ञातविश्रम्भेण पृष्टः सोऽभाष ६ ४
त स्वचरितं ॥ आसीत्कुसुमपुरे राज्ञो रिपुंजयस्य मन्त्री धर्मपालो नाम विश्रुतधीः ॥
श्र. तत्र कर्षि हमु ख्यपुत्रः सु

ऋतार्थि अवधूतवेदः ऋतं साक्षात् अवधूतयोः अविरक्तवेदेऽप्यवादो सादृष्टे दिशं वरे वेजयंती १

धीगुणेषु शुश्रूषाश्रवणग्रहणधारणम् उहापोहार्थविज्ञानतत्त्वज्ञानं च धीगुणाः १
द्वयोर्मात्रोरपत्यं १
आपन्नसत्त्वा गुर्विणी ५

मित्रो नाम पित्रेव समः प्रज्ञागुणेषु ॥ तस्यास्मि द्वैमातुरः कनीयान्भ्राताहं वेशेषु विजयसतं मां
विनयरुचिरसावबारयत् ॥ वनरवार्यो दुर्नयश्चाहमपसृत्य दिशो विकुर्वन्नन्यदद्य यास्यां वा
राणस्यां मदवन्तेमदनाराधनाश्रमान्नोद्यमसहसखीभि कंदुकेन परिक्रीडमानां काशीभर्तुः
श्चण्डसिंहस्य कन्यां कांतिमतीं नाम चकमे ॥ कथमपि समगच्छे ॥ अथ छन्नं च विहरता कुमा
रीपुरे सा मयासीदापन्नसत्त्वा केचित्स्क तं च सूतवती ॥ मतया तद्गुप्तिसोपाविद्धुस्त्रयारहस्य
निर्भिद्यमानपरिजनेन क्रीडार्थोल्लेशार्थो स्मशानाभ्याशं नीतः ॥ तथैव च निर्गमानपरा
निशीथे राजवीथ्यामारक्षिकपुरुषैरभिगृह्य तर्जितया दंडपाशभयभीतयानिर्भिन्नप्रायं
रहस्यं राजाज्ञया हमाक्रीडनगिरिदरीगहे विश्वस्तुं सुप्त ह्यैवोपदर्शितः पथोपपन्नर
नीय २ ज्जुबद्धः सोऽशानमुलोऽमातंगो[illegible]तेन कूपाशेन प्राज्ञिहीर्षे ॥ नियतिवलाच्छत्रेन वेधनसा
मस्मिंश्छिद्रां स्व जेत मस्पांश्च केचित्स्थछयापाससंहे ॥ अशरणा अश्रमन्तर्वामेक

अभिष्यन्नपहस्त्य १ आक्रीडनगिरिः उद्यानपर्वतः पुमानाक्रीडउद्यानं

उत्तंसितेन शेखरितेन १

द॰ कु॰ ४१ दोदश्च मरवादिव्याकार याकन्यासपरि दार्योपास्थ थिष्ठि ॥ सामामंजलिकिशलयो नंसितेन मुख विलो
लकुंतलेन मूर्द्धप्रणिपत्य मस्याः सहचरङ्कमस्यकस्यापि महतः प्रछायशीतलेनलेनिअलाकासिवा
सुकंतोस्यागतावकस्पेहेतुरस्यमे प्रसीदसीति साभिलाषमाभाषिता या वाऽत्र ये मकवर्णमवधेहि
नाथनाथस्य यस्याां मारोभिदस्यास्मि दुहिता तारावली नामा साहं कदाचिदगाध्यपत्नीजोपामुद्रा
नमस्कृत्यो पावर्त्तमानानामलयगिरेः परे तावासेवारातास्यां कमपि दारकं रुदंतमपश्यं ॥ आदायचै
नं तीव्रस्नेहामममस्मित्रोःसंनिधिमनैषं ॥ अनेषीच्चतातो मेमां देवस्यालकेश्वरस्यास्थानी ॥ अथा
हमाहूयाज्ञप्ताहरसखे नवालेवालेस्मिन्नावत्से कीदृशः इति ॥ अोरसवृत्ताक्षिन्वस्तेवत्सलेतेतिम राम ४१
प्रावित्रोपितः स्वपिमाहवराकीतिनभूत्तां महतीं कथामकरोर ॥ तत्रैतनमयावगतम् ॥ त्वं किल
योनकः शूद्रकः कामपालश्चाभिन्नः वंकमती विनयवती कांतिमती चाभिन्ना ॥ देववतीय
ज्ञदासी सोमदेवी एकैव ॥ हंसावली शूद्रसेना सुलोचनाचानन्या ॥ नंदिनी रंगपताकां इन्दुसे

कांतीयमसिद्गातदैवाङ्गशलकर्नस्तु ५

नाचाप्यभूता ॥ या किल शोनकावस्थायां वाग्निसाक्षिकमात्मसात्कृता गोपकन्या सैव किलार्थदा
सी पुनश्चाधुना तारावलीत्यभूवं ॥ बालकश्च किलशूद्रकावस्थोत्पन्नार्थदासावस्थायां मय्यभूत्
अवधीतवधनपवता ॥ स्नेहवासनया तु तस्यां कांतिवत्यवस्थायाम घोरभूदनेकमरपुहलोम
कोदेवात्मयोपलब्धः ॥ नामैक पिंगलाद्रिशाठलेन तपस्यतो राजहंसस्य देव्ये वसुमापितास्तु तस्य भा
वि चक्रवर्तिनो राजवाहनस्य परिचर्यार्थं समर्प्य गुरुभिरनुज्ञाताहं ज्ञानयोगात्कृतानमुख
अद्य स्वपतेपादपद्मशुश्रूषणार्थमागताऽस्मिति ॥ तच्छ्रुत्वातामनेकजन्मस्मरणीम सद्यः दाक्षि
ण्य हर्षाश्रुमुखो मुहूर्त्तमतिष्ठं सोतापित्वा तत्प्रभाव दर्शितेमाहाति मंदिरे हर्निशं इंद्र दुर्लभा भोगा
नन्वभूवं ॥ ज्ञातिस्त्रीणां दस्यानु पतीस्यमत्ताका शिनी नामवाप्नुहि ॥ प्रियेप्रत्यपक्ष स्यमत्प्रारा ताद्रोहि
ताश्चो डप्सिहस्य वैरनिर्यातनस्तुरवमनुबुभूषामि इति ॥ तया सस्मितमेहिकोतकांतिमती दर्शि
नायनया भित्वाभिनिः स्थितो ऽद्दुरात्रेराज्ञो वासगृहम्मनीये ॥ ततस्तस्य चंडपसिंहस्य शिरो

वासगृहं गर्भागारं वासगेहं १

द॰कु॰ भागवर्त्तिनीमस्थिरछिमानयप्रबोध्येनं प्रस्तुतमब्रवं ॥ अयमस्मिन्भवज्जामाता भवदनुमत्याविना
४२ कन्यकामिमां शीतमपराधमनुष्ठाप्य प्रमार्ष्टुमागतस्ति । सोथभीतो मामभिप्रशाम्याहमेवमू
ढोपराद्धः यतंव दुहितुः संसर्गानुग्राह्यतोग्रहयस्त इत्येतां कौतसीमाम्रस्वयमेव समादिष्टवान्
• वधं तदात्मा कोपि मनी ॥ राज्यमिदं ममजीवितमप्यद्यप्रभृति भवदधीनमित्यवादीत् ॥ अथाप
रेद्युः प्रकृतिमंडलेस्मिन्पात्य विधिवदात्मजायाः पाणिमग्राहयत् ॥ अशिक्षावयश्च तनयवार्त्तां
तारावलीकांतिमत्योः सोमदेवी तु लोचनेंदुसेनाभ्यश्च पूर्वकांतिच कांतेन ॥ इत्थमहं मंत्रिपदा
पदस्थो यौवराज्यमनुभवन्निहराणिविलासिनीभिरिति ॥ सा सं क्रमाद्दशोपि जातो परिवल्लानुवं दश
धीवर्करेकः सर्वभूतानामलसकेन स्वर्गतेस्वि अथे ममापश्चिमाले चंडघोषनाम्नि स्वीक्षि ४२
प्रसंगात्प्रागेव त्यक्तजीविते पुत्रं पंचवर्षं सिंहघोषनामानं कुमारमभ्यषेचयत् ॥ अथ
दुष्टज्ञाविधिनेनेस्स्वस्मः तस्य यौवनोन्मादिनः पैशून्यवादिनो दुर्मंत्रिणः कतिचि
अलसकेन दुरूपेन क्षयरोगेण सको मृतः वै ३ सायाम्नेतृष्टजीवजे ३

दसन्नतरंगभूताः तैः स्थित्वा साधितमथायत ॥ अगद्यैव स्वसा ते अमुना भुजंगेन संरक्षिता ॥ पुनः प्रस्तु
ते रंजनित्ररहस्यमुद्घाताक्षिरासीत् ॥ तेनास्मितत्पुरा प्रबुद्धेन भीत्यानुनीय प्रदत्ता कन्या ॥ तं चंदेवोपरुद्धं
चंडघोषं विजेता हत्वा बालोयमसमर्थ इति त्वमद्यापि प्रकृतिष्वप्रभरणायोपेक्षिताः । श्रिरोगितपुरा
शोकाधिभवेते भेवांतकपुरमभिगमयितुं यतस्वेति सात थाहृच्छितोपि पक्षिणाभियान्त्रामोक्ष्मिन्या
पमाखिरनुमशाकन् ॥ स्तु किलादिवसेषु अथ तथा पृष्ठमाहूतो कांतिमत्यासेमु पलभ्य राजमहि
ष्याल तारावल्यामसप्रणायमपृच्छत् । देवि नाहमायथातथ्येन नाविश्रंभनीया कथय तथ्यं केनेद
मायथापृथ्यमान तारावंदे तावेष्टुवासंरक्षितेति ॥ सानुभद्रेसमहासा किमया थातथ्येनाकिंचनमयो
क एवं सखी मे तारावली सपत्नीव किमपि कलुषिता शत्याहरुसि भर्त्रा मंडोत्रापदिष्टाप्रणा
यमद्य पैरप्रत्याम्य मानानाप्यस्माभिरूपो मस्करा अप्रावसाह ॥ अत्र वसीदति चरपतिः अतो
स्यामेदो मेनस्यामिति ॥ ततया प्रायेशालस्तरणाकैकां तैकांताय कथितं ॥ असो निर्भयो घ
सोत्रं नाम्नि कुले वाले वे ३

मोक्षकामस्पृहावछु:४

२ पु॰ ४३ प्रियतमाप्रियो गपा दुमिरवपवैधैर्यं हृभितांशुपथा कुलेनवस्तुवीक्षमस्वात्तशो अभिरिवानतिपि
शलाभिर्वाभिर्विवाद गंदर्शयं तं कथमपि राजकुलेकार्याशिकारपेतं पूर्वसंकेतितै: पुरुषैरभि
आहाय्यं वध्यत। तस्य कलिस्यानस्थाने बुदोषान् घोष्यतथो दुरणायैवस्तु छीयथा तन्मूलमे
वास्य मरणं भवेत्। अतोत्रैकान्ते यथेच्छमरण्य मुक्तानस्य सायो: पुर: प्राणान्मोक्तुकामो वक्ष्या
मि परिकरमिति। मयापि समापितृप्रसनमाकर्ण्य पर्यश्रुणा साभिहित: सौम्य। कैतवमपि
त्वा यत्तस्य सुतो यस्तु त्वया देवस्य राजवा हतस्य पादशुश्रूषणार्थं देव्या वसुमत्या हस्ते
न्यास: कृत: सोहमस्मि अथ त्वाभिसहस्रमपि भटानां मद्बाहुधान्ना हत्वा पितरं मोचयितु
मपि तु संकुलेयुद्धे कश्चित्पातये तदंगे शस्त्रिकासर्वे एव यत्नो भस्मनि कृतं भवेत्। इयं न व राम ४३
सिते वचनैव मपि महानाशीविष: प्राकारबंधो रागो देस्या स्थिर:। तमहं मंत्रौषधिबले
नाभिग्राह्य प्रशमं द्रममनुवं। भवत्सिंधुन: समीहितं। अनेन तातं मलदृष्टमारा: संकुलेयुद्धच्छया

उद्देश्य र उदगात्र २

अभिजन: वंश: सन्ततिर्गोत्रजननकुलान्यभिजनान्वयो ५

पतितेन नामदंशयित्वा तथाविभस्त्र भयेयं। भवान्स्मरन्तं इत् पृच्छेत् त्वया मन्कां साधु सेनमा नामिवोध
यितव्या। य: सयस्त्वा वनेदेव्या वसुमत्या हस्तार्पितो युष्मत्सूनु: सो नु प्राप्त:। पितुस्त्वस्थामतम
पत्यं वृद्धिस्त्वा द्रक्ष्यमाचरिष्यति। त्वया तु स्वसाधुस्त्वया राज्ञ: प्रेषणीयं। एष: खलु तत्र च
मोंद्दिष्युस्त्वधार्यो दुष्ट: स्वानि रूपेस्थानि त्राहयति। स्त्रीधर्मे अजय दुष्टस्या दुष्टस्य भर्ते भतीतिंग
ओति। तदहम मुनैव सह वितान्निमारोस्यामि। अभिजनानुरूप: पश्चिमो विधेयं तु ज्ञातव्य इति
स एवं निवेदितोन्यित मनज्ञास्यति। तत: स्वमेवागारमानीयैकां दुपरपरिशिष्टो विविक्तदेशो दर्भ
संस्तरमधिशायास्वयंकृतानु मरणा मंडन यावत्तत्र संनिधेयमिति। अहं तु वाहकस्त्वा गतस्त्वया
प्रवेशयिष्ये। तत: पितरमुज्जीवात दभिहितवितेनाप्यु पायेन मोक्षयिष्यामहमिति। स तथेति हृष्ट
तरद्दूरी मभ्यगमत्तत्। अहं तु घोषणास्थानेष्विंचावर्तत्वेव घनतरं विपुलां शाखामारुह्य
गूढतनुरतिष्ठं। अथानेहृद्क्रोशो यथाम भ्रमुख्युस्था नाम्यद्वा चक्रवाला परियंत: ताव

वियात्रीं लिकानां निरशीर्षिंचावै २ कां तुपदपरिदिष्टेष्वीतिरस्कृ रिशीपरिकतेः ५
वाल्हीकध्वा:कंधराव्रकोविहस्पोदे: कांध्यामध्येमध्ये ४

उद्धरं तु विष्टंभितं विविक्तगुह्यः आविःकृतरहस्यः
प्राड्विवाको व्यवहारनिर्णायकः ... प्राड्विवाकादस्य दर्शितोऽपि

द.कु. ४४ ऽपि तरं तस्करमिव पश्चाद्बद्धभुजमुद्धृत्य ध्वनिमहाजनानुयातमानीयमद्य प्रासत्स्वस्थापयित्वा मां ते
मन्त्रिरघोषयत् ॥ एषमैत्रीकामपालो राज्यलोभात्मनीरवं चण्डसिंह एव राज्ञे चण्डघोषं विज्ञापितोऽपा
प्य हत्वा पुनर्देवापि सिंहघोषः पूर्णयौवनः स्वमुखिमन्यापमानचरित्वान्विश्वासमद्र्हस्य भूमौ पुनरमा
त्यं शिवनाममाहयस्य तामेवगाढवर्तिजि राजवधायोपजप्यते ॥ स्वाभिभत्याविरत गृहीतो राज्यकामुक
स्य ब्राह्मणस्यात मेसप्रवेशोऽस्याद्य इति प्राड्विवाकवाक्याद्दस्तुद्धरणामनीयते ॥ पुनस्त्यापि यः स्या
दस्यायवृत्तिस्तमप्येवमेव यथोर्हे तादं डं न्यो जयि ष्यति देव इति ॥ आलोक्य कलकलमहाजनो राम
पिहरे गत्वा सामाशीर्वादिलक्षितं ॥ त्वाहं तुमीतोनामावस्तु त्यत्र वर्जनात्सम्यक्तलीनः कुद्ध्यालदष्ट ४४
तीर्तस्य २ स्यौ मैविहितजीवरक्षो विषक्तरागाद्दस्तभयं ॥ अपतच्चैमूर्नोऽमृतकल्प ४ ॥ आलपन् सम्प्रभि मे रा
जा वमाविनिर्दे वोदं डस्वुस्त्यशात्ति ॥ यदयमन्त्रिणायामवचि पेन विनाभिकी अतः प्रागोरेव वियो
६२ ननाद पलीन नभैरंनाद्वैत: ननेरनपालायितरेल्प्य:३

दर्वीकरस्य पः१

जितोविधिनेति मदुक्तोऽञ्चकेचिदन्त्यमन्यत ॥ अपरे पुनर्निनिन्दुः दर्वीकिरस्तुतमपि चण्डालकं दष्टुं कृत्वा
स कुतलोकदत्तमार्गः प्रादुरवसं ॥ अथमरं वाप्राणाभद्रविविनिताथ तां दृशोपि व्यसनेनानि
कलान्यपरिज्ञानानुपाता पत्नीमेवस्थीस्मा गत्वा स मामपि ऊर्ध्वमागमुत्संगेनोपधार्य कृ
स्थितारा शे सामाद्दिशत ॥ एषमे पति स्वापकर्मीन वेत्ति देवो जानातिन मेनयात्विंम्यिन तायाप
त्यमस्यनु पाहि ॥ ग्रहवस्य गतिमननुप्रपद्यमानाभवनुत्वंकलेकयेयमतोनुमे स्तुमहिषि
भर्तास हचिताधिरोहणाय मामिति ॥ आलोच्य तन्त्रीतियुक्तः प्रतिसमाधिस्ताग्निती शः त्रियतो
कुलोचितसंस्कारः ॥ अस्य वीजं रंपश्चि मंविधिस्संस्कारमनुभवतुमे भगिनी पतिरिति ॥ चहेलि
तुमत्रीतिविद्भूस्य कूलमन्त्रवादिप्रयासेसंस्थितोकामपालो थिकालदष्ट एवेति सर्वमेव
नोपनयनमप्यमुष्यस्यमाहात्म्यप्रकाशनाय नरपतिरन्वमंस्त ॥ नीतश्च पितामेविवि

MEMORIAL

ह्रकु ४५ कायोभूमौ दर्भसंस्तरमधिशयानः स्थितोभूत्। अथ मदं वामस्तोमं डपैं नमनुष्ठाय ककरूरांसखी
रामत्रयमङ्कुरमि प्रणम्य भवनदेवता यत्नेनन्निवार्य परिजनान् त्रोदिताग्निपितुर्मे शय्यनस्थानमेका
किनी समाविशत्। तत्र च पूर्वमेव श्रीभद्रोपस्थापितेन मखा वेन ते यतो गतेनानार्यवृत्ति हृतं
मर्तारमेद्राक्षीत्। दृष्टमात्र पाउ पादयोः पर्यश्रुमुखी निपत्य मां च त्रस्तुतां सानी शङ्कमुकुः
परिष्वज्य सहर्षं वाष्पगद्गदमवदत्। उत्तरयोसुजातमात्रः पापया परित्यक्तः साकिमर्थमे
वं मामभिद्रुहि सा मनुमहलासि। अथैव मो तेनरपराधस्य वजानयितायुक्तमस्य पुत्रस्यैपनम न६
तकाननात्। नराः खलु तारावलीयात्वामुपलम्भापितात्वतः कुबेरादस्समर्थिमद्दानमर्थिति राम
वती देव्येवसुमते। सैव वास्य दृशाकारिणी नाहं ता दृशा ज्ञाय राशेर्विनास्मा दृशा उत्तनोल्प ४५
पुण्यपद्धत्वा वाहितिकलत्रकलापाम्रतानि कराभ्यां पादौ गृहीत्वा मां परिष्वज्य स्वे तिभूयो भूयः शिरसि
उपाघ्रातीम। कमारोपयतीतारावलिं गृह्णन्ती। अश्रुभिरभिषिञ्चत्पुलकितांगयष्टिस्त्वा

दशीवत्सलामतनिरुध्य। जनयितामेनरकादिवस्वर्गीता दृशा छ्यसती तथाभूतमम्भ दयमधिरूढः
श्रीभद्रेण च विस्तरेण यथावृत्तमावेदितोभगवतोमघवतोपि भागपवंतमात्मानमजीगणत्
मनागेव वचनेन स्ववंश नारवा यत्स्थीविस्मितात्मनोपित्रोरकथयं। आज्ञापयतकाधनः प्र
तिपत्तिरीति। पितामेप्राब्रवीत्। वत्स स्वगृहमेवेदमस्मानिर्दीर्घमनिविशालतालयमत्सुख्यासु
ध याम मत्वेच्छया तमाचनुष्ठिः उपकृता स्वम याति बहवः सन्ति सा मेता उ त्रकृतयश्च भूयस्या
नमेव्यसनमनुरुध्यते सा भैरवनां यानेकसहस्रम सैव। स्वसु हा उत्रदारमतो त्रैलोक्यातप
यास्पहानिस्थित्वावाघाभ्यपतरान्कोपानुत्पादयिष्यामः। अपि तौ चोपसंगृह्य प्राधसा
द्यास्य प्राकृतानि मित्रानुत्थाप्य सहजानद्विजेन नमश्छेत्स्यामहे इति। कोदोषस्तथा
क्रियतितातस्यमतमन्ववर्तिसि। तथास्मास्तुप्रीतिविधायतिवत्सलुरक्षाविज्ञापितो दंतो ज्ञातानु
तापः। पारत्रमिका न्य योगा न्यायः प्राङ्कृते स्माभिः पापहमहमस्य ते। अस्मिन्नेवा

उदीतं दुःखनेदमनीयं ३
प्रायोवयसि बाङ्गुल्ये तुल्यानशानमत्पुत्र वहुलं श्रम कीर्तानि तस्य थः १

द.कु. ४६ वकाशेऽहं सोमदत्तस्य राज्ञः शय्यासनस्थानमवगम्य तदैव प्रभृति स्वोद्वसितभित्तिको
णादारभ्याहं गात्सेन सुरंगामकरवं। गता च सा भूमिस्वर्गकल्पमनल्पकल्पकाजनंकम
मप्युद्देशं। अथ स्थितश्चर्तुर्वस्य नारीजनः। तत्र कोपि दिरिदुकलेवटसानाखो चकोरके
माममलावत्ये नानिर्हुनानाविद्याहंसीवदेवी विश्वंभरा हरिदहंसीवासु हविजयावती
णीभगवतीरीतिरिवकुसुमधन्वनोराज्यलक्ष्मीरिवानेककुतूर्पदर्शनिपार हरणायवि वरं मह
प्राविष्टानि घटक कनकपत्रिकावदातकीर्तिः काचित्कन्यकाखेदनजोते न मञ्चलयमासते
न महार्हनिर्वंकपात। तथाभूते तस्मिन्नंगनासमाजे कुसुमितेककाशयष्टिः पाण्डुशिर राम ४६
सिजास्थविराकापिजादयो निपात्य त्रासदीनमवश्यत। क्षयमोममयमयेनेकस्त्रेन्यथो हरणा
यस्त्रीजनाय। किमसि देवकुमारो दनुजपुत्रो हृत्स्वयाहसातलेविवित्रराज्ञापमकोसि
कस्पेहतोराणतोसीति। स्यात्तु मयात्रापवादि। मास्मभवतेपोविभयुरहमस्मिद्विजाति

अंगनासमाजे अंगनानां समूहे समाजः समष्टिविशेषः स्नूनोलमतोन्यदासमाजोय
सर्वाभिरशाप ४

अस्मदीयं अस्मदीयैन २

त्रोमिमादर्शीय। अथैकथयंतवपिलकथां। अथ पितरैगनिरंहस्योतनिरस्तराशयेंनियमप्रवेचतेस्मि
हातत्समाद्दारिकायायथाहैरौकम्मिणा प्रशिमम्मात्राहयतो। अनायकं च तदुपम संप्रदायन्त्रमेव
जातो। प्रहीतिकोपभयाःतुममम्मात्रामुमुषुद्धतोपिनस्तकास्तवस्मिहृद्योसः। तथा स्थितान्नु वय
मेंगराजः सिंहवर्मा देवपादपद्मोभक्तिमान्तःतकमीनेपमित्राणितु केमेन मम्पसराम। अभूवं
च भवत्प्रसादपकार्जोनुयाचः। सवेदानीभवचारणा प्रणामं प्रायश्चित्तमाभित्स्तु सर्वदुश्च
रितेक्षालन मनायोस्सिहघोषश्पृथिपाल: प्रांजलिः प्रणनाम। देवोपि राजवाहनो वकुण्ठो
तंवहुप्रशस्यकावदुःखसूकेवयत्नछलुसत्रः पश्यतु मामित्यभिधायभूयः प्रमति मेवपश्यत्श्री
तिस्मेरः प्रस्तूयता तावदा मीपर्वप्रियाभित्याज्ञापयत्। श्री ४ इति श्रीदण्डिनः कृतौ दशकु
मारचरिते महाकाव्ये चतुर्थ उच्छ्वासः ॥४॥ सोपि प्रणम्य विज्ञापयामास। देवदेवस्य

र.कु चैयणाय दिलुभ्रमन्नभ्रंकषस्य कस्यापि विंध्यपादस्य पार्श्वे दृष्टवत् तस्य ते ऽध:प्रदेशात् पतंगवा
४ लपक्षवावतंसे पश्चिमदिगंगनामुखे पल्लुलोभस्य पस्य शोपास्य संध्यातम:स्रमीकृतोत्तुलि
म्नां त्रितेषु गंतुमसमर्थ: स्मातसेकिसत्वपेक्ष्य पत्व पस्य शय्यां शिलाशय्यममारा:शिरसि कर्व न्यं लो
लियास्मिन्नुपस्थितवतस्य तोदेवता सैव मेशरराममस्य शरारूवत्रवाहमीषरणायां शर्वगवा
रूपा मशार्वरीय कारस्थरासुप्तगंभीरजलकरापा मृहारणा मस्यामेकाकिन:त्रस्तुस्तस्येव पधा
य वाममजमशायिषि॥ तत:सुरणा दवानालतुस्येमेन स्पर्शेनासुखापितातोकमपिगात्रा
णा॥ आज्ञादयिष्ठ तंड्रिमाणि॥ त्राम्पमनायिषु वांतरामा॥ विशेमतस्त्र हृषिताज्जितनूरुहा
णि पर्यस्फुरन्मे दक्षिणोभुज:॥ कथं विदीमितिमदमुन्मिषन्नु पर्य ष्टुचेद्रानपेक्ष्य दकास्य
कोणकविताल मेक्षिषि॥ वामतो वलिताक्षि:समयासोयमिति विज्ञात:यथा थायिनमीत
विश्व सुसस्तमंगानाजुननलञ्चदृष्टवं॥ दक्षिणां तोदंतावदसुरागलितलनाशुकाम मनतोपे

वेलाक्रमपालादृष्टां कीर्तिमत्यामुतस्तत्रोर्थपालोनामा॥ सत्पर्थेन्द्रिऊमलतात्तपमहेलरंगयोपसु
रुष्क्रिहांतरेवादिष्टवान्॥ काप्यपृथ्वेकथमिहानिरसयेतिप्राप्तवं॥ सोदंजलिरुद्धोरिलवतीभहाक
रमागपवतोनये॥ पाहृष्टमेभिरेवचहृभिरनघमद्दिपष्ट्रयतां॥ यस्तावमातामहश्चंडसिंहस्तेना
स्यांदेवानिलीलावत्यांचंडघोष:कीर्तिमतीत्यपत्यद्वयमुत्पादि॥ चंडघोषस्तु युवराजोत्पा
संगीदंगनासहाउपरमाणस्तुरस्रायमगात्॥ अतर्वत्नीदेव्यामावाटवत्पामसुयाजेयंमाणिक
णिकानामकन्यकाप्रसूता॥ अथप्रसववेदनयामुक्तजीवितावाटवतीपरलोकमगात्॥ अ
थचंडसिंहोदेवोमामाहूयोवच्छेरस्मामाज्ञापयत्॥ अद्रकुमतीकन्यकेयंकल्याणलक्षणा॥ ताभि
मांमालेवेंद्रनेदनायदर्पेसारापविध्विवधूर्धिलावस्लिसमिथविभेमिद्रकीर्तिमतीवत्सांतादृशप्र
कन्यकानांप्रकाशावस्थापनादत्तइयमहानिवसनायकारितेमहतिभूमिगरहेदुर्भिमेशेल

प्रेक्षागृहंनौद्धरागृहं प्रेंक्षानत्रेदनसोपरता १ पंगुजमित्रोन्यंगु जनये लोर २
किष्कुहस्तविनस्रोत्त पारण हस्तविष्कुभः २

द कु गर्भालक्षितानानाविधमंडपप्रेक्षागृहेषु स्वपरिवर्हयाभवत्यासेवकाता ॥ अस्यत्रभोगपवस्तुवर्णशातो
४७ पभोगेनाप्यसूनमिति ॥ सतथोक्तोनिकुंजेवास्यगृहस्यकोणगुल्ममिनावर्द्धपादाधिककिष्कुविष्कंभमद्ध
त्पतेनैवहस्तेरामस्थानमिदमसमानवीक्षितव ॥ इहत्वेनोवसतीनांद्वादशसमाःसमत्ययुः ॥ इयं
चवासौतत्साक्षीभूतानवाद्यापिसमभ्यातराजाकामभियंपितामहेनसंकल्पितादृष्यसारराय त्व
दंयाकंक्षिमापानेयंगर्भस्थैवदत्ताततज्ञायालेनत्वमोत्रासमकल्प्यत ॥ तदत्रप्रान्त
रूपंवितयनुकुमारस्त्वेति ॥ तोत्पुनरवोचं ॥ अद्येवकिमपिकार्यंसाधयित्वाप्रातिनिवृत्तोप्य राम ४७
स्मास्तुयथार्हप्रतिपत्स्यइति ॥ तेनैवंदीपदर्शितेनविलपथेनगत्वास्थितोऽहंरात्रौतदर्धपादमुद्ध
त्यवासगृहंप्रविश्योपविश्यचप्रसुप्तांसिंहघोषजीवन्याहमतृहितो ॥ आहृत्यतमाहिभिर्वीहि
शयुस्फुरोमभूनेवनिभिर्जितंप्रपथेनस्त्रीराधानिधिमनेवेश ॥ आनीयचस्वभवनमोचयसानि
गडस्यादतनररसायुगलमवनमितमालिनभवदनमश्रुवहलायचत्रतुसमेकोतेऽनोप
संदितं बद्धंनिगलितंदितंवैनयंतीत्१ वैरांश्चीसमर्द्धः २

नफलपांडुरशयनशायिनीमादिवराहदंष्ट्राभुजालंलग्नामंसत्रस्तदुग्धसागरदुकूलोत्तरीयां
मेरुभयसाध्वसमूर्छितामिवधरणीमहरणाधरमणिकिरणबालकिसलयप्लास्पहेतुभिरा
ननारविंदपरिमलोद्वहैर्निश्वाससमातरिश्वभिरीश्वरेक्षणदहनदग्धस्फुलिंगशेषमना
ङ्गमिवसंधुक्षयंतीमंतःस्फुटप्रभूतदम्भोजमिवजातनिद्रांसरसीमामीलितलोचनो
त्पलमाननेदधानामैरावतमदलेपलूनापविद्धामिमिंदनवनकल्पवृक्षायलवत्रशंका
मपितरुणीमवालोकयं ॥ अतर्कयंच ॥ क्वगतासामहाटवी ॥ कुतइदमुदंडकपासंपूर्णोदरा
द्वैरिवशाक्तिकूजशिखरभूलोत्संवसोधमागतं ॥ क्वचतदरण्यस्थलीसमास्तीर्णपर्णा
शयनं ॥ कुतस्त्यंचेदंदुग्धफेनसंभासारंहंसतूलदुकूलशयनं ॥ एषचकोनुभीतारंभि
किसलारजतरज्जुदोलापरिभ्रष्टमूर्छितेवाप्सरोगणः स्वैरसुप्तसुंदरीजनः ॥ का
चेयंदेवीवारविंदहस्ताशारदशशांकमंडलंपर्यंकतलमेतदमलदुकूलोत्तरच्छदमा

रक ष्यिशोते॥ ततावदेवा देवमोभ्मायतो मदंमदमिंदुकिरणैः संबाध्यमाना कमलिनीव निद्रायिभय
४८ वंतस्मतरस्यविंदुशवलितेपाकृपांडुस्थूलफलामिवा ङ्गिन्नस्वेदलेशमाखस्पंते॥ गंडस्थलम
भिनवयोवनिविदाहं दुर्भरोभ्मणिताकुचतटे वेवर्णमुपयातिवरापक॥ वासत्रीचपरिभो
गानुरूपेवस्त्रिरमारामादर्शयत॥ ततदेवमानुयावष्यिसाचानुष्ठयोवना॥ यतः सो
कुमार्यगताः सतोपिसहताइवावयवा॥ अतिनिग्धतमपिपांडुतानुविथेववदेहछविः॥ अ
दपीडाभिज्ञतया तानिविशदरागो तैसमुखेवकुमद्युतिरधरमणिता॥ अन तसौ शरोमा राम
रकेमूलंतपकंकुस्थदलकोपरकपोलतलमनंगवाणापातशंकामुकौतयावविश्रंधु ४८
मधरंस्तुप्यते॥ नवेतदुस्ताद्यलानदयविमर्दविलासितमुखलनयुगमुकुलं॥ अस्ति
चममानानिक्रान्तशिस्थमर्यादस्वेतसोस्यामासक्तिः॥ आलसूत्रानुरूपंपुनर्गाणिश्रिहाय

पदिस्यकमाक्रांदितेनेवसहनिद्रांमोदयति॥ अथाहस्तशय्यामिवानुपश्चिमशायिकेमे
तोयद्राविनद्रवतुभाग्यमत्रपरीहीक्ष्य घतिस्पृष्टास्पष्टमेवकिमय्याविद्रुरागसाश्रुसे
लद्यसुहृःस्थितोस्मि॥ सापिकिमप्युक्त्वापिनालोमोद्रुद्धेवतामिषाग्वेनसुखायमानेन
मंदमंदविजृंभिकारंभमंथरांगीत्वंगदयपदमतोचलकेशोरजसतातताकेणानीति
पक्ष्मनिद्राकषायदर्शितरागोपांगपरभागेनयुगलेनेषदुन्मिषंतीत्रासविस्मयहर्ष
रागशंकाविलासविभ्रमव्यवाहितानिक्रीडातरणीकानिकान्यपिकामेनाकृतानुभाव
नावस्थानतरणीकाथमारणापरिजनप्रबोधनोद्यतांगिरमावेगपरवशंहृदयमंगमि
नसाध्वसायासप्रबध्यमानस्वेदपुलकानिकथंकथमप्यभिनिर्गच्छसस्पृहरभस
धरकृणितस्त्रिभागेनमंदमंदप्रचारितेनचक्षुषामदंगानिनिर्वर्णयहरोत्सपिति

MEMORIAL

२.कु. एवं कापि तस्मिन्नेव शयने सचकितमशयिष्ट। अजनिष्ट च मे रागाविष्टचेतसोऽपि किम
४९ पि निद्रा। पुनरननुकूलस्पर्शदुःखायमानगात्रः प्राबुध्ये। प्रबुद्धस्य च मे सैवारवीतदेव
तरुमूलसस्तृत पत्रप्रस्तरोऽभूत्। विभावरी च व्यभासीत्। अचिन्तयं च मनसि किमयं स्व
प्नः किं विप्रलम्भः किंवेयमासुरी दैवी वा कापि माया। यद्भावि तद्भवतु नाहमिदं तत्त्वतोऽनव
बुध्य मोक्ष्यामि भूमिशयनं। यावदापुरत्रपायै देवतायै प्रतिशयितोऽस्मीति निश्चितमति
रतिष्ठं। अथाविर्भूय कापि रमणीकल्पिताभितप्रकुवलयदाम तान्तगात्रयष्टिः स्निग्धनिवस
नातशयाभिरलकैः कल्लपाटलेनातिनिःश्वसोष्मजर्जरितविम्बाधरेण नवमतीव राम:
कपिलधूमधूम्रविरहानलमनवरतसलिलधाराभिसर्पितेनाकृष्टिरेखेवाभिलोहि ४९
ततोऽनुद्धृतयमस्तोरुद्दहन्ती कुञ्चितास्त्रवंचनपांशविभ्रमेलोकवैराग्यभूतेनं केशाके

लापेनानीलांशुकचीरचूडिका परिवृता पतिव्रतापताकेव संचरन्ती सा मन्त्रामापि देवतानुभा
वादनल्पश्रीरावरणात्मिका श्रासीमतिनी प्रणिपतन्तं मां सहर्षोत्कंपितेन भुजलताद्वयेनोत्था
प्य पुत्रवत्परिष्वज्य शिरस्युपाघ्राय वात्सल्यमिव स्तनमुखेन स्तन्यच्छलात्प्रक्षरन्ती शिशिरे
णाश्रुणाभिनु कृष्केरी स्नेहगर्भं व्याहार्षीति। वत्स दृष्टः। कथितवती मम वराजमहिषी वसुम
तीमम हस्ते बालमर्थपालं परिदाय कथां कांचिदात्मभर्तृ प्रजा सखीजनानुविद्धां राजे राजं
प्रवर्त्तितां श्रुत्वां तद्गृहमगात्। तामजामातोऽभद्रस्येति साहमस्मि वो जननी पितृ धर्मपाल
सूनोः सुमित्रानुजस्य कामपालस्य पादपद्ममूलात्त्रिकान्ताकोपकलुषिता प्रोत्थानु
शयविकरास्वद्ग्ने केनापि रक्षोरूपेणोपेतपशान्नास्मि न्त्रेउिवत पांत्वयिवर्षमात्रं वसामि प्र
वासामि प्रवासदुःखाय विप्रुषितो वाहमाविष्टा प्रावृष्टी। गतं तद्वर्षसहस्रदर्शं। अर्जना

६७ नापोतुयामिन्यांदेवदेवस्यत्र्यंबकस्यश्रावस्त्यामुत्सवसमाजमनुभूयवैध्रजनेवस्थापनस्थानेभ्यः॥
५० संनिपतितमभिसमीक्ष्यमुक्तशापापत्युःपार्श्वमुपसरिष्यामीतिप्रस्थितायामेवमपित्वमभ्युपप्र
पन्नोस्मिशरणमिहत्यांदेवतामितिप्रस्तुतोसि॥ एवशापकृत्वावछ्यातुमयाननावतःपरिच्छिन्नो
भवान्अपिशरणागतमटव्यामविरलेपुमादायामण्यक्तेपक्षिप्यउपगंतुमितिमयात्वमपिस्वपन्नो
वासितनीतः प्रत्यासन्नेत्रतस्मिन्देवगृहेपुनरहमभ्यचिंतयं॥ अथकथमिवमहत्तेनानेनसहसमाजं
गमिष्यामिरिति॥ अथराज्ञःश्रावंतीश्वरस्ययथार्थनाम्नोधर्मवर्द्धनस्यकन्यांनवमालिकांघर्म
कालसुभगकन्यापुरविमानहर्म्यतलेविशालकोमलशय्यातलमधिशयानांयदृच्छयोपलभ्याद्द एम ५०
द्येयंप्रसुप्तापरिजनश्चगाढसुप्तःश्वेतामयमत्रमुहूर्त्तमात्रंबालेणकुमारेणावतत्वात्रापा
निवर्त्तयेयमितित्वामत्रशाययित्वोत्तमुद्देशमगमं॥ दृष्ट्वोवासवधिश्रियैनिषिधशपञ्चस्वजनस्पृशी

नसुरवमभिवेघवत्रिभुवनेश्वरेमहेश्वरस्मात्मालीकप्रत्याकलनोपाहूतस्त्रानुसंस्वनमस्कृत्यामाश्रि
प्रणतहृदयाभाग्यवतीमंबिकां॥ तयाविरिडुहित्रास्वासितमपिभद्रेमाभैषीर्भवेदानीभर्त्तृपार्श्वगा
मिनीगतस्तेशापदृस्यनुग्रहात्तासद्यस्वप्रभापन्नमहिमाप्रतिनिवृत्तस दृष्टेवत्वांयथावदस्पजानं
कथंमास्तुतरवायंवत्सस्यार्थपालस्यप्राणभृतःसरवाप्रमितिरितिपापयामपाडत्वानादृस्मि
न्नोदासीन्यमाचरितेअपिवायमस्यामासक्तभावः कन्य चैनंकामयतेयुवानमभ्रौत्रैमोलस्तस्व
प्नोत्रपयाह्लादसैन्नचान्योन्यस्यात्मानेनविद्वणोतेगंतव्येत्वमयाकान्ताघ्रातयाप्यनयाकन्य
यानुरघरस्वरणायस्माभाषितःसखीजनःपरिजनोवानानयितामितावत्कुमारं॥ कुमारस्यमर्थेलिङ्ग
लक्षणोपपन्नोरूपायेःसाधयिष्यतीतिमत्प्रभावस्वापितंभवंतंपत्रशयनंतंदेवप्रत्यपैव॥ ए
वभिदंवक्तान्तमेवाबाहंपितुस्तेपादमूलमुपसर्प्पयामितिप्रांजलीमाभूयोभूयःपरिरभ्यशिर

द॰कु॰ स्तुपाघ्राय कपोलयोश्चुंबित्वा ज्वलेहविकला गतासीत्॥ अहं च पंचबाणवश्यः आवंतीमवधीर्य
२२ मार्गे च महति निशामेनेगमानां ताम्रचूडपटुकोलाहलो महानासीत्॥ अहं च तत्र स्वान्ताहिताः किंचिद
स्मेषि॥ सम्भिग्धिनिभ्रसंसहमेव द्भुचिरः कोपि आलरा शनैः स्मितहेतुमपृछत॥ अब्रुवं च॥ कथमि
हनालिकेरजातेः प्रांशुवाटकुकुटस्य प्रतीत्यावाटपुरुषैरसमीक्ष्य बलाकाजातिस्ताम्रचूडो
बलप्रमाणाधिक्षेपेव प्रतिविरुद्ध इति॥ सोपि तद्दुः किमत्रैरभियुत्पाद्येतत्त्वत्तुष्णीमास्वेपु
पदसिकाया म्रीवूलेकट्टिरस्याहतमुद्भूपमस्वंदत्वा विचित्राः कथाः कथयन्दृशामेपिष्ठत्॥ प्रामुख्य राम
तवाप्तसेरस्तुभनुप्रहारप्रहृतस्वपक्षेप्रबलाकेठीरवरवेविहंगमद्वये॥ जानन्वा सोपतीव्यवाटकु ५२
कुटः॥ सोपि विटब्राह्मणः स्ववाटकुक्कुटविजयहृष्टोमपिवयोविरुद्धसख्यमुपेत्य नदृहः स्वगृह ए
व स्नानतोऽशनादिकौरथिर्यचोपचारै घु आवंतीप्रातयातं मानुगम्यस्मात्स्मोक्षिसस्पर्थीदृतिभित्र
वद्विसदृश प्राप्रयासीत्॥ अहं च गत्वा आवंतीमंधश्रांतो वाह्योद्यानलतामंडपेशापतोऽस्मि

हं स्वरव प्रतिबोधित श्रेत्या पकामपिकराजसुस्वराभ्यां च हंसाभ्यां मदंतिकमुपसर्पंतीमुर्वीम
श्लिष्टं॥ सा त्वागत्य स्वहस्तवर्तिनी चित्रपटे लिखितं मत्सदृशं किमपि रूपं मां च पर्यायेणा निर्वर्णा
यंती सविस्मयसात्कौंच सत्यामवातिष्ठत॥ मयापि चित्रपटे तत्र मत्सादृश्यं पश्यता तस्याश्च न
छिष्ठेविचितमनाक स्मितं मन्यमानेन ननु सर्वसाधारणोयं पुराणारामभूमिभागः किमिति चिरं स्थीयते
प लेशो नु भूबंतोनन्न प्रवेष्टव्यमिति अभिहितास्मितमनुगृह्यताम्नीति न्यधीद्दत्॥ सं कथा चदेश
वार्तानुवद्धाका चनावयोरभूत्॥ कथासंश्रिता च सा देशानि थिर इसि दृश्यंते धूर्त्ता माननीव गात्राणि
या ध्वन देशो मज्जेहेघाविड्रमिानुमनुग्रहः क्रियतामित्यशंसत॥ अहं च मुग्धे नैव देशोयुगारास्व
तितदनुमा गगामीतद्गृहगतोराजार्हेण स्नानभोजनादिनोपचरितः सखिनिवराणोरहसि पर्यपृछत
महाभाग दिगंतराणि भ्रमता कश्चिदस्ति किंचिदद्भुतं भवतोपलब्धमिति॥ मम आभवन्मनसि महद्दिद

द॰कु॰ ५२ माशास्पदं । स्वापलुप्तनिखिलपरिजने संबाधलक्षिता सैव वराङ्गदारिका या चित्रपटेऽस्मिन्नालिखिता तदु
परिशिखरितवितानं हर्म्यतलं तत्र च प्रकामविस्तीर्णां शरदभ्रपटलपाण्डुरे शयने । तदधिशायिनी च
निद्रालीनलोचना ममैवेयं प्रतिकृतिः । अतो नूनमनङ्गेन साऽपि राजकन्यका तावतीं भूमिमारोपित
यस्मादस्याः कामज्वरोन्माथिता सखीनिर्बन्धपृष्टाविर्भूयाभिलिखिता वा नयादृशरूपनिर्माणेनैव
समर्थमुत्तरं दत्तवती । रूपसंवादाच्च संशयानपानया पृष्टो भिन्दान्यस्याः संशयं यथानुभवकथना
दिति जातामिश्चयोऽहं । नेदमाहि चित्रपटमिति सा त्वावार्थितवती मद्द्रसो । वनस्थामादायतामपि व्याज
सुप्तामुद्दत्रस्वप्नदत्तरागविकृतां चक्रभामेकत्रैवालिरव्य काचिदेवं भूता व निशीथे शस्य पुनः पा रामं ५२
श्वेशायितस्य राज्ञात्पाप्रसुप्तेन मयोपलब्धं । नाखिलेखस्वप्नं हपालपेङ्क । दृष्ट्यापि तयाविल
हृतः पृष्टः सर्वमेव तत्तोऽनमकथयं । असौ च सख्यामन्त्रिमित्रान्यवस्थान्तराण्यवरोपयत् । तदाकर्ण्य
च तव यदि सखीमनुग्रहो न्मुखं मनोगमय काचिदहानिश्चिदहानि किमपि कन्या कोऽसि निःशंकान्वा

सकाशामुपायमाख्यया गमिष्यामीति कथंचिदेनामप्युपनाममायागत्वा तमेव खर्वटं च हाविटेन तेन समागं सि
सव ससंभ्रमे विश्रममय्यां तथैव स्नानभोजनादिकारयित्वा ऽरहस्यपृष्टः । आर्य कस्य हेतोरस्मिरोव
प्रत्यागतोऽसीति । अहं पुनः प्रत्यवादिषमेनं । स्थानमेवार्थेण पृष्टः श्रूयतां । अस्ति श्रावस्ती नाम न
गरी तस्याः पतिरपर इव धर्मपुत्रो धर्मवर्धनो नाम राजा । तस्य दुहिता प्रत्यादेश इव श्रियः प्राणा इव कु
सुमधन्वनः सौकुमार्यविडम्बितनवमालिका नवमालिका नाम कन्या । सा मया सामपतिदृष्टा कामना
राचपं मिवकटाक्षमालां मम मर्मणि व्यकिरत् । तच्छाल्योद्धरणक्षमश्च चेतसि सा दशोपि ल नेत
रास्तीवेच इति प्रत्यागतोऽस्मि । तत्प्रसीद किंचिदुपायमाश्रयितुमर्हसि । अयमहं परिव्रजितस्त्रीवेषः
कन्यानामनेभवेयं । अनुगतश्च मया त्वमुपगतो धर्मासनगतं धर्मवर्धनमेवं वक्ष्यसि । ममेयमेके
व दुहिता जाता । जातमात्रायां त्वस्यां जननी न्यस्त्या संस्थिता । माता च पिता च भूतानमेव वर्द्धये
ऽमेतदर्थं च विद्यामयं शुल्कमार्जितुं गतोऽभूत् । अवंतिनगरीमुज्जयिनीमस्मद्वाह्य कुलजः सौ

द.कु. ५३ पितृप्रहारकः तस्मै चेयमनुमता नदानुमितरस्मै योग्यात तत्पत्नीभूता चेयं सर्वविलंबते । ततस्तमानीय पाणि
मस्याः ग्राहयित्वा तस्मिन्नस्य लाभात्संस्पासिष्ये । दुरभिरक्षतया तु मत्कोशेषाणां दुहितॄणां विशेषत
तोमात्कारणाभिहदेवमाह पितृस्थानीये त्रजानामाप्यन्तःशरणमागतोस्मि । यच्चैव दुर्ब्राह्मणामधी
तिनमगति वामामनुमाद्य पत्ते परायत्यादिराजचर्यारितपर्येषितव्यः । सेयमभवत् जनाया मरवे जावा
रित्वा तावदध्यास्तां । यावदस्य पाणिग्राहकमानयेयमिति । स एवमुक्तो नियतमभिमनायमानः स्वदुहि
तृसन्निधौ मामावासयिष्यति । गतस्तु भवानागामिनि मासि फाल्गुने फाल्गुनीस्त्रारात्र भाविनि राजां
तः पुरजनस्पतीर्थयात्रात्सवेतीर्थस्थानात्प्रांवांद्दिशिगोरुतार्द्धमेत्र रमहीन्यवानीरवलयमध्यव राम
र्तिनि क्रीतिके पूर्वहस्करतलगतेन पुस्तकेन पुस्तकयुगलेनसह स्थास्यसि । स च कर्म हमन्नभिरोक्ता ५३
वेतं समयमभिविह्य पराजपुत्र्या सह स्वयं तस्मिन्नुत्सवे गंगांभसि विहरन् विहारस्थाकुले नु कन्यका
समाजे मन्नोपस्तत्त्वदभ्यास एवोन्मज्जन् पत्थास्यामि । पुनश्च दुपेहितो त्वत्वासासी परिधायापनी

त नाशिवेषो जामातानामभूत्वा त्वामेवानुगच्छेयं । न पालम्सजातु माभिनस्त्वतो न्विष्यानासादयंतीन पीत
विनानभो स्पर्शितरुधिरं वत्यव्यवच्छास्यते । तन्मूले च महति कोलाहले क्रंदत्सु परिजनेषु रुदत्सु च पौरे
धजनेषु शोचत्सु पौरजनपदेषु धिक्कर्तव्यतामूढे सामात्ये पार्थिवे त्वमास्यायाः मेत्य मास्थाय धीरो वा
वक्ष्यसि देवस्यास्य जामाता नवाहं इति श्रीभुजाराधनमर्धीतो त्वत्पुत्र्या मन्ये भगुरहातीव कंगेषु आ
न्वीक्षिकी विचक्षणा न्वासुः षाड्गुण्यलागमप्रयोगचतुरो विशेषेण गजरथतुरगतंत्रविद्धिस्त्रकु
मीणगदासु दक्षन्निरूपमः शरीरोत्तिहासकुशलः कर्त्ता काव्यनाटकाख्यायिकानां वेत्ता सोपनिषदार्थ
शास्त्रामरणनिर्मत्सरो गुणेषु विश्रम्भी सुहृत्सु प्राज्ञः संविभागशीलः श्रुतिधरो गतस्मयश्च येनास्य दो
समगणी यांसमप्युपलभनेन राजो विद्यमाने । तस्मादस्य ब्राह्मणामात्रस्य न लभ्य एष संवेशी
दुहिता तस्मै समर्प्य वार्द्धकोचिता मार्य मार्गमाश्रमं सत्कारामे यं यद्देवः साकमन्यत इति स इद

MEMORIAL

द.कु.
५५

माकर्ण्य क्रांतवक्त्रः पर उपेतो वेलस्य मारस्यद्यतो नु नेतुमनिशा – प्रसंकीर्त्य नेनात्र भवंतं मंत्रिभिः सह त्वं
तु तेषामन्यतमो भ्रामुत्कंठेविरूपवाच्यकंठकेठः काष्ठात्या हृत्वा पाणिं संधकस्य राज्ञः हार एव स्थिता
क्षिरो हताय योपक्रमिष्यसे तावत्तव पादयोर्निपत्य सामात्यो नरपतिरनेन रथेन रूपसंपद् दुहि
तरमेदत्वा मया योग्यतया समाराधित समतामेव राज्यभारं मयि समर्प्य पिप्प्या प्रसोयमभ्युपायो नु दृष्टे
योयदत्तुभ्यं रोचत इति ॥ सोपि पटुर्विरव्याम साहस्य दम्पस्ताकपटप्रपंचः पांचालशर्मा यथोक्तमभ्या
धिकमीतिनि पुरासपक्रांतवान् ॥ आसीदास्य तस्मीहिता नाम हीनकालसिद्धिः ॥ अन्वभवं च मधुक दाम-
र इव नवमालिकामार्द्रसुमनसमस्य राज्ञः सिंहवर्मणः साहाय्यदानेसु हस्तेके तद्भूमिगमनेच्छय ५५
मप्पवेदस्य सर्वबलसंदोहेन त्वपामि मामुपागतो देवाह्दर्शनोस्मि स्वसुखमनुभवामीति श्रोत्वे
तन्मतिचरितं स्मितमुकुलितमुखनलिनो विलासप्रायमूर्जितं मदगुप्राप्य चेक्षितेन भिक्षुणा
मार्गः प्रस्तावतामयेदानीमत्र भवान्प्रविशत्विति मित्रगुप्तमेव दृक्पाते दिदेश पुत्रः ॥ ॥ इति श्री ६

न: श्रीदशकुमारचरिते पंचम उच्छ्वासः ५ श्री ४ स्वाचवस्ये दृवसोहमपि सुहृत्साधारणाश्रमणोकारणेः
सुह्मेषु दामलिप्ताहृयस्य नगरस्य बाह्योद्याने महोत्सवसमाजमालोकयं ॥ तत्र कंचिदतिमुक्तक
लतामंडपे कमपि वीणावादनेनात्मानं विनोदयंतं युवानमद्राक्षं ॥ अप्राक्षं च भद्र कोनामायमुत्सवः किम
र्थं वा समारब्धः केन चान्निमित्तेन वनं त्साय वश्रियमनाद्दत्यैकोने भवान्नु कंठितद्वव परिवादिनी द्वितीय
यत्निरिव इति ॥ सोम्य चत्ता ॥ सौम्य सुह्मपतिस्तुगंधन्वो नाम नपत्यः प्रार्थितैर्वानस्थितिस्त्राय तने
धसमत्य विन्ध्यवासिनी गेवस्या पाविंध्यवासिन्याः पादमूलादपत्यद्वयं ॥ अनयाचकिलास्मै प्रतिशाधि
ताय स्वप्ने समादिष्टं ॥ तवचैकः पुत्रः समुत्पत्स्यते समनिष्यते चैका दुहिता सतु पुत्रः तस्याः पाणि
ग्राहकमनुजीविष्यति ॥ साच सप्तमाद्वर्षादारभ्या परिणयनात्प्रतिमासं कृत्तिकासु कंदुकनृ
त्येन गुणवद्भर्तृलाभाय मां समाराधयतु ॥ यं च सा भिलषे: तेसा मयेभ्यो देया ॥ स्वापस्तव सुके
ता

६ क डुकनामास्मीति ॥ ततोस्यापि यथाकाले न राज्ञः प्रियमहिषी मेदिनीनाम्नैकं पुत्रमसूत तत्समुत्पन्ना चैका दुहिता
५५ सा च कन्या कंदुकावती नाम सोमापीडं देवीं कंदुकविहारेणाराधयितुमागमिष्यति ॥ तस्याश्च सखी
धात्रेयिका चंद्रसेना नाम मम प्रियासीत् ॥ सा चैकेषु दिवसेषु राजपुत्रेणाभीमधन्वना बलादवरुद्धा ॥ त
दहमुत्कंठितो मन्मथशरशल्यदुःखाविष्टचेताः कलेन वीरसरिवलात्मानं कंचिदन्त्या सयनविविक्ते
मध्यासमिति ॥ अस्मिन्नेवान्तरेधिकमधुमणिनूपुरक्वणितमुपातिष्ठत ॥ आगता च काचिदंगना ॥ दृष्ट्वैव
सा स्वामुत्कंठस्त्रहृष्टिरुत्थायोपगम्य गाढमुपगूढकंठ स्तया तत्रैवोपाविशत् ॥ अशंसच्च ॥ सेषा
मम प्राणसमा ॥ पश्य पश्याद्य हो दहन इव दहति मामिदं मे जीवितमपहरन्ती राजपुत्रेण मृतेव नैव राम
निहन्यतां ॥ नीतोहं न वशस्यामिवतिः प्रतिक्रियास्माणानिति ॥ सा तु पर्यश्रुमुखी समभ्यधा ५५
त् ॥ मास्म नाथ मत्कृते व्यवस्यः साहसं ॥ यद्यहमुक्तमा साधिवाहोद्यदासा तु स्य यकोस्त हास

रां२

इति गुरुभिरभिहितनामधेयः पुनर्भद्रत्यास्माद्रुया दास इति च्छ्रङ्गः प्रख्यापितोस्मि ॥ तस्मिंश्चोपरते यद्य
हं जीवेयं नष्टो वंशः इति समर्थये लोकवाद ॥ अतो धैवनयमामीप्सितं देशमिति ॥ स तु मामभ्य
धत्त ॥ भद्र तव दृष्टे सुराष्ट्रेषु कलमास्मदुद्देशपत्नेशस्य सपुत्रस्य भर्त्र पिंडं चेति ॥ तमहमीषद्वि
हस्याब्रवं ॥ भद्र खलु रीणीय मरणी बोवरान पथिनोहिस्यान स्थाने हि सुरम्यासां जनपदानां ॥ अपि तु
न चेदहमपोः स्वखानिवासकारणं कमप्युपायमुत्पादयितुं शक्नुयां ततोहमेव भवेयमक्ष्व द
शीति ॥ तावत्तो देरं तेदरिणतानिमणिनूपुरारणी ॥ अथासो जातसंभ्रमाभ्यत्तैवेयभर्तृदारिका कंदु
कावती कंदुकक्रीडितेन देवीं विंध्यवासिनीमाराधयितुं ॥ आलिखि दृष्टेनाद्येयमस्मिन्कंदुकोत्सवे
सफलमस्तु आदुपाङ्गणागद्धते दृष्टे ॥ अहमस्याः सकाशवर्त्तिनी भवेयमित्यपासीत् ॥ तामन्वया
वचावां ॥ महति राल रंगपीठे स्थितां प्रथमेतातात्रोशीमपथ्यं ॥ अपिच्छत्र सा सद्य एव मम हृदये

ह कु
र्द्ध

नमयान्येन वोत्तराले दृष्टा । खिन्नी या विष्टचित्त श्चास्थितं यं । किमियं लक्ष्मीः नहि तस्याः कि हस्ते कमलं । अ
स्यास्तु हस्ते एव कमलं । शुक्रा हर्षं च सा धरा तनेन पुंसा सर्वराजेश्च । अस्याः पुनरनेव घमया
तया मंच योवं नैमितिचित पाप्येवमपि साऽनवघस्सर्वगात्री मैं साहस्त पल्लवा ग्रस्पृष्ट भूमितलो
लनी लकुटजालका स संभ्रमं भगवतीभवानीमभिवंघ कं डुकममंद हस्तानुक्षिताग्लमनेगमिवा
वं वत । लीला शिथिलं च भ्रमोसुकवतीमे दोल्थिते चपकांचिल्कुंचितो गुष्ठेन प्रसृतकोमलांगुलिना
पाणिपल्लवेन समाहत्य हसा पृष्ठेन चोनीय व तुल्य दृष्टिलाघुतं स्ववकमिवन्त्रमरमालानुवि
द्रुमव पतंतमाकाशमेवाग्रहीत । अमेनं च भ्रमघ्रा विलं वितलयं कृत्वा लये न मच्छन्नं कुत्र प्रहरं
तीतां तारी चूर्णी पदमदर्शयत । प्रशांतं च तन्निर्ध्यप्रहारे रूपादयत । द्विपर्येणे गाप्राशम
यत । पश्चाच्चागते च वामदक्षिणाभ्यां पर्यायेणाभिघ्नतीशकुंतमिवादस्थापयत । हरोस्थि

ते तु पतंतमभिहत्य गीतमार्गमारचयत । आतपद्मं च गगनं पथित्वा प्रत्यागमत । एवमनेकक रणमध्य
यं वरूरेती हंगगतस्य चरके चान्तसे जनस्य आतिकरा मुग्धावचाः प्रशास्ताच्च । प्रतिगच्छंती त
क्षरा हृष्टविभ्रमं कोशादा समसे वलंव्य केटकित गंडमस्तु हे लतां च मध्याभिमुखी भूय
लिखंती तत्र । धमावतीणं किं दर्प्प काशित करा सदृष्टं स्वदनुमार्ग विलासित लीलां चितभ्रू
लता श्वासानिलवेगा दोलितै दंतच्छदरश्मिजालै लीलापल्लवैरिव मुखकमलपरिमलाग्र
हणालोलानलिन ग्राड यंती मे गत भ्रमरोत्सुकं उप्र स्पाति शीघ्रभ्रमणवशितया विंशतीवमद
शीनरूजाया पुष्पमय पंजरं पंचविंदु प्रसृतेषु पंचापि पंचवाराणां वाणान् गपदिवा
पिपतद्भि सेनावघ्रदयंती गोमूत्रिका प्रचारेषु घन दर्शित रागविभ्रमा विद्युल्लतामिव
घि डंवयंती भूषणा मणिरशिनान्दत्तालयसंवादिपादन्यासमपेक्ष स्मित प्रभाभिक्षिक

राम
र्द्ध

६ कु विंबाधरेस्थवस्वेसितप्रतिशमाप्लितशिंजेडंभोरस्माघट्टितक्वणितसन्नमेखलागुणामंचितोद्
५७ च्छितहथपातितवविंवलंबितवलरंभकोवलमाकुंचितप्रसृतवेल्लितभुजलताभिहतललित
कंदुकमावर्तितबाहुपाशानुविद्धपरिवर्तितत्रिकविलग्नलोलकुंतलमागलितकर्णपूरकन
कपत्रप्रतिसमाधानशीघ्रतान्तिक्रामितप्रहतक्रीडमसकृद्दुच्छिप्यमाणहस्तपादवा
ह्याभ्यंतरभ्रांतकंदुकमवनमनोन्नमनलोरंतपथ्यनद्दृष्टमध्यपृष्ठकामवपाननोत्पतनपरि । सम
पिषक्तमुक्ताहारहंसकुरितघर्मसलिलदूषितकपोलपत्रभंगशोभाक्षुण्णाधिहस्तश्रवणपल्ल ।५७।
वानिलमागलितस्थानत्तरांशुकनियमनव्याप्तैकपाणिपल्लवंचनिजघोत्थायनिमी
ल्योन्मील्यपश्यत्सागत्वाचैवातिचित्रंपरिक्रीडितराजकन्या।।अभिहत्यप्रभूतलाकाशायोपि २३
क्रीडंतरणिदर्शनीयान्येकैकेनैवकंदुकेनादर्शयत्।।चंद्रसेनादिभिश्चाभिरसखीभिःसहवि
हृत्वाविहर्तुंतत्वाभिवंद्यदेवीमन्मानसासानुरागेणेवपरिजनेनचानुगम्यमानाकुव

लयशरणमिवकुसुमशरस्यमयापांगेसमर्पयंतीसापदेशमसकृद्दर्शयमाननवदनचंद्रमंडलतया
स्वंहृदयमिवमत्समीपेप्रेषितंप्रतिनिवर्तनेनवेत्पालोकयंतीसहसखीभिःकुमारीपुरमगमत्
अहंचानंगविद्धःस्वमेवेवेश्मागत्यकोशदासेनयत्नवदुपबृंहितस्नानभोजनादिकर्मानुभाव
तोऽस्मि।।सायंचोपसृत्यचंद्रसेनारहसिमांप्रणिपत्यपटुर्हसमंसेनप्रायशयपेशलमाघट्ट
यन्त्युपाविशत्।।आचष्टचहृष्टःकोशदासःभूपासमेवंयावदायुनायतात्रित्वात्रसादस्प
पात्रंभितिमयानुसाक्षितमभिहितं।।स्नविधमेतादृशास्ते।।अक्षिकिंचिदंजनमनपातद
कन्नेत्रपाराजस्तत्तरूपस्थितोवानरोमिवेनोदृश्यपतिविरक्तैनांपुनरुत्पतीति।।तया
तुस्मेरयास्मिकथितं।।सोपिमार्येणान्नाकरोऽन्योमर्थमनुग्रहीतः।।यदास्मिन्नेववज्रमभि
मानुरूपवपरूपनीयवनानशकाररथतो।।तयन्नामिदमन्यथापिसिद्धुनःसमीहितो।।अत्रघरव
लुकंदुकोत्सवेभवंतमपहसितमनोभवाकारमभिलखंतीरोधादिवशेवरष्ठूयातिमात्र

स्वा १

६क ५९ मायास्पतेराजपुत्री। सोयमर्थोविदितभावया मयाद्य। मात्रेतयोचतन्मात्रेमक्षिप्रायमनुजेन्द्रायनिवे
दयिष्यते। विदितार्थिस्तुपार्थिव इयाद्दुहितुःपाणिग्राहयिष्यतीति। ततश्चत्वदनुजीविनाराज
पुत्र्याभणितव्यं। स्वामिहे देवतासमादिष्टो विधिः। त्वदायत्तोत्र राज्येनालमेतात्वामतिक्रम्य माम
वरोढुभीमवन्त्वा। तस्मेहतामपेक्षितुराशादिनानिइतिमामामेन्त्र्यप्रियंवदापगृधत्रस्यया
सीत्। ममकोशदासस्य चेतोदुःखानुसारेणावकुविकल्पयतोःकथंचिदतीयतेस्म यामप्या
त्वेवकृतयथोचितनियमः। तमेवप्रियदर्शनस्तुभगमुद्यानोद्देशमुपगतोस्मि। तत्रैवचोपस राम ५९
त्य राजपुत्र्याभिरभिमानमनुकूलाभिःसंकथाभिर्मामनुवर्त्तमानोनामुहूर्त्तमास्त। नीत्वाचोपका
यामा मस्तमेनस्नानभोजनशयनादिव्यापारेकेनोपाचरत्। तल्पगतेनचस्वप्नानुभूयमान
प्रियादर्शनालिंगनसुखमायसेननिगलेनातिबलपुरुषैःपीवरभुजदण्डोपरुद्धमवेद्य मात्र

निवृद्धंचसहसासमभ्यधात्। अपिदुर्मते श्रुतमावेदितंहतायांचंद्रसेनराजालयेत्वमिस्थिते। तेन
चाववोधप्रयुक्तयानयाकुत्रया। त्वंकिलाभिलषितोवराकयाकंदुकावत्या। तवकिलानुजीविनाम
याहि सेठेय। त्वद्वचःकिलानतिक्रामतामपाचंद्रसेनाकोशदासायदास्यतइयुक्त्वापार्श्वचरं पुरु
षमालोकाकथयत्। प्राध्यपेनसागरइति सतुलब्धराज्यइवातिहृष्टोदेव यथाज्ञापयतीतिपथास्थि
मकरोत्। अहंतुनिरालंबनोभुजाभ्यामितस्ततःस्पंदमानःकिमपिकाष्ठंदैवदत्तमुरसोपश्लिष्येता
वदह्नोर्धयावदपासरच्चासरःशर्वरीचसर्वाप्रातःस्पष्टपतवाहित्रं। अमुत्रास्तनावनाले
७ काय मामुद्धृत्यरामेषुनाम्ने॥नाविकनायकथितेवतः। काष्ठयमायसनिगडबद्धलंबोजालेपादद्धः
पुरुषःसोयमपिपसिंच्वेत्सहस्त्रेन्द्राद्वाराणांद्वशीनैकेनेति अस्मिन्नेवद्वशीनैकनौकापरिवृतःको
पिमद्गुरभ्यधावत्। अविभयुर्जवनाःतावदतिजवान्नौकाःश्वानइववराहमस्मत्पोतंपर्य
रुन्धत। ॥ प्रावर्त्ततच संप्रहारः। पराजयिषत यवनाःतानहमगतीमवसीदतःसमा

MEMORIAL [illegible]

द.कु. वस्यालापितं ॥ अनेपेयतममानीतालवंधनं ॥ अयमहमवसादयामि वः सपत्नानिति ॥ अमी त
५९ था कुर्वन् सर्वांश्चतान्प्रतिभटान्सहस्रवर्षिणा मम शार्ङ्गेणालवलवीकृतांगानकार्षं ॥ अ
वशिष्टास्तत्वधिप्लवमानास्पोतं संसक्तपोतममत्र नाविकनायकमनभिसत्हत्य जीवग्राहमग्र
हीषं ॥ असौ जातस्त्री स एव भीमधन्वा तेनाहमवबुध्य सव्रीडमब्रवं ॥ तात किं दृष्टानि कृतांतविल
सितानीति ॥ ते तु सांयात्रिका मदन्याय्यैव वचनेन तमतिगाढं बबन्धुः अकाले कालिकालारवमकुर्व
न् मां चाप्यमपन् ॥ दुर्वहातिसारोऽनुकूलवातनुन्नो द्वीपमभिपत्य कमपि द्वीपोतरं निविडमाश्लि
ष्टवती तत्र च स्वादुपानीयमेवाभि च कंदमूलफलान्यवसं च विघट्टवोगाढपतितशिलावलयमनव राम ५८
तरराम ॥ तत्र चासीन्महाशैलः सोऽहमहार्यरमणीयोपवनानि तेन भागः कांततरेयुगे च पाषाणवापि
पापका भिभिटभिद्भिः शिवरारविंदमकरंदबिंदुचंद्रकोत्तारंगोत्रवारिसंपा ॥ मनेकवर्णकुसुममंजरीभ
र सुरवनाभोगस्थितदृश्यमानाच्छावक्रपस्पन्नलाहिताभ्याक्षाशोणीवर्णभिस्रटः ॥ शोणीभूतम
भाभिः पद्मरागसोपानशिलाभिः किमपि नालीकपरागधूसरसरः समध्यगमं ॥ तत्र स्नात्वा

तत्र फलम्बदमतस्वादुन्बिसभंगानास्वाद्य मांसलश्चकल्हारकीरवर्जिनाकेनापि भीमरूपिणा ब्रह्मराक्ष
सेनाभिपत्य कोसि कुतस्त्योसीति निर्भर्त्स्य यतान्यधीये ॥ निर्भयेन च मया सोऽप्यधीयत ॥ सोम्य सोऽहमस्मि द्विजन्मा ॥ श
त्रुहस्ताद्रत्नवमर्णवाद्यवननायवननाच्चम्भिन्नयुग्मवाणामेनेपर्वतप्रवरं गतोऽयमद्यास्मिन्सरसिवि
श्रांतोऽभवं तव वीति ॥ सोऽब्रूत ॥ नो चेद्दुर्वीषि प्रश्नान्प्रश्नामि त्वामिति ॥ मयोक्तं पृच्छ तावद्भवानिति ॥ अथावयोरेक
पाद्यपासीत्संलापः ॥ किं क्रूरं स्त्रीहृदयं किं गृहिणः प्रियहिताय दारगुणाः ॥ कः कामः संकल्पः किं दुष्कर
साधनं प्रज्ञा ॥ तत्रीय दुष्का धूमिनी गोमिनी निंबवतीनितंबवत्यः प्रमाणमित्युपदिष्टे मया सोऽब्रूत क
थय कीदृश्यस्ता इति ॥ अथोदाहरं ॥ अस्ति त्रिगर्तो नाम जनपदस्तत्रासन्गृहपतयस्त्रयः स्फीतसारधा
ना० सोदर्याधनकधान्यकधन्यकाख्याः ॥ तेषु जीवत्सु न ववर्ष वर्षाणि द्वादश दशशताक्षः ॥ क्षीणसा
रं सस्यमोषध्यो वंध्या न फलवंतो वनस्पतयः ॥ क्लीबा मेघाः क्षीणस्रोतसः स्रवंत्यः ॥ पंकशेषा
णि पल्वलानि निर्निर्झराण्युत्समंडलानि विरलीभूतं कंदमूलफलं ॥ अवहीनाः कथा गलिताः कल्या

६७ णोत्सवं क्रियावकुलीभूतानि तस्करकुलान्यन्योन्यमभक्षयन्प्रजाः। पर्यालिलुठन्नितस्ततो बलाकापांडुराणि न
रशिरःकपालानि। पर्यहिंडंत शुष्काः काकमंडल्यः। शून्यीभूतानि नगरग्रामखर्वटपुटभेदनादीनि। त
त्र ते गृहपतयः सर्वधान्यानि क्षयमुपभुज्याजाविकं गवलान् गोगणं वा पृष्ठे दासीदासजनमपत्यानि ज्येष्ठ
मध्यमभार्ये च क्रमेणाभक्षयित्वा कनिष्ठभार्यां धूमिनीं श्वो भक्षणीयेति समकल्पयन्। अथ कनीयान्
धन्यकः प्रियां स्वामत्तुमक्षमः तया सह तस्यामेव निशि अपासरत्। मार्गे क्लांतां तां वोद्वहन् वनं ज
गाहे। त्वमांसासृगपनीतक्षुत्पिपासां तां नयन्नंतरा कमपि निकृत्तपाणिपादकर्णनासिकमवनिपृ
ष्ठे विचेष्टमानं पुरुषमद्राक्षीत्। तमप्यार्द्राशयः स्कंधेनोद्वहन् कंदमूलमृगबहुले गहनोद्देशे यत्ना राम ६०
रचितपर्णशालश्चिरमवसत्। अमुं च रोपितव्रणमिंगुदीतैलादिभिरामिषेण शाकेनात्मनिर्विशेषमपु
पोषत्। पुष्टं च तमुद्रिक्तधातुमेकदा मृगान्वेषणाय प्रयाते धन्यके सा धूमिनी रिरंसयोपातिष्ठत्।
भर्त्सितापि तेन बलात्कारादरीरमत्। निवृत्तं च पतिमुदकाभ्यर्थिनमुद्धृत्य कूपादुदकं पिब

रुणद्धि मे शिरः शिरोरोग इत्युदंचनं सरज्जुं पुरश्चिक्षेप। उदंचनं च कूपपादपः … इष्टतो गत्वा प्रणुनोद।
तं च विकलं स्कंधेनोदुह्य देशाद्देशांतरं परिभ्रमंती पतिव्रताप्रतीतिं लेभे। बह्वीश्च पूजाः। पुनरवंतिरा
जानुग्रहादतिमहत्या भूत्या तस्मिन्देशेऽन्ववसत्। अथ पानीयार्थिसार्थजनसमापतितदृष्टोद्धृतमवंति
भ्रमंतमाहारार्थिनं भर्तारं समुपलभ्य सा धूमिनी येन मे पतिर्विकलीकृतः स दुरात्मायमिति तस्य
साधोश्चित्रवधमसौ न राज्ञा समादेशयांचकार। धन्यकस्तु तत्पश्चाद्बद्धो वध्यभूमिं नीयमानः सशो
कस्त्वादापुच्छयो मया विकलीकृतो भिमतोभिसृत्य स चेत्पापमाचक्षीत कृतो मे दंड इत्यवधानमधिकृ
तमभिजगाम। कोदोष इत्युपनीय दर्शितः स्मिन्सविकलः पर्यश्रुः पादपतितस्तस्य साधोः सुकृ
तमसत्यता चासत्यास्तथाभूतो दुश्चरितमार्यवृत्तो राज्ञावितपित मुखी सा दुः
कृतकारिणी श्वपचपाचिका कृता। कृतश्च धन्यकः प्रसादभूमिः। तद्ब्रवीमि स्त्री हृदयं क्रूरमिति
पुनरनुयुक्तो गोमिनीवृत्तांतमाख्यातवान्। अस्ति द्रविदेषु कांचीनाम नगरी। तस्यामने

द.कु ककोपिसारः श्रेष्ठिपुत्रः शक्तिकुमारो नामासीत्॥ सोष्टादशवर्षदेशीयश्चिंतामापेदे। नास्त्यदाराणामननु
६१ गुणदाराणां वा सुखं नाम तत्कथं नु गुणवद्विंदेयं कलत्रमिति। अथ परप्रत्ययाहृतेषु दारेषु यादृच्छि
कीं संपत्तिमनभिसमीक्ष्य कार्तांतिको नाम भूत्वा वस्त्रांतपिनद्धशालिप्रस्थो भुवं ब- म। लक्षणा
ज्ञोयमित्यमुं कन्यां कन्यां ततः प्रदर्शयांबभूवुः॥ यां कांचित्लक्षणवतीं सवर्णां कन्यां दृष्ट्वासौ
किल स्म ब्रवीति। भद्रे शक्नोषि किमनेन शालिप्रस्थेन गुणवदन्नमस्मानभ्यवहारयितुमिति
स हसितावधूतो गृहाद्गृहं प्रविश्याभ्रमत्। एकदा तु शिबिषु कावेरीपत्तने सह पितृभ्यामव
सितमहर्द्धिमवशीर्णभवनसारां धात्र्या प्रदर्श्यमानां काञ्चन विरलभूषणां कुमारीं दद
र्श॥ अस्यां संसक्तचक्षुश्चातर्कयत्॥ अस्याः खलु कन्यकायाः सर्व एवावयवा नातिस्थूला नातिकृशा नातिह्र रम
स्वा नातिदीर्घा न विकटा मृजावन्तश्च। रक्ततलांगुली यवमत्स्यकमलकलशाद्यने ६१
कपुण्यरेखालांछितौ करौ समगुल्फसंधी मांसलावशिरालौ चांघ्री॥ जंघे चानुपूर्ववृत्ते पीवरो
रुग्रस्ते इव दुरुपलक्ष्ये जानुनी सकृद्विभक्तश्चतुरस्रः ककुंदरविभागशोभी रथांगाकारसं

स्थितिश्च नितंबभागः। तनुतरमीषन्निम्नं गंभीरं नाभिमंडलं वलित्रयेण चालंकृतमुदरं उरोविभा
गव्यापिनावुन्मग्नचूचुकौ विशालारंभशोभिनौ पयोधरौ धनधान्यपुत्रभूयस्त्वचिह्नले
खालांछिततले स्निग्धोदग्रकोमलनखमणी ऋज्वनुपूर्ववृत्तताम्रांगुली संनतांसदेशे सौकु
मार्यवत्यौ निमग्नपर्वसंधी च बाहुलते॥ तन्वी कंबुवृत्तबंधुरा च कंधरा वृत्तमध्यविभक्तरागा
धरमसंक्षिप्तचारुचिबुकमापूर्णकठिनगंडमंडलमसंगतानुवक्रनीलस्निग्धभ्रूलतमन
तिप्रौढतिलकुसुमसदृशनासिकमसितधवलरक्तत्रिभागभासुरमधुराधीरसंचारमंथ
क रायतेक्षणमिंदुशकलसुंदरललाटमिंद्रनीलशिलाकाररम्यालकपंक्तिद्विगुणकुंड
लितम्लाननालीकनाललालितलंबश्रवणपाशयुगलमाननकमलमनतिभंगुरो
बहुलः पर्यंतेप्यकपिलरुचिरायामवानेकैकनिसर्गसमस्निग्धनीलो गंधग्राही च मूर्द्धज
कलापः॥ सेयमाकृतिर्न व्यभिचरति शीलं॥ आसज्जति च मे हृदयमस्यामथ च परीक्षे

द॰कु॰ ६२ तामुद्दिश्य मयि मत्प्रकारितां ह्रियतमनेकाः पतंत्यनुशायपरंपराः इति स्निग्धदृष्टिराचष्टे भद्रे कच्चिदस्ति
कौशलं शालिप्रस्थेनानेन संपन्नमाहारमस्मानभ्यवहारयितुमिति॥ ततस्तया वृद्धदासी साकूत
मवलोकिता॥ तस्य हस्तात्प्रस्थमात्रं धान्यमादाय क्वचिदलिंदे दत्त्वा सुसिक्तसंमृष्टे दत्तपादशौच
मुपावेशयत्॥ सा तान्गंधशालीन्मात्रया विशोष्यातपे मुहुर्मुहुः परिवर्त्य स्थिरसमा
यां भूमौ नालीपृष्ठेन मृदु मृदु घट्टयंती तुषैरखंडैस्तंडुलान्पृथक्चकार॥ जगाद च तां धात्रीं मात
रेभिस्तुषैरर्थिनो भूषणमृजाक्रियाक्षमैः स्वर्णकारास्तेभ्यो दत्त्वा लब्धाभिः काकिणीभिः स्थि
रतराण्यनार्द्राणि नातिशुष्काणि काष्ठानि मितंपचां स्थालीमुभे शरावे चाहरेति॥ तथाकृते त
या तांस्तंडुलाननतिनिम्नोत्तानविस्तीर्णकुक्षौ ककुभोलूखले लोहपत्रवेष्टितमुखेन समशरी दश॰ ६२
रेण विभाव्यमानमध्यतानवेन व्यायतेन गुरुणा खादिरेण मुसलेन चतुरललितोत्क्षेपणा
वक्षेपणायासितभुजमसकृदंगुलीभिरुद्धृत्योद्धृत्यावहत्य शूर्पशोधितकणकिंशारुकांस्तंडु
लानसकृदद्भिः प्रक्षाल्य क्वथितपंचगुणे जले दत्त्वा चुल्लीपूजां प्रायच्छत्॥ प्रक्षिप्तावयवे

६३

षु स्फुरत्सु तंडुलेषु मुकुलावस्थामतिवर्तमानेषु संक्षिप्यानलमुपहितमुखपिधानया स्थाल्यान्न
मंडमगालयत्॥ दर्व्या चावघट्य मात्रया परावर्त्य समपक्वेषु सिक्थेषु तां स्थालीमवातिष्ठिपत्॥ इंधनान्य
तःसाराणि अंभसा सम्यक् शमयित्वा कृष्णांगारीकृत्य तदर्थिभ्यः प्राहिणोत्॥ एभिर्लब्धाः काकि
णीः पलाशशाकं घृतं दधि तैलमामलकं चिंचाफलं च यथालाभमानयेति॥ तथानुष्ठिते च तया द्वित्रा
नुपदंशानुपपाद्य तदन्नमंडमार्द्रवालुकोपहितनवशरावगतमतिमृदुना तालवृंतानिलेन शीत
लीकृत्य सलवणसंभारं दत्त्वांगारधूपवासितं च संपाद्य तदप्यामलकं श्लक्ष्णपिष्ट
मुत्पलगंधि कृत्वा धात्रीमुखेन स्नानायतमचोदयत्॥ तया च स्नानशुद्ध्या दत्ततैलामलकः क्रमेण
सस्नौ॥ स्नातः सिक्तमृष्टे कुट्टिमे फलकमारुह्य पांडुहरितत्रिभागशेषलूनसांगणकदलीपला
शस्योपरि शरावद्वयं दत्त्वा मामभिमशन्नतिष्ठत्॥ सा तु तां पेयामेवाग्रे समुपाहरत्॥ पी
त्वा चापनीताध्वक्लमः प्रहृष्टः प्रक्लिन्नसकलगात्रः स्थितोऽभूत्॥ ततस्तस्य शाल्योदनस्य दर्वीद्व

६अ द्वयं दत्त्वा सर्पिर्मात्रोत्सृष्टमुपदंशं चोपजहार । इमं च दृष्ट्वा चित्रजातका वस्त्राणेन सकृदभिशीतला लोभ्यां च का
६२ लशोयकाशिकाभ्यां शेषमन्नमभोजयत् । सशेषसर्वांश्च स्वसावतृप्यत् । अपाययच्च पानीयं । अथ नव
भृंगारस्वभृतमगुरुधूपधूपितमभिनवपाटलाकुसुमवासितमुत्फुल्लोत्पलकुसुमसौरभवारिधा
रात्मना पाययांबभूव । सोपि सुखोपहृतशरावेणाहिमशिशिरकरालिनारुणायमानाक्षिपक्ष्मा
पक्षेरखाभिनंदितश्रवणासुखोद्भिन्नरोमांचकर्कशकपोलः परिमलप्रवाहोत्पीडफुल्लघ्राणरंध्रो
माधुर्यप्रकर्षावर्जितरसनेंद्रियः स्वच्छं पानीयमाकंठं पपौ । शिरःकंपसंज्ञावारिताच पुनः प्रेरणा
करकेणाचमनमदात्तकन्या । हृदयात्तु तं दुःखमपोह्य हरितगोमयोपलिप्ते कुट्टिमे चोत्तरीयकर्पटं
व्यवधाय क्षणमशेत । परितुष्टश्च विधिवदुपयम्य कन्यामिमां नीत्वैतदनंतरं कामपि गणिका राम
मवरोधमकरोत् । तामपि प्रेयसीमिव सखीमिवोपास्त स्त्री । पतिं च देवतामिव भक्त्या तंद्रापर्युपचर ६२
त् । गृहकार्याणि चाहीनमन्वतिष्ठत् । परिजनं च दाक्षिण्यनिधिरात्माधीनमकरोत् । तद्गुणावशीकृ

तश्च भर्ता सर्वमेव कुटुंबं तदायत्तमेव कृत्वा तदेकाधीनजीवितशरीरस्त्रिवर्गं निर्विवेश । तद्ब्रवीमि गृहिणां प्रि
यहिताय दारगुणा इति ॥ — ॥ तामानंदनुक्रोधितेववतीहृतोतमाख्यातवान् । अस्ति सुराष्ट्रेषु वलभी ना
म नगरी । तस्यां गृहगुप्तनाम्नो गुह्यकेन्द्रतुल्यविभवस्य नाविकपतेर्दुहिता रत्नवती नाम । तां किल मधु
मत्याः समुपागम्य बलभद्रो नाम सार्थवाहपुत्रः पर्यणैषीत् । तया च नववधूरहसि रभस्याविद्धितमना
न सुखोत्पत्तिक्षममल्पेतरेवंवैव । न तां पुनर्द्रष्टुमिष्टवान् । तद्गृहागमनमपि सर्वेस्तुहृदामरातां
भिवंती लज्जया परिजहार । तां च दुर्भगां तदाप्रभृत्येव नेयं रत्नवती किंत्वन्येयमिति स्वजनैः परि
७ ब त्यक्तपरिवभूव । गतेषु केषुचित्कालेषु सानुतप्यमाना का नु मे गतिरिति विमृशंती कामपि वृद्धां परिव्रा
जिकां मातृस्थानीयां देवशेषकुसुमैरुपस्थितां नाम पश्यत् । तस्याः पुरो रहसि सकरुणां रुरोद । तया
पश्चान्मुखाव कुशकारमजननी परुदितकारणं पृष्टा त्रपमाणापि कार्यगौरवात्कथंचिदब्रवीत्
अंब किं ब्रवीमि दौर्भाग्यं नाम जीवन्मरणमंगनानां विशेषतश्च कुलवधूनां । तस्याहमस्मि

MEMORIAL

६ ऊ उदाहरणभूतामात्मप्रमुखीपि ज्ञा॰ वर्गेमामहं वञ्चयैव पश्यामि । तेन सा हृष्टमाकुरु । न च त्वयेयं मद्येव निक्षि
६४ योऽनाख्याराणानाधिरमाद्य रहस्येन श्रीव्यसिनिपादयोः पपात । सेनामुग्धाप्योढाम्भो वाचवत्से माभ्रा
ध्यवस्य साहसी । इयमस्मिन्वल्लिदेशवर्त्तिनी । यावन्मयोपयोगस्तावत्त्वान्यन स्वाधीनायषे वासिनि
विस्मालयम्नु ख्लमद्धिष्ठिता पारलौकिकाय कल्याणाय नन्वयमुदर्कः । आकर्णनस्पष्टहृष्टस्य यदने
नाकारोदृशेन शीलेन आत्मा चैवं भूतया समनुगतासत्पकस्मादेवं भर्त्तृ दृष्टतोगतासि । यदृक
श्चिदस्मुपायः प्रीतिद्रोहमातिक्रियायै दर्शयामि । मनोरहितेपरीयसीति । अथासौ कथंचिद्दारणमध्ये
मुखवाष्पाविल्वदीर्घोच्छ्वासेनैवमवोचत् भगवति पान्ते रैवचनितानां देवतेविशेषतः कुलजानां । अ राम
तस्तत्कुशलमणान्भ्युपायहेतुभूतं किंचिदादरणीयं । अस्यमरुस्थपितिवेशेवणिग्गभिड नेनविभवेन ६४
राजीतरंगभोयनचसर्वपौरानतीत्यवर्त्तते तस्यकन्याकनकवतीनाममसमानरूपावयवा ममा
त्तिग्धा सखी । तया सह तत्ध्मानहर्म्यतलेन नो पिद्वितुराम झावि हरिष्याभिल्वयात् तन्मात्मा

र्थनेनामसकरुणमभिधाय मत्पितेरतद्धहं कथंचनानेयः । समीपगतेस्तु च पुष्पास्तुक्रीडामतानामुके
दुकेन्द्रशायेयं । अथ तमादाय तस्य हस्तोदत्त्वाविसृते । पुत्र तवेयं भार्यासखीनिधिपतिदत्तस्य सर्वश्रे
ष्ठिमुख्यस्य कन्याकनकवतीनामात्वामियमनवस्थामिः करुणार्थेति रत्नवतीति मित्रामपृथ्वींनिंदति
तद्धस्तकंदुकोविपक्षयनेनमत्पयपाणिपश्यति । तथोक्तौनियतामनुमुखीभूयतामेवप्रियसखीमन्यमा
नोमोवद्धाञ्जलिं याचमानायेमखंभूयपृच्छार्थितः साभिलाषमप्यथि । ति तेन दृष्टेरणोपन्हि
त्यरागमूः ज्वलीहतप्यथासौ हतासंघेनोद्देशं तस्मादायमंगमिष्यामि । तथोपपादनीयमिति
हर्षाभ्युपेतया वानयात थैवसंपादितं । अथैतां कनकवतीं निरद्धतापसीविप्रलब्धो वल्लभद्रः सरत्न
सोरभरणमादाय निशिनीखेन्तमासि प्रावेसात् सा तु तापसी वार्त्तामापादयत् । मंदेन मयानि
निर्मिलास पेहितारत्नवतीच्यभ्रंशेन पारभूतो सुहृद् च्छामितिर्तीतात्सादत्रैवसंसख्योजीवि
तुं जिह्रेमीति वल्लभद्रः सर्वेषुमामकथयत् । नूनमसौ तेन नीता व्यक्तिव्यामिरान्वविष्यतीति । त

द्रु॰ ६५ कृत्वा तद्बांधवानां दर्शनेच्छया प्रतिशिथिलयत्ना माता तु रत्नवती कुमारी कांचिदपि दासीं संगृह्य तपोद्यमयो
नपाथेयपाथेयुपस्करा खेटकपुरमगमत्॥ अथ तत्र व्यवहारकुशलो बलभद्रः स्वल्पेनैव मूल्येन महद्ध
नमुपार्जयत्॥ पौराणां रागास्पदमासीत्॥ परिजनश्च भूयानर्थवशात्समाजगाम॥ ततस्तां प्रथमदासीन्
कर्मकरोषि हृष्ट उद्यास्ति अप्रियं ब्रवीषि पुरुषं मत्का वक्तव्याऽयम्॥ वैरी तु प्रसादकालो परवान्तरह
स्यास्यास्त्वं नानेकदेशान्नागरोष्ठानिर्विभेदी॥ तच्छ्रुत्वा लज्जितेन दंडवाहिनापोरवृद्धस्यान्निधोनिधिपतिदत्त
स्य कन्यकां कनकवतीमोजेष्ठापहृत्यास्मात्पुरे निवसाम्यमुमिति बलभद्रस्तस्य सर्वस्वहरणान्नवीद्र॰ राम ६५
ःप्रतिवंचनीयमिति मित्रतरामतन्त्रपतिभीतं च बलभद्रमभिजगाद रत्नवती॥ न भेतव्यं २ एवं ब्रूहि नेयं
निधिपतिदत्तस्य कन्या कनकवती बलाभ्यामिवं गृहगुप्तकुलाये रत्नवती नामेयं दत्ता पितृभ्यामेयाव
सायोवानचेल्नातीथ प्रतिपाद्य प्रतिश्रुत्य वास्योवकृपार्थमिति॥ बलभद्रस्तथेत्युक्त्वा श्रेणी प्रतिभाव्येन
तावद्दुर्लीश्वरः यावत्तादि रत्नकुलेन्मत्त बुद्धक्तो गृहगुरुः खेटकपुरमागात्स हञामात्रा दुहि
तरमिति प्रीतः प्रापनेषीत्॥ तथा दृष्ट्वा रत्नवती कनकवतीति भावयन्तां स्यैव बलभद्रस्यानिव रूपभाजा

नेति तद्ब्रवीमि कामो नाम संकल्प इति॥ ॥ तदनंतरमसौ नितंबवतीवृत्तांतमप्राक्षीत्॥ सोऽहमब्रवं॥ अस्ति शूरसेनेषु
मथुरा नाम नगरी॥ तस्यां कश्चित्कुलपुत्रः कलासु गणिकासु चातिसक्तो मित्रार्थे कलत्रार्थे च स्वभुजकलत्रमा
त्रनिर्व्यूढनैकं कलहः कलहकंटक इति कर्कशैरभिख्यापिताख्यः प्राप वास्मीत्॥ स चैकदा कस्यचिदागंतोश्चित्रक
रस्य हस्ते चित्रपटं ददर्श॥ तत्र काचिदालेख्यगता युवतिरालोचनमात्रेणैव कलहकंटकस्योन्मादमुदंचे
तश्चकार॥ स च तमब्रवीत्॥ भद्र विरूपमिवेतत्प्रतिभाति॥ यतः कुलजा दुर्लभं वपुरभिज्ञा त्वशंसिनी च नम्र
तापांडुराननमुखच्छविः नातिपरिभोगसुलभा च तनुः प्रोषिततानुविद्धा च दृष्टिः न च सा प्रोषितभर्तृका प्रवा
सविकृतस्य वेषादिदर्शनात्॥ लक्ष्म चैतद्दृष्टिपार्श्ववृत्ति॥ तदियं च दस्य कस्यचिद्दुर्गतजानाति वृद्धस्य य
थाहं संभोगालाभपीडिता गृहिणीत्वयानिकौशलाघ्या दृष्टमालिखिता भवितुमर्हतीति॥ स तमतित्रप्रा
स्याप्रोसात्॥ सत्यमिदमवंति पुर्यामुज्जयिन्यामनंतकीर्तिनाम्नः सार्थवाहस्य भार्या यथार्थनामानि
तंबवती नामैषा सौंदर्यविस्मितेन मयैवमालिखितेति॥ स तदैवोन्मनायमानस्त दर्शनायापीव

द कु ६६ ग्रामे उज्जयिन्यां । भार्गवो नाम स्वाभिज्ञाभिक्षिता तद्गृहे प्रविश्य तां ददर्श । दृष्ट्वा चात्या नूनमन्मथो निर्गत्य पौरमुख्य
स्य श्मशाने स्नानमपावत । अलभत च । तत्र लब्धेश्च यावद्गेहं न प्राप्नोति कामप्यर्हति को नाम श्रमणि
कामुपासां चक्रे । तन्मुखेन च निर्जितं वदतीमुपन्निमंत्रयामास । सा चैनं निर्भर्त्सयंती प्रत्याचचक्षे । श्रमणि
कामुवाच दुष्करशीलभ्रंशात्कुलस्त्रियमुपलम्परहसि इति कामार्तो ज्ञायते अयोध्युपति सार्थ
वाहभार्या । अहं चापहृते । संसारदोषदर्शनात्तमाधिमास्थाय मुमुक्षमाणो माहत्थो ऽन्न । कुलवधूना
शीलपातने घटेत इति कथयते । एतदपि त्वामप्युदाहृतया सम्यक्धारा पन्ना नि मानमेरा अथमे नवयसो
पपन्नां किमित ननाशीस्तु लभ्यं च पलेस्य त्वं न वेत्सि परीक्षानु कुर्या स्मितवेवमदुष्टभावतया त्वामिदानी राम
मुपपन्नापयां कर्तुमिच्छामि भर्ता भवत्याः कमलित्युद्वेगाधिष्ठितः पांडुरोगदुर्बलो भोगेष्वासमर्थः ६६
स्थितो भूत् । न च शक्यमस्य विघ्नमप्रतिहतम्यायाम स्मात्स्वयं । अतः प्रसीद यथा वाटिको मे काचि
नी प्रविश्यमदुपनीतस्य च मंत्रवादिनस्थखुमेव हस्ते चरणौ मर्षयिता तदभिमंत्रितेन प्राणाम

र्पयित्वा तदभिमंत्रितेन प्रणाय स्वपितानाम भर्त्वा भर्तारमुखीसि प्रहर्तुमर्हसि । उपर्यस्या भ्रमोधात्तु प्रति
मूर्छितापत्यो स्यादिनद्गामामास्यादृष्टिष्यति । अनुवर्त्तिष्यते देवतामिवात्र भवती नात्र शंका कार्येति ॥
सा तथोक्ता व्यक्तमभ्युपेष्यति । नके च मां वत्सवाटिकां प्रवेशयतामपि प्रवेशयिष्यसि तावन्नैव त्वाया
नुगृहीतो भवेयमिति सा तथैवा पादितवती ॥ सोतिप्रीतस्तस्यामेव रात्रौ या वत्सवाटिकां गतो निजे
ववतीनि ग्रंथिका प्रयत्नो पनीतां पादे परामृशन्निव हन्तु एकमेकमाकृष्य स्फारिकयोरुमूलात्कांचि
दुच्चरव्य कृत तस्मपास्रह सा तु सक्तात्सा चमेव दुर्नये गहिमारणाद्विघो संतीव श्रमणिकां तदु
तां भवन दीर्घिकायां संतीव श्रमणिकां तद्ग्रा भवनदीर्घिकायां प्रक्षाल्य पिटेन वध्वा मायाप्रदेशा
दपरे चानीयन्तू पुरं शयन परास्त्रिचतुराराय हान्येकां तस्यैवानिन्ये । सा तु स्वनोपि त्रैस्य इति तेनन्नू
पुरेण तमन्नेत्की लीमुपासस्साद । स दृष्ट्वा ममग्रहिणपास्य स एव नूपुरकथम पप्रमुपलब्धुस्वये
पिता ममश्रुवाणां निर्दिधेन प्रयच्छ । सा तु वीणाग्र्या मस्यायेव स्यामीति स्थितोभूत् । पुनरसौ स्व

द.कु. गाहुत्पेस्वनूपुरयुगलं क्षेप्स्यामीति संदिदेश सा च सलज्जं ससाध्वसं चापरात्रौ विश्राम प्रविष्टायाः प्रमत्तायाः
६७ रत्नवाटिकायामस्मेयमेकः प्रशिथिलबंधो नूपुरः स पुनरयं कैश्चिद्दृष्टपरं आहितोऽभूत् ॥ अनया च वर्
त्मोपायं पुरस्कृत्य सर्वत्र गजेन समाजमुपाजगाम स चानुपृष्टोऽधिकर्त्रा सविनयमावेदयत् ॥ विश्रुतमे
व खलु वो यथाहं पुत्रदाराद्यापितृवनमभिरक्षन्नुपजीवी प्रतिवसामि लुब्धाश्व कदाचिन्मदृशी
नभीरोवाद्धृष्टाददेहभरपिशिताभिप्रायिनिशास्वपि [illegible] शातमधिशये ॥ अपरेद्युर्दग्धार्धदग्धमृतेचिताया
: प्रसभमाकृष्यन्तीं श्यामाकारां नारीमपश्यं ॥ अर्थलोभात्तु भयं निगृह्य सा सान्निगृह्यमाणा शस्त्रिकयाय
घ्रहयोरुमूलेऽथ चिद्गुलिखितं ॥ एष च नूपुरः अस्याश्चरणादाच्छिन्नः तावत्येव कृतागसि सा पलायिष्ट ॥ राम
सोयमस्यागमः परं भवतः प्रमाणमिति ॥ विमर्शेन च तस्याः शाकिनीत्वमेकमन्येन पौराणामभि ६७
मतमासीत् ॥ भर्त्रा परित्यक्ता अस्मिन्नेव श्मशाने वह्विलप्य पाशेनोद्बध्य मर्तुकामा तैव
नक्तमग्यहत ॥ अनुनीता च संदर्शितवदाकारोन्मादितेन मया त्वत्तावर्जनेव हन्नुपायारभिहु

कीमुख्वेने पन्यस्य तेषु संसृष्टं कुकुत्तनस्य मपापो भावज्ञो विमसाधारणीकृत्यं ऋतुमाचरितं स्वतंत्रसीदनन्य
पारणायाः स्मेदासज्जमानायेति मुग्धस्तु चरणायोऽत्र पापप्रवृत्तपसां तनशामानिगत्य तरामात्मव
रपामकरोत् ॥ तदिदमुक्तं कुं करस्याचनेप्रदेशीति ॥ ॥ सहृदमाकर्ण्य ब्रह्मराक्षसो मामपूजयत् ॥ अ
स्मिन्नेव च क्षणे नातिदूरोत्पन्नागमकुलस्थूलानि मुक्ताकलाभिः सहसलिलविंदुभिरैव धारा
दपतन् ॥ अहं तु किंचिदाभातचंचलनालोकयन् कमपि राक्षसं कांचिदंगनां विचेष्टमानगा
त्रीमाकर्षंतमपश्यं ॥ कथमयमपहरत्यकामामपि स्त्रियं पश्य मनाचारी नैऋत इति ॥ गगनगम
ननैरृततथाकृतेश्वाकृष्ट्वा समत्वात्प्प ॥ सतु मांसं धृत्वा ब्रह्मराक्षसस्क्षिप्यतिष्ठ पापक्वापहरसीति
• निर्भर्त्स्येयत्तुल्यायराक्षसेन समस्वडम्पतात् ॥ तातुरो बाद्दन्नपेक्ष्य पाविदुनामवृक्षवृक्षमंजरीमिवोत
रित्रादापतंतीमुन्मुखत्रसारितोभयं करकराभ्यां सदयमग्रहीषं ॥ उपगृह्य च जवमानां स्वामी
लितार्द्रीमिदंगस्पर्शसुखेनोन्मिन्नरोमांचोतां दृशीमेवतामनवतारयन्न्वतिष्ठ ॥ ताकाभुभा

द.कु. वपि शैलगर्भं गेहे । पादपैश्च सरभसोन्मूलितैर्यमुष्टिपादप्रहारैश्च परस्परमदापयेतां । पुनरहम
६८ तिमद्युति पुलिनवति कुसुमलवलोद्धैते सरस्तीरे वरोधसस्पृहं भिवैरायेस्तामप्सरोलोकवल्लभो
राजकन्यौ कोके दुकावतीमममैतस्प पंसाधिमया समाख्यास्यमानातिपिंडुमामभिरूपज्ञातप्रत्य
भिज्ञा सकरुणामरोदात् ॥ अवादीच्च नाथ त्वद्दर्शनाद्दुर्पोढरागा तस्मिन् कंदुकोत्सवे जने सख्या च
न्द्रसेनया त्वत्कथाभिरेव समाश्वासिता स्मि त्वं किलास्मनुजमध्ये मज्जितया पापेन मत्भ्रात्रा भीमध
न्वा इति श्रुत्वा सखीजनं परिजनं च वंचयित्वा जीवितं त्यक्तुमिहागतेकाकिनी क्रीडावनमुपासरं त
त्र च मामचकमत कामरूपस्य राक्षसस्याधमः सोयं मयाभीतया वधार्थी तत्प्रार्थनः स्फुरं तो मा
निगृह्याभ्यधात् ॥ अत्रैव मया सितोभूत् ॥ अहं च देव्या त्वद्वैन जीवितेशस्य हस्तापतिताभद्रतां वे
तिश्रुत्वा त्वानपास्य हाव रूह्यवाच मघेमा रोहं मुक्ताच नौः प्रतिवात प्रेरिता तामेव द्रामलिप्तां
प्रापयित्वात ॥ अवतूर्वा श्वशुरमभ्वमेराणि ॥ तयस्यवातानयायाश्चनाशादनन्यापत्यस्य

द.कु. स्थितज्ञानदाहस्थानसे सकृत्स्य कस्यचित्कोतारयेरोणि जस्या स्त्रीरीतास रस्त्रा किसलये संस्तरे त ले
६९ निवघ निद्रालीढदृष्टिरौश यितिश्च ॥ जगति च काल्परात्रिशिखे डजालकौ घकाहे त्वार नरद्गासिहत
रतनीहारेनिजनिलय निलीननिःशब्दजनेनिशांतशीतेनिरीथच नतारशालशाखोत राक्ष
निक्षादिनेत्रानिसिनीं निद्रां निगूह्य क्रन्कर्णौ देशं जातं कथंरव जेनानेन दंग्ध नेरेद्गुरारि रंसा
कालेनि दृशां दत्त्वा तां जनन्प्रभरागेणानर्गलेनादित इत्थं विलीकुत ॥ त्रियतेस्या राकन दें द्र
स्य केनाचिदनेत शत्रिनास्सि दुंलराय इति किंकरस्य किंकार्य्या आत्तिकात संगर तेत दाक रोप
करुण सिद्धः । का च सिद्धिं किं वानेन किं करेण कोशिव्यत इति दिदृक्षा कौतहृदयोविकसा तया
दिशा किंनिद्रं तरंग तस्तुरलता न राहिष्ठशाकलरचितालंकारकांत कांम दहनदग्धका घ राम
निस्तां गाहरु डी- कृतां गराग तस्त्र तडिद्युताकारजराधुरैहिरायहे तस्य रोप चा[illegible]व ६९
कार राक्षसे स्तराग्राग रहितनानैर्घनन्यास्य चंवद चिंधि दर्शि रोतारे राकेरणाति ल श्री २

गच्छतस्तु नृपतिनिष्कलः स्वयं कलत्रमेव निष्कलंके गंगारोधस्य नशने नोपरं तु प्रतिष्ठतो । सहितमि
मर्त्तुमिच्छत्यनन्यनाथोनु सूक्तं पौरवद्धलोक इत्यमश्रुमुखीनां प्रजानामाक्रन्द मश्रृणम । अथाहमस्मे
स्मेराद्रेयथाक्तमाख्या यातद्पतपद्धपे प्राप्य पिता वान् । श्रीतेन तेनजामाता हतोस्मिदामकिले
देशा । तत्पुत्रो मदनुजीविजातः । मंदाक्ष स्मेनचामुना त्यक्का प्राणा हर्जिता चेद्र सेनाकोशास्तिस
वाभजत् । ततश्च सिंहवर्म्म साहाय्यार्थमत्रागत मभर्तृना वदर्शनोस्तव सुखे मनुभवासीति श्रुत्वा
विचित्रे यं देवगतिरवसरे तु पुष्कलेः पुरुषाकार इति भूयः स्मिताभिषिक्तदंतच्छदो मंत्रगुप्ते हस्त
त मस्तवस्तुः पापं यामास देवी राजवाहनः सस्मितकरकमलेन किंचित्संवृताननो ललितवल्ल
भ भारं सदन्तदंतच्छदव्रणविह्वलाधरमणिनिरोष्ठ्यवर्णमात्मचरितमाचचक्षे । श्रीः । ॥ श्री
दशकुमारचरिते महाकाव्ये मित्रगुप्तचरितं नाम षष्ठ उच्छ्वासः ॥ श्री ॥ ॥ राजाधिराजनन्दन
नगरं प्रगतस्य तेगतिज्ञा स्यन्त्रहं जगतस्सदा कलिंगान्या कलिंगनौगरस्यचन्नपासनासे

MEMORIAL

सिद्धार्थकादिनिनिरंतरवदञ्चदापितनिकिंसिद्धद्वाक्षां नस्पारसद्धृतांजलिः किंकरः किंकरणीयं दीयतां
निदेश इत्यतिष्ठत् । आदिष्टश्चतनाय तेभा निहृष्यथायेन । गच्छ कलिंगराजस्य कर्दनस्य कन्यां कनकलेखां
कन्यागृहादिहानयेति । सचतथाकार्षीत् । ततश्च तां त्रासेनालघीयस्या श्रुजर्जेरणावकंठेनरणारणिका
गृहीतेनच हृदयेन हातात हा जननीति क्रंदन्तीं कीर्णस्त्रानशेखरस्त्रजं शीर्णनहनेशीरसिजान्तं सेचये
निगृह्यासिना शिलासितेन शिरश्छिकर्त्तिषयच्चेष्टत नाधितचाछ्रियतस्य हस्तान्तां शक्तिकातया निष्ठु
त्यतस्य च्छिदेः सजटाजटालेनिकटस्थस्य कस्यचिज्जीर्णशालस्य रंध्रेन्यदधात् निष्पायच्छृतरः सराद्
सः श्रीशाणाधिरूकथयत । आर्यकर्दथ स्यास्य कर्दथीनान्नकर्दानंनिद्राणा सितेत्रे तर्जयति त्रासरणीति वाक्य
स्मिताहांदहाति तदत्र कल्याणराशि नासाधीयः कृतं । यदेन नरकाकः कारणानां नारकीणां रसज्ञानाय
नीतः शोतेशीते तरश्रीधिर्तिदेहजस्यनगरं तदित्थं दयानिचेरंतन तेजसेतो येजानः कांचिद्राज्ञोश्चिकीर्षि

दृ॰क॰ ७०। ति॥ आदिशन्नेकान्तहरणेनेत्यनेनेषीत॥ आधिश्रेच तेसखे सेषासज्जनाग्रितास्सर्पार्थदशीयस्मिकमरोनशीया।
नादरः सेहशपते। नमेदिदंनेच्छतिसेयंसन्त्रतांगयच्छिरश्रेशगहीसाप नेनाकृत्पकारिणात्यर्थंश्रेशितानयेनां
निजं निलयं॥ नान्यदतः किंचिदक्षिप्यारायनेनइति॥ अथतादाकर्णकर्णशेखरनिलीननीर[illegible]ज्ञा
थितांधरितरतरलतारको दृशौलिर्यग्विचिकिंचिदंचिदंचितंचसेवाह्यंतीसलिलवरकोनशशशनानं
तांचिच्छिकालतालललाटंवाश्यलास्यनतांकीवीत्वालसेलासयंतीकंटकितनरूगोडलेखाराःगल
ज्ञांतरालचारिणीचरणाग्रेणावरीणांतलेतिरश्चीननखार्चिश्चंद्रिकेणसाचीकृतानननसरसिजेलि
खंतीदंतच्छदकिसलयलंघिनाहर्षाश्रुसलिलधाराशीकरकरणजालसंश्लेषितस्पशानततरचंद
नस्पार्श्वतोनिस्पंतस्यांतरालनिस्रवेणेनतानीयसानिलेनहृदयलद्रादलनदशितारतिसहचरसा राम ७०।
यकस्पदायितेनतरंगितदर्शनचंद्रिकाशाकानिश्चिदेतान्यदाराणिकलकंठीकलान्यस्प्रजाह॥ आ
श्केननकारणेनैनेदासज्जनंकोलहलादाच्छिधानंतहंसगानिलचालितरशारशीकांतरंगिराप

नंगसागरेहकिरसियथोतेचरणासरसिजरतःकथाकातथाहंस्विंमनीया॥ यघसिद्या नेत्रजलनेनासाधारणः
करणीयः सस्वचरणाराधनक्रियायां॥ यद्विचकन्याकगांधासनेरहस्यारस्नेणदनथिस्नाशंक्यतेनैनत्द
ष्ट्रि॥ रत्नतराहिनस्त्रसरवा श्चेघश्व यथा नकश्चिदेनेज्ञास्यतितथायतिष्यइति॥ सवाहंदेहजेनाकर्णाके
वसा[illegible]यकास्पनेनचेतस्पातितिदेयेहतसाल्कराद्वकालायसनिडगाढसंउनतःकिं॥ करानननिहितादधि
रणाधिवं यथेयंरथचरणाज्जोघनाकथयनितथाचेन्नाचरेयंनयेतनक्रकेतननरसणोनैकेनाकीर्तेनी
यादशोऽनंतैनेसहानयानयकन्पागर्हहरिणनयनयेति॥ नीतश्चाहंनिशाचरेणशारदजलधरको
लिकन्पकानिकेतनं॥ तत्रचकोपिकालकलोचेज्ञाननास्तिदेशाश्चरूशालेकदेशनदर्शनचालितवृत्तिर्शन
घं॥ साचच्छेत्तःशयानोःकरतलालससंघरनागतातिशःकाश्चिदधिगतार्थाःसखीरकार्थीत॥ अ
थागत्पतोचरणानिहितशिरस्सःद्वारहस्तकरालितेद्रारणानिजशेखरकेसराग्रसंलग्नमधुरेणागरा
हरिणंतःसंशयितकलगिरःशनैरकथयत॥ नाथयदन्याधिपतेजसस्तएषानयनलक्ष्पतांगतात

न१

र.कु. ७१ तःकृतांतेनैवगृहीताः। दमाचेयंचित्रजेनगरीयसासालीकृत्यरागानलं। तदनेनाश्रुधारालेननलिनीदलस्पर्शेर
लशैलशिलातलस्थिरंरागतरलेनालिंगितयंहृदयं। तदस्याश्रितार्थसौनतटंगाढालिंगनैःसहृशातरस्य
सहचरस्येति। ततस्सखीजनेनातिदर्शितैर्गीतैश्चत्वरीकृतस्नेहनिगालमायासन्नतांगपासंगप्यौसि। अथ ६३
कदाचिदाषाढिनज्ञाप्रारंहितचेतसिरसालरस्यलालसालिलेघनग्लानघनकेसरेराजदरसायस्छ
लीलालाटयीलापितातिलकेललितानंगराजांगीकृतगलितानिद्रुकीर्णाकारकांचनछत्रेदक्षिणादहनसार
थिरपाहतस्सहकारांगलग्नचंचलचंचरीककलिकैकलोंडजकंठरागानरूपरूपाथरर्गतिरणाग्रसेनाह राम
शालिनीशालीनकम्पकांतःकरणासंक्रांतकांतरागलांघितलज्जेदर्दूरभिरितरंचं। दनाश्लेषशीतला ७१
निलाश्चयिस्तनानालतानतालीलेकालेकलिंगराजःसहस्रिजांगनाजेनेनसहचवेनयथासकालेनच
नगरजनेनदशश्रीशिशिचन्द्रिनाभिवनकरकिरणाजालालंघनीयेरणाढलिसेघललितचक्षुत्रनायकि
शालयालीव्रसेकरनागरेतरलतरंगसीकरासारसंगशीतलेसागरतीरकाननेक्रीडारसजातरीति

रासीत्। अथसेततगीतसंगतांगनासेघनंगारहेलासिरंगल्लानेगसेघर्षहर्षतश्चरागातरैषिकातेत्रसात्वरं
क्षेत्रधृतनाथेनजयसिंहेनसलिलतरणसाधनानीतेनानेकसेवेनद्रागागतापरष्ठातस्यकलत्रं। साचानी
तत्रं३ यतैस्त्रासस्वंचलाक्षिदयितानःसहसस्वीजनेनकनकलेखा। तदाहंहाहेनानेनतरहत्जातितेनांतरि
तहारविलुप्तिंनयनस्यितांगलितगात्रकांतिरिप्तकंधं। गतासाकलिंगततयासहरजनायिकाजनन्यो
चारिहस्तं। गतयेथश्चतांसराजाभियतेक्षिप्रहेन्द्र। तदस्यहास्वसासतीगरद्रसाद्दिनासघःसंततिथेत
तस्यांचतादृशांमातापोजनस्यास्यानन्यजेनहन्येतशरीरधारणाशाकास्याजातिरिति। अत्रांतरेधूतरैं
गराद्रागच्छन्तयज्ञश्केश्चिद्देशात। तेनचेयंकथाकथिता। यथाकिलजयसिंहेननेकानिकारकृतसंघर्षेणा य
ऽधांसितःस्वकर्द्रतःकनकलेखाकारदर्शनेनेधितेनरागेणारत्तान। साचदाक्षिकौंतोशाकेनावदखिद्य
ता। नतिवृत्तपथेनरैंधृस्पनरांतरस्य। अत्रायस्यतिचनरेंद्रसार्थसंग्रहणेनातनेंद्रसान्त्रिराकाक्षिय
न्त्रचास्तिसिद्धिरिति। तेनचाहदर्शिताप्राःशंकरनृतदेशजातजरछालस्यांधंरध्रांगीडराज्ञाल्लिनिकृ

द.कु. ख्यातेनजपेनोग: कथाचीहसेवयां तरितौसकलगात्र: कोश्चिद्विख्यानग्रहीचं । ताभ्वनानाश्च मक्रियातिसहि
७२ ताञ्जनादाहृष्टान्त्रवेलाद्विपागान्नित्य दुर्वनिकार्थं सौंपाखिवंचाद्वेने: केश्चिदंध नगरं तस्यनामा
सन्तेस्यसलिलराशिसदृशास्यकलहंसगणादलितनलिनगणासहति गलितांकेज्ज्वलाकलसारस्यसा
रसश्रेणितियेमरस्यस्वस्ततीरकोननेहृतपाकेननसिंहुत: । शिराखगणाकथितनिवेत्रचेष्टावघ्नसाक
लनागरजनानि सेवानदत्त: सन्नद्दिशिष्टशीमकीमैजनेन । यस्यवजरद्रसपसरत्नीटसालिलशा
घ यीयति: । कस्यकिलस्यकलाभिरहस्यानिसोंडुमेम्निवछल्पसिरस्सनायसन्निहितानि । कन्यान्वशा
स्त्राणिता येनयानि नज्ञाये तेस्यनेष्यातत्साकाशादर्थानिर्णायंकक्षिप्राणि । कस्ययेनास्यनास्यसेस्त्रजेन
सशरीरस्यब्ददयाशशि: । सतस्यग्रहेणाघविसंचारितार्थादीप्ता । तत्ररणरज: करो: केश्चनशिरसिकीर्ति राम
हनेकस्यानेकान्तं कश्चिदंसितिकास्यकेरस्यहाय: सेहृग: तद्दंघ्रिशालनसलिलसेकन्ति: कलंकशिरसां ७२
न२पतिदृष्णोनैकेनाखिलजनहेद्रयतलसंधिनश्चान्तरायग्रहा: । ततस्यशाकंरागेणशियसाज्ञानं
नचास्याहंकारकसोकोति । सान्नेपंकथानेकजनस्यसंज्ञारिणी । तस्यकनकलेखेवधिषाकथन

दज्ञाकरनराक्रियासक्तोचेतस: हृतियस्याक्षरणाययाशकन्ह । सन्वाहरहरागत्याहृरेणातिगरीयसाच्छद
यन्त्रथै श्रुशिरखासंगरहन्तविधिगतस्लेरा: कदाचित्कांछितार्थसाधनायशानेरयाविष्ट । ध्यानधीरस्तुरा
नदर्शितसानसान्निधिस्तेनं निरीस्यछिन्निपाकथये । तानस्तुनसचाहयत: । तस्याहकन्याहतस्यसकल
कल्याणालस्तरोकराशोरभिगति: । क्षीरसागरस्सनालेकृतायागेगाद्धिनदासहस्रहारयछिराजित
याधरांगनापाश्चास्यादनायसाधनं । नवस्ययस्यपसादधिष्टार्थीकेनाचित्रेदेहेना तस्यालीलांचित
नीरजदर्शनायदर्शनंसहते । सद्यतांतत्रश्रीरणपहानिसहायेरहयालिक्षेर्थस्यास्यसाधनायेति यथा
दिव्येहृदतरेगतेक्षीतीशोनिशिनिर्निशाकरार्चिछिनीरं भ्रांचकारकणागीस्वदशिदिशिद्वान्निगलित
निखिलजनदृष्टिनिगीत्पजलतल्लीनगाहनीयेनीरं भ्रंछ । तरालतदेकत: सरस्सारंतीर्थंसान्नि
हृष्टेकेनमितरवनतस्साधनेनाकार्थं । घनशिलेष्टकाछन्नच्छिद्रातनेवतासारत्तीरदेशांजने
रशोकनीयानिश्चित्यदिनादिस्नानविधितोगात्रश्चनद्रात्रसेतानहारयक्षस्यप्रार्थितरत्नेषणा

दकु दंषकारगेघहस्तिदर्शितकेसरिसोकनकशैलस्य गंगालास्थलीलानंदगमनसागरघनतरंगराजीलंघने
७३ करकंकार्योकार्यसाक्षिरोसहस्रकिरणसहस्रेनयननदोगगना एकचेदनोगरगापितकिरणाजाल
नीरजोजलनिराधानिजविकतनेबाध्यशिश्रियं ॥ जातेचदिनत्रयेसागिरिशिखरगोरिकनद साधा
रणाछायतेजस्यजलराज्यकन्यकाकस्थनपातरि सालेनशोकदशरीरेणासेरसायाः सेषांगनाया
एकवेदनवर्षितैकस्तनकलशार्द्रनीयेध्ना विनाथेजनाधिनाथः सउनश्चागत्यास्यचरणास्य
१ स्नानरवकिरणौलिमाकिरीटः कृतांजलिरतिस्वनं ॥ श्वादित्यश्रुत्वासार्थसिद्धिः इहजगतिनाहमिरोहं
हितंप्रियःप्रेयेत ॥ श्रेयांसिनाकल[redacted]तलसानांहतोनितसान्निध्यानि ॥ यतसोसाधायस्यास्त राम
स्रीरितेनानाकलितकलेकेनाविंतनात्पादरानिमितनाहूष्टचेतसाजमेतस्सरहदत्तथासंस्कृतं ७३
यथेहतेघसिद्धिःस्यात ॥ तदेकस्यांप्रविशिगलदश्रीयोहनीयं ॥ गाहनेतरंचसलिलतलेसततगती
नेतश्चाविशाः सन्निरुद्धयथाशक्तिकार्या ॥ ततश्चतरस्वदलितउत्पलखण्डितजलजखंडचलितादंडकं
टकाग्रदलितदेहशाङ्गंहंसजटुटरसितदशकर्णास्यजनस्यदृशाकर्णीनीयंजानक्षतेजलसंघा

तस्यकिंचिदरपरितं ॥ शोतेचतत्रसलिलसदनेकोत्पात्रः किंचिदास्कदष्टियैनाकारेणास्योस्यास्मि
चाप्यतस्यानिखिलजननेत्रानंदकरस्यनस्पस्टसरूपस्यग्रौत्सुकितये ॥ स्थिरमारनिहितलेहन्येनेता
निगदितेनचकन्यकारत्नेदृष्टेनेकेनासहनीयदर्शनांतराणेस्यात ॥ अस्याश्रुधरोगनाथानापादय
निराकृताहिचत्रोचत्रोकरतलगतंचिंतनीयं ॥ नतत्रसंचायप्रवेधेदिष्टुसिनेकशास्त्रशानथोरथिल
रोरवधिकौरितेश्वहतेछिगरोनिधाधानेनतरंनरशातपथेष्टहर्षतरालसः क्रियते ॥ रसौसत्र
त्रिंशदंडांतरश्रेनिकजनेनसादरंस्वनापा ॥ कस्तज्ञानातियाधिद्रोणरयश्चिकीर्षतीति ॥ नास्य हृदय
हारिजातं ॥ तदधिकृतेश्चतत्रकृपिरंभ्रदर्शनासहेरिछांचराज्ञः कन्यकातिरागजनितांतिमातति
स्वलानिश्वपार्थसचनतिनिछिद्रं ॥ तथास्थितश्चतदासादनदृष्टशायःसम्याख्यायतां ॥ राजेन्द्र
त्रजनोतेचिरंस्थितं ॥ नचनएवात्रचिरस्थानेशसो ॥ कृतकृत्याश्चननहृदृष्टासि ॥ यस्यराजे
तिथेयाघासादतेतस्पतेकिंचिदनाचयार्थगतिरायगहोति ॥ श्रवेतघिरस्थानस्यकारणी

MEMORIAL

द कु ७४

पसिद्धं गह्वरहान्र पथाहि जलेन हृयगंधेनस्नानः सितस्त्रगोगारागः शक्तिसदृशेनदानेनाराधितवद्विजाले
रवगशान्तिलतेह सिक्तयक्षग्रन्थितकार्मिकानिशिरवासहस्त्रग्रस्त नैशाधका दृशाशिरागमार्थी
सिद्धमेयमेथा इति॥ साकिलक्षत ज्ञातोदशाय ॐ नासिद्धिरेखायदसंनिधिर्हार्यीणां॥ कष्टामेयस्वि:
संगतायानिराग संदासजन्मेपाडयति॥ नवनिधेयनीयोगरीयसंगिरहीति सस्थानायगरहा
नयासीत्॥ अहंवनिर्जनेनिशीथेसरसीरंध्रनिलीनसः सन्नीअच्छिद्रजालरन्ध्रकारास्थित:
स्थितेबाई रात्रेहत यथा पिच्छक्रियस्थान स्थान रक्षित रक्ष: सराजाजालिकजनानानीयति
राहुतोत: शल्पशोकाहान: स्वर: सलिलं सलीलगतिरगाहत:॥ गतश्च कीर्णाकेशंसे हतकांताना दम ७४
संसरस्त लेहासितनेहस्त न क्रीलीलयानीर निलीनयायीनेयथाशयानेकंघरायांस्यग्रहोसे॥ खर
तरकालदंडघट्टनातिचंडेश्वकरसरसीगलाघोतेनिर्दयं दत्तानिग्रह: दृशोमेकेनाजहस्यचे
ग्रां॥ ततश्चाक्रम्य नष्टशीर्ष गोपीरंध्रनिध्यायजी राजिरयासिरव॥ स्वयः संसतानांच सभिकानां

तदन्नेविक्रीयताकांतरग्रहणा॥ गजसंख्यगत: सितछत्रादिसकलराजचिह्नराजितश्चंडतरदंडि
दंडताडनत्रस्तजनदत्तोत्तराकुलया राजरथ्यया जातलांनिशांतयावसानदत्तानिद्रारतिरपने
ष्ठांनीतेवजनाद्विलक्षपतोला ध्वारसादिग्यद्विगजशिर: सदृशोशक्तशक्रपांगनातत्ताद्दर्शेश्वावे
श्रेष्ठतकरणीय: किरणजालकरालरत्नराजितराजाहास्यनाध्यासायथासदृशम्बाहदर्शिन:॥
शंकायंत्रितांगासंनिधिष्विधाद्दिनस्ताहामानगादिक्षांदृश्य ताशक्तिराधी॥ कृतस्पयतेरनेय
स्वेंद्रियाणां संस्कारेराणीरजसानीरजसंनिध्यशालिनि सहर्षालिनिसरसिसरसिजराल
ंबनकाशछायस्याधिकातदर्शनीयसंकारोतेरस्यासिद्धिरासीत्॥ अग्रधाकिलस्यकलनातिति
कानांआयतलज्जानतेशिनः॥ तादिदानीचेद्रीशोस्मरमारकशासनस्यहसिजासमाधानांत्रि
दशेशानोस्थानान्यपादरहस्यितान्सपगीतांस्तांचितानित्रियेतां॥ क्रियेतांग्रहादितः श्रोशमि
हसनस्य हास्यार्थिसार्थोर्थनानीतां॥ अरत्नधरसातिरेकहृष्टदृष्टयश्चतेयशसातिशायिन

द.कु. ७४ दशादिशः स्थगयन्तिजातजलसादिराजयशंसी सस्यहृदाशास्याचरन्यथादिशः क्रिया॥ सवाहेद
यितायाः सखीहृदयस्थानीयां शशांकसेनां कन्यां कदाचिदेकार्थीं तरागतां रहस्याचख्यौ॥ कश्चि
दयंजनः कदाचिदासीद्दृष्ट इति॥ अयमसाहमेकाकी गतेन हृदये नेव दालसमदर्शनदीर्घनिल
तालीलालसहंसलीलयैवचिताकरशाखेतरितं तेच्छदविसलयाहर्षजलेलेदरजीर्णट
निहंस्तनेत्रगात्रविलोलजलिर्नितरांजानेयदिनस्यादें द्रजालिकस्यजालं किंचिद्देता दर्शं॥ तत्क
थयेतिस्नेहनिर्व्यत्रगांशानेदं प्राञ्जलः॥ अहं चैतद्दस्यैकान्तेऽयन्तः ख्यायन्तदाननसंक्रांतेनसोदे
शेन संजनन्या सह जर्यानिरतिशयेहृदयाह्लादनदायिन्या निशानीकृतानिस्यात्कृतं कलिंग राम
नाथदत्यासंगत्यां ध्रुवकलिंगराजपथासीतस्यारिणपालिंलेघाधिष्ठि॥ तस्यांगताञस्यसाहायका ७५
लघीयसा साधनेनागत्यात्रैतेसविगणांसंगतस्यमा द्राक्षिकदर्शनानंदनराशिलेघ्यचेता
जातइति॥ तस्यतत्कोशलास्मितत्पोस्ताभिक्षितादेनाक्षदःसहस्रहर्षैरभिनंद्यात्रमिदं महा

सुनेरस्ते॥ अत्रैवचक्षुफलितमतिकष्टेन पक्षिष्ठन्तु॥ भवन्नामप्रकथ्यस्यशोः अज्ञासत्वं वो दृष्टमि
हस्वरूपमिममभिधायपुनरेवतातरनुभवामिति वक्तुश्रुतो विश्रुतो विश्रुतो विकचराजीवसदृशाच
क्षुश्चिरेपक्षितीरापुत्रः॥ श्रीः॥ इति श्रीदंडिविरचिते महाकाव्ये मंत्रगुप्तचरितंनाम सप्तम उछ्वासः॥
४म सोप्यावचचक्षे॥ देवाहमपि परिभ्रमन्विंध्याटव्यां कोपि कुमारः क्षुधातृष्णाक्लिशं तं लोकशार्हः घोवि
क्लूपाभ्यासोऽष्टवर्षदेशीयो दृष्टः॥ सवत्रासगद्गदमवदत्॥ महामागक्लिष्टस्य मे क्रियतामायसा
हायकं॥ अस्य हि मे प्राणापहारिणीं पिपासां प्रतिकर्तुमुदकमुपचरन्निह कूपे कोपि निःकलोम
मेकशरणभूतः पतितः॥ तमहमक्षमस्तादृश्युद्धर्तुमिति॥ अथाहमभ्येत्य जातमाकुपापिवद्धमन
युक्ताधितेव वालकं वंशनालीकनुखेष्ठकृताभिरद्भिः पाले चतुः पंचाक्षेः शरैः छेपोच्छितस्य लकुच
वृक्षस्य पक्षिभारात्पात्राणि पातितैः॥ आत्मानीतपाशावृत्तिमापधातं ज्वालानिलसमस्तोऽन्तरंतमव
वे॥ तातकस्य स वालकः कोवाभवाननकथां चेयमापदापन्नेति॥ सोऽयगद्गदमवदत्॥ अयतोम

६ कु॰ ७५ हामागविदर्भो नाम जनपदस्तस्मिन्नपि क्षोजवंशभूषणानामंशावतार इव धर्मस्यातिसत्त्वः सत्यवादी वदा
न्यः सुविनीतो विनेता प्रजानां रंजितभृत्यः कीर्तिमानुदग्रो बुद्धिमूर्तिभ्यामुत्थानशीलः शास्त्रप्रमा
णः शक्यभव्यकल्पारम्भी संभावयिता बुधान् प्रभावयिता सेवकानुद्भावयिता बन्धून्न्यग्भावयिता
शत्रूनसंबद्धप्रलापेष्वदत्तकर्णः कदाचिदप्यवितृष्णो गुणेष्वतिनदीष्णः कलासु नेदिष्ठो धर्मसंहि
तासु स्वल्पेऽपि सुकृते सुतरां प्रत्युपकर्ता देवीमानुषीणामापदां बाहुल्यापोयोगानुष्ठाताम नमो
र्गेण प्रणीतां चातुर्वर्ण्यस्य प्रणेता पुण्यश्लोकः पुण्यवर्मा नामासीत्॥ स पुण्यैः कर्मभिः प्राप्य पुरुन्दरा
सुखं पुनरपुरापन्नप्रजानामगतापतामरेषु॥ तदनंतरमनंतवर्मा नाम तदायतिरवनिमध्याति राम ७५
सुतः स सर्वगुणैः समृद्धोऽपि दैवाद्दण्डनीतौ नात्यादृतोऽभूत्॥ तमेकदा रहसि वसुरक्षितो नाम मं
त्रिवृद्धः पितुरस्य बहुमतः प्रगल्भवागभाषत॥ तात सर्वामात्मसंपदमभिजनात्प्रभृत्यन्यूनामेवात्र भ
वतिः पश्यते॥ बुद्धिश्च निसर्गपट्वी कलासु नृत्यगीतादिषु चित्रेषु च काव्यादिषु प्रसरति विस्ता

रातवेतरेभ्यः प्रतिविशिष्यते॥ तथाप्यसावनतिपद्यात्माहंसंस्कारमर्थशास्त्रेष्वनभियोगेशो
भितेव हेमजातिर्नातिभाति बुद्धिः॥ बुद्धिशून्यो हि भूभृदत्युच्छ्रितोऽपि परैरध्यारुह्यमाणमात्मानं न
चेतयते॥ न च शक्तः साध्यं साधनं वा विभज्य वर्तितुं॥ अयथावृत्तश्च कर्मसु प्रतिहन्यमानः स्वैः परैश्च परिभूय
ते॥ न चावज्ञातस्याज्ञा प्रभवति योगक्षेमयोराराधनाय॥ अतिक्रान्तशासनाश्च प्रजा यत् किंचनवादिन्यो
यथाकथंचिद्वर्तिन्यः सर्वाः स्थितीः संकिरेयुः॥ निर्मर्यादश्च लोको लोकादितो मुतश्च स्वामिनमा
त्मानं भ्रंशयेत्॥ आगमदीपदृष्टेन खल्वध्वना सुखेन वर्तते लोकयात्रा॥ दिव्यं हि चक्षुर्भूतभवद्भविष्यत्सु
व्यवहितविप्रकृष्टेषु च विषयेषु शास्त्रं नाम अप्रतिहतवृत्तिः। तेन हीनः सतोरप्यायतविशालयोर्लोचनयो
रन्ध एव जन्तुरर्थदर्शनेष्वसामर्थ्यात्॥ अतो विहाय बाह्यविद्यास्वभिषङ्गमागमय स्वकुलविद्यां दण्डनी
तिं॥ तदर्थानुष्ठानेन चावर्जितशक्तिसिद्धिरस्खलितशासनः शाधि चिरमुदधिमेखलां भुवमिति॥ एत

द॰कु॰ नकरपस्थानस्वगृहमभिरक्षमिदं ॥ तथाश्रितमतश्चवनःश्रमविश्रान्त ॥ तोमवार्तापार्थिवेनप्रमदासान्निध्यो
७८ प्रसंगोनोद्दीरितामुपशम्यसमीपोपविष्टः चिंतानुवृत्तिकुशलःप्रसादभिन्नोगीतनृत्यवादित्रादिष्ववा
= क्षेपवाद्यनर्तीपरायणोऽपटुरखोन्तिनमखोबहुभंगिविशारदःपरममान्वेषणापरःपीडापितापरिवाद
रुचिर्पैशुन्यपंडितःसचिवमंडलादधुतोचतुराशरसकलदुर्जनोपाध्यायःकामतन्त्रकर्णधारःकुमा
रस्यैकोविहारभद्रोनामास्मिन्नस्यैव्यज्ञापयत ॥ देवदेवानुग्रहेणयदिकश्चिन्नाजनंभवतिवीभूतेसा
मकस्मात्तृष्णावदेनपत्रलोभनैःकदर्थयंतःस्वार्थसाधयंतिधूर्ताः ॥ तथाहिकेचित्त्रयात्मकितलम्भे राम
रभ्युदयातिशयेन — प्रत्याद्यमंडायलाशिरोवधादर्भरक्षामेराज्ञिनैनाघाघेनन्नीमेनोपलिथान ७८
शंचशापथित्वासर्वस्वंस्वीकरिष्यंति ॥ तेभ्योपिघोरस्वराःपारवंडिनःपुत्रदारशरीरजीवितान्यपि
मोचयेति ॥ यदिकश्चित्पटुजनीयोनास्पेमग्राम्यपिकार्यैहस्तगतंपवृभिच्छेत्तमन्येपरिवार्याज्ञा ॥

रकामपिकामिनीकार्यापरणालस्यमापादयेमंशास्त्रादृतेसर्वशत्रून्याघातयेमएकशरीरमत्रमपिमर्पंचक्र
वर्तिनंविदधीमाह ॥ यद्यसमदुदृष्टेनमार्गेणात्वपंतःस्युः ॥ अथसौपुनर्वोरमात्मनात्याह ॥ कोसौमार्गइतिपुनरभि
हुवते ॥ ननुचतस्रोराजविद्यास्त्रयीवार्तादंडनीतिरान्वीक्षिकीतितास्तुतिस्रस्त्रयीवार्तान्वीक्षिकोमहत्यो
मंदफलाश्चतास्तावदासतां ॥ अधीष्वतावद्दंडनीतिम्। इयमिदानीमाचार्यविष्णुगुप्तेनमौर्यार्थेषद्भिःश्लो
कसहस्रैःसंक्षिप्तासैवेयमधीत्यसम्यगनुष्ठीयमानायथोक्तकर्मक्षमेति ॥ सत्यमस्त्यधीतेमग्रसौतिच
अतोबहुतरंगच्छति ॥ तत्किलशास्त्रस्यसर्वशास्त्रानर्वधीतसर्वमेवबागमयथाविदित्वानतःहोऽधिगंस्यते ॥ भवतु
कालेनबहुनाल्पेनवातदर्थोधिगतिः ॥ अधिगतशास्त्रेणराजावदेवपुत्रदारैरपिनविश्वास्यः ॥ आत्मकु
क्षेरपिपूरणेतेतंडुलैरियद्भिरियानोदनःसंपद्यते ॥ इयतओदनस्यपाकायेतावाद्रिंधनंपर्याप्तमिति
मानोन्मानपूर्वंदेयं ॥ उत्थितेनचराज्ञाक्षालिताक्षालितमुखेनान्तमुष्ठिमर्थमुष्ठिंवाभ्यंतरीकृत्यकृ

द.कु. त्मायव्ययपातमक्त प्रथमेष्टमे भागे आश्रोतव्यं। अथाव तस्याप्यद्गुणामुपहरन्ति तेध्यक्षधूर्ताः। चत्वा
७७ रिंशत्राणां वेपापदिष्टानाहरणोपायान्सहस्रधा तत्र बुध्येव नेविकल्पयितारः। द्वितीये न्योन्यं विवद
मानानां प्रजानामाक्रोशादह्यमानकर्णः कष्टं जीवति। तत्रापि प्राड्विवाकादयः स्वेच्छया जयपराजयौ
विदधानाः। पापेनाकीर्त्या च तमात्मानं चार्थैर्योजयंति। तृतीये स्नातुं भोक्तुं च लभते। भुक्तस्य
च यावदन्नः परिणमत्तावदस्य विश्रंभं नशाम्यत्येव भक्तानां चतुर्थे हिरण्यप्रतिग्रहाय हस्तं प्र
सारयन्नेवोत्तिष्ठति पंचमे मंत्रचिंतया महांतमायासमनुभवति। तत्रापि मंत्रिणामन्यस्यान्य इवान्यो
ऽन्यायत्ते मिथः संभूय दोषगुणोहृत्वा वाक्यैश्च शक्याशक्यौ देशकालौ कार्याकार्ये वक्ता च स्वच्छ एम
याविपरिवर्तयंत स्वपरमित्रमंडलान्युपजीवंति। आत्मोद्भवं तस्य कोपान्यात्तमुपाघ्रकाशं प्र ७७
शमेन इव स्वामिनमवशमं कुर्वन्ति। षष्ठे स्वैरविहारो मंत्रो वा सेव्यः। सदश्च तस्वैरविहारका
लो यस्यापि त्रिपादोनं ना नाडिकाः। सप्तमे चतुरंगबलप्रत्यवेक्षणप्रयासः। अष्टमे से मे

नापतिसखस्य विक्रमचिंताक्लेशः। पुनरुपास्य संध्यां प्रथमे रात्रिभागे गूढपुरुषाः द्रष्टव्याः। तन्मुखेनातितीक्ष्ण
रसाः शस्त्राग्निरसप्रणिधयोऽनुष्ठेयाः। द्वितीये भोजनानंतरं श्रोत्रिय इव स्वाध्यायमारभते। तृतीये
तूर्यघोषेण संविष्टः चतुर्थे पंचमौ शयीत किल कथमिवास्याजस्रचिंतायासविक्लवमनसो
वराकस्य निद्रासुखमुपनमेत। पुनः षष्ठे शास्त्रचिंतारंभः। सप्तमे मंत्रग्रहो दूताभिप्रेषणानि
हूता नामोभयत्रप्रियाख्यानलब्धानर्थाच्चीतभुजो व्यावृत्ताः यावदुद्भूतकार्यविघ्नमानेम
पिदेशेनोपायानवरते भ्रमंति। अष्टमे पुरोहितादयोऽभ्येत्यैनमाहुः अद्य दृष्टो दुःस्वप्नः दुःस्थिता च
ग्रहाः शकुनानि चाशुभानि शांतयः क्रियंतां सर्वमस्तु सौवर्णमेव होमसाधनं। एवं सति फ
लिग्राणां कृतिनैत्यकस्यायमेव ब्राह्मणाः कृतमेभिः स्वस्त्ययनकल्याणं नमं भवति तेषामिकल्प सं
वंतो वक्षपायायज्वानो वीर्यवंत अघाप्रतिग्रहादानेभ्यः स्वर्गमापुण्यमारिष्टनानां

MEMORIAL

द क । नेच भवतीति वक्रवक्रदापथित्वात न्मुखेन स्वयमुपो भुज्य स्वयं तित्त देव महर्निशाम विदित स्करवलेशा
७८ । माला स्व कुलमविरलक दर्शनं नमयस्तो नयन्तस्यास्त्रोच कच नीतास्वमं दुलमात्रमपि दुरात्तं
भवेत् । शास्त्रेण समास्तातो हि यदस्ति यन्मान यातियज्ञ प्रियं ब्रवीति तत्सर्वमपि संख्यातु मिति विश्वा
सः । अविश्वास्यता हि पन्नभूमि रेलस्या ॥ यावता वनये न विनया ति लोक यात्रा स लोकत एव सि
द्धः । न तत्र शास्त्रेणार्थः । ननु बालिशोपि हि ते लोलुपा येस्तान पानं ज्ञानन्यालिस्पते । तकपास्य तियं
त्रणामनु भूयंतो पथे स्वमिंद्रियस्करवाभि । ये पुपदिशंति । एवमिंद्रियाणीजे तवाभि । एवमादि राम
मद्गीतृष्णा ज्ञः । सामाद्युपायवर्गः स्वेष्टुप देशुवाऽस्त्रं प्रयोऽपः । सविविक्त स्वंत येव नेयः का ७८
लः स्वल्पोपि सुखाय काशनेदेय इति तेरप्यभिमंमिविकेधमान्ताक्षोरार्जितं चैते दासीगृहेष्वेव
दृश्यते । कैवेतेव हा कार्योपि मंत्रशास्त्रेत्र कारः शुक्रांगिरस विशालक्ष बृहस्पति पराशर प्रभृ

तयः तेते किमरिख दूवर्गोज्झित बहुतंवातेः शास्त्रा नुष्ठाने । तेरपि प्रारब्धे षु कार्येषु दृष्टेसिद्ध्यसिद्धा । पठं
तश्चापठंज्ञैरिति संधी । यमानावहवः । नन्विदमुपपन्नं देवस्य यतु तत्सर्वलोकवेध्याजाति । अप्रा
तया मेवयः । दर्शनीयं वपुः ॥ अपारमाराणां विभूतिः । तत्सर्वं सर्वाविश्वासहेतुनासुखोपभोग प्राति
वेद्धिनावक्रवर्ग । विकल्पनात्सर्वकार्येष्व विमुक्तस्य भये नातेत्रावार्येनेवमाकथा रथा । संतिहि तेदं
तिना दशास हस्त्राणि हयानां चस्थलत्र य मनं ते च पादतं । अपिच । हस्तान्येव हेमरत्नैः कोशागृ
हाणि । सर्वश्चेष जीवलोकः समयमपि युगसहस्त्रेभुंजानो । नैतेकोष्ठागाराणि हेवधियष्यति । कि
मिदमपर्याप्तमर्थार्जनायासः क्रियते । जीवितं क्षिनाममजान्निनोवतुषदूपं न्यहोनि । तत्रापि भो
गभोगमल्पात्स्पेवयः स्वेडं । अपाङ्गाः । पुनरेजर्यंतएव वधुंसते । नार्जितस्पवक्षनो लवम
प्यास्वादयितुं समीहते । किं वक्ना रामभावं भारस्तमेवेतरंगभूतेषु भक्तिमत्तासामर्थ्यास्तरः प्राति
रूपाभिरेतः पुरकाभोरममाराग गीत संगीत पानगोष्ठीष्वर्धमनुवेवन्यथार्थकुरुशरी

ह.कु. रत्नाभमिति पंचांगीस्पृष्टभूमिरेणुलिप्तालिकशिरस्कमशेत । प्रहसितोत्फुल्ललोचनः प्रमदाजनः जनना
७८ थमपस्मितमनुतिष्ठति । ननु हितोपदेशगुरवो भवन्तः किमिति गुरुत्वं विपरीतमनुष्ठितमिति समुत्
थाप्य क्रीडारसनिर्भरमतिरतिष्ठत् । अथ तेषु दिवसेषु भूयो भूयः प्रकृतेऽर्थे प्रार्थ्यमानो मन्त्रि
वृन्देन वक्त्रसोऽभ्युपेत्य मनसे व चिन्त्य इति अवज्ञातवान् । अथैवं मन्त्रिणामनस्यभूत् । अहो मम मो
हात् बालिशमनुवर्तितं येन वोदयन्तः स्थीवाच्छिरान्तेऽहमस्य हास्यो जातः । स्वच्छमस्य चेष्टा नामायथा
पूर्ववत् । न मामारिस्निग्धं पश्यति । न स्मितपूर्वं भाषते । न रहस्यानि विवृणोति । न हस्तेन स्पृ राम
शति । नासनेच्छन्नु कंपते । नोत्सवच्छन्नु गृह्णाति । न विलोभनवस्तूनि प्रेषयति । न मत्सम् ७८
स्तानि प्रगणायति । न मे गृहयात्राप्रश्नति । न मत्सपत्न्यान्त्रात्यवेक्षते । न मामासन्नकार्येषु
अभ्यंतरीकरोति । न मामन्तःपुरं प्रवेशयति । अपि च मामनर्हेषु कर्मसु नियुङ्क्ते । महा

सत्त्र मन्त्रैरवरुध्यमानमनुजानाति । मद्वैरिषु विश्रम्भं दर्शयति । मत्कस्योत्तरं न ददाति । मत्समा
नदोषानपि गर्हयति । कर्मणि मामुपहसति । स्वमतमपि मया वर्ण्यमानं प्रतिक्षिपति । महाहानि
विस्रोतेन मत्प्रहितानि नाभिनन्दति । न यत्नेनोच्च स्खलितानि मत्समक्षं मूर्खैरुपक्षेपयति । स
त्यमाह चाणाक्यः । चित्तज्ञानानुवर्तिनो दुर्वृत्ता अपि प्रियाः स्युः । दक्षा अपि तद्भाव बहिष्कृता
द्वेष्या भवेयुरिति । तथापि का गतिः स्वविनीतोऽपि न परित्याज्यः पितृपितामहैरस्माद्वंशोऽयम
धिपतिः । अपरित्यज्यतोऽपि कमुपकारमस्य अस्यमानं वाचः क्रमैः । सर्वथा नयज्ञस्य वसेत भानो
रथ्यां केंद्रस्य हस्तोऽभ्यमिदं पतितं । अपि नाम मायादोषा विनयः प्रकृतिस्थमेनमापद्येयु ४ ।।
अत्र शीघ्रं सुलभव्यलीकेषु कस्मिन्दुत्पन्नोऽपि द्वेषः सहन्तामस्मे रोचयेत् । भवतु भवतातावद
दनर्थः शोभितपिशुनजिह्वा यथा कथंचिदत्र स्थापदस्तिष्ठेयं ॥ इत्येवं गते मन्त्रिणा राजनि व

९ॐ कामसूत्रेचंद्रपालितोनामा आंध्रकेऽमात्यस्यंद्रपालितस्यसूनुरसहनः पितृनिर्वासितोनामभूत्वा
८० बकुमिश्चरैरोर्वक्राभिरनन्यकौपालाभिः शिल्पकारिणीभिरनेकछत्रकिकैरैश्वगरूपरूपैश्चप
रिवृतोऽप्यपविविधाभिः क्रीडाभिर्विहारभङ्गमात्मसात्करोत् । अमुनेवसंक्रमेणराजन्यास्पद
मलभत । तच्चुरेवंश्चसयघघासनमाहभततत्रैत्यव णावत । देवयथाम्रगयाद्योपकोरकी
ततथान्यत । अत्राह व्यायामोऽकर्थोऽदपात्स्यकंतीधिर्घोघुलेघनरामोजेघाजवः । कफापचया
दारोग्यं । रूपूलमाशया । त्रिक्षाप्तिर्मेदोपकर्षारमानांस्थैर्यकार्कश्यलाघवादीनि । शीतो-
वातवर्षक्षुत्पिपासासहत्वंसत्वानामवस्थांतरेषुचित्तवृत्तिज्ञानं । हरिणागवलवयादिव
धेनशस्यलोपशांतिक्रिया । वकन्याप्राद्घातैःस्थूलयथशल्यशोधं । शिशिजाटवीप्रवेशानां राम ८०
विविधकर्मद्दमानामालोकनं । आटविकविश्रंमणं । उत्साहसंवर्द्धनेनप्रत्यनीकवित्रा
सनमितिवकुलमागरणाः । घातेपिद्रव्यराशेस्तरणावपागादनुपमानमाण । पोदाघंजय

परांजयोरनवस्थानाद्र्धविक्षादयोरविश्वेयत्वं । पौरुषैकनिमित्तसामर्थस्यवृद्धिः । आहताम्भस्यादिगो
चराणामतपत्रडुरूपलक्षणाः । क्रूरकर्मणामुपलक्षणादनल्पविद्वनैपुणं । एकविजयोपसंहारा
च्छिन्नस्याक्षिप्तमेकाग्र्यं । अव्यवसायग्रहचरेषुसाहसेष्वभिरतिः । अतिकर्कशपुरुषप्रतिसंरगी
दनस्पर्श्वक्षिणीयतामानावधीरागंस्त्रह्रपर्णोत्रशरीरयापनमिति । उत्साहागनोपभोगेष्वर्थधर्मयो
सफलीकरणं । पुष्कलः पुरुषाभिमानःभावस्तानकौशलं । अलोभलिप्समाध्येयितं । आविलास्तुकला
सुवेचक्षणं । अलब्धोपलब्धिलब्धानुरक्षणाराशिनोपभोगभक्तानुसंधाननुवानुनयादिश्वजु
स्त्रमभ्युपायरचनयावुद्धिवाचोपाटवं । उत्कृष्टशरीरसंस्कारस्त्वभागवेषनयालोकसंभावनीया
परंस्तुहास्त्रियावे । गरीयसीपारिज्ञनव्यपेक्षासिमतपूर्वाभिभाषित्वं । उद्भिन्नसत्वतादाक्षिण्यानुवर्त
नं । अपत्योत्पादनेमोभयलोकश्रेयस्करत्वमिति । पानेपिनानाविधंरोग भंगपर्ययसामास्ववा

द॰कु॰ सानामासेवनात्स्पृहणीयतावस्थापनं । अहंकारप्रकर्षादसोऽद्धः ख्यातिरस्करतां । अंगजरागदीप
८२ नादंगनोपभोगशक्तिसंरक्षणं । अपराधप्रमार्जनात्मनः शल्योन्मूलनं । अंशघशासिभिरन्तर्गत
प्रजापेविश्वासोपबृंहणं । मत्सरानुबंधादानं नैकतानता । शब्दादीनामिंद्रियार्थानां सातत्येनानु
भवः । संविभागशीलतया स्वहृद्गसंवर्गाणां मत्सरानुबंधादानं । अनुपमानमंगलावण्यंत्र
नुत्तराणि विलसितानि । भयाभिहरणात्संग्रामिकत्वमिति । वाक्पारुष्यदंडपारुष्ययोर्हरणा
नितार्थानानेव यथावकाशमोपकारीणि । नहि मुनिरिव नरपतिरुपशमरतिर्भवितुमर्हति । कुल
मलमवलंबितुं जलोकानेत्रमिति । असावपि गूढपदेशमिवाप्याद्देशानस्य मतमन्ववर्तत । त
नसौ दीलानुसारिणापञ्च प्रकृतयो विष्टंरवलमसेवितव्यसनानि । सर्वेश्वसमानदोषतया न एप
कस्य चिदपि छिद्रान्वेषणाबाधानिष्ठः । समाहर्तारश्च नयमात्राध्यक्षाः स्वानिस्वानि कर्मफला ८१
नित्रानहृयन्त । ततः क्रमादाप ह्नाराणि स्पशीर्यंत । व्ययमुखानि विरलयेयत । यावि मोरह

रह व्यवर्द्धत । सामंतपौरजानपदमुख्याश्च समानशीलतयोपारूढविश्रंभेणा राज्ञा सज्ञा
नपदाः पानगोष्ठीष्वभ्यंतरीकृताः । स्वस्वमाचारमापजारिषुः । तदेगना स्वजानेकापदेश स्वयम
पाचरन्नारेंद्रः । तदेनतः पुरेषु स्वामीभिन्नवेत्रोमुमदत्रासावकुमुखैरवर्तत । सर्वश्च कोंगनाजनः
सेलग्रभंगिभाजणानोभ न्यचारित्रयेवराणा तत्रणायापिरगराणामित्याभर्तृन्यधात्रीमेतणानस्वर्गो
नः । तन्मूलाश्च कलहाः । सामर्षाणां मुदभवन्त । अहस्यंतर्दुर्बलाः योद्धृभिः । अपहृतानिधनवतानाम
निलस्करादिभिः । अपहृतपरिहरायः प्रहताः पातकपथा हतो वा बध्वा हतवित्त बधबंधयातुराश्च
मुक्तकंठमाक्रोशन्नाश्चेयाः प्रजाः । दंडश्च यथाप्रणीतोभयक्रोधावज्ञानपदं । कृशाकृटं बेजलो
भपदमभवत् । विमानितानाश्च तेजस्विनोमानेनादह्यंत । तेष्वाहूयपेशु प्रासस्यरोपणा याः । तदा
चम्यां चवीम्ब मृगवाकृत्यं । वणमिव मध्ये निर्गताः सा ममार्गाः । श्रुतं कृस्वाणावेशगृला प्रवे
शपदारयोगिरिवसोगे । व्याघ्रादिव भेषासाध्यान्मुख पानने । रिष्ठकूटत्वस्योत्पादनेनाभिद्रु

दं.कु.
८२
रहारिणां पराधिभिः कृत्रिमपाशप्रवर्तितैर्गीतनृत्यगृहच्छन्नतटप्रपातहेतुभिर्विषममार्गप्रधावनैर्विष
मखीलैः क्षुरिकाभिश्शरशाकेटकैर्दुर्दर्शोविश्वस्तविश्वासघातविच्छिन्नानुपातहृतायेकीकृतानीयथेष्टपात
नैर्मृगदेहापरादृष्टैर्नाभिश्चमोरैः शयनं वधमभिरूप्यादृष्टिंगारिणाद्वारस्थिराहारोपनन्यलसैः प्र
वेशने राटविकछन्नाविपिनेषुविरलेषु निकानांप्रतिरोधैः सह घूर्तपरिषद्‌कृत्यात्रोत्सवादिषु
कुलेषु वलवदनुप्रवेशने रितरेष्वांहिंसोपादनैर्गृहजात्पाद्धितव्यलीकभ्योप्रियाणिप्रकोपनैर्व्य
श्वासाशिसु गाढरव्याथकीर्तिहेतुभिः पराक्रमैः। परकलत्रेषु सहवेनाभियोग्ययाराजनेष्वनुम
ये चापहृत्य तत्साहसोपन्यासैर्योनलनारीहरिणानां संकेतेषु प्राणयपलीपयाच्चादभिहत्याकी
र्तनीयैः प्रमापणैरूपप्रलोभ्यविलप्रवेशनैर्निधानखननेषु मंत्रसाधनेषु विघ्नव्याजसा | राम
ध्येर्थापादनैर्मन्नागजाधिरोहणाय प्रेयप्रापापनिवर्तनैर्व्यालहस्तिनं कोपाथ्यैत्वालस्तीक्ष्ण | ८२
मरव्यमंडलेष्वमर्षदीयाद्यथैविवदमानानुपांशुहत्वाप्रतिपद्दोष्वयशःपातनैः सामन्तपु
१९ रजानपदेष्वयथावृत्तानाप्राकाश्यमभिभूपथैर्दूरितामघोरैर्योगैरपागनाभिरहनि

शमभिरमय्य राजयक्ष्मयोत्पादनैर्वृद्धाभरणामात्यागरणादिपुरसेविधानकौशलैश्चिकित्सा
मुखेनाभिघातानामयोपवेहहोरस्येश्चाप्युपायेहत्याकेन्द्रवसन्तभानुरीशाहरसदाद्यः प्रतापि
तप्रविरमनंतवर्मदेवविकटकण्ठेरमकुर्वन्। अथ वसन्तभानुर्भानुवर्मणानामानवानवस्य पो
त्साद्धानेनतवर्मणाव्यग्राहयत्। तत्परामत्रसृष्टिपर्यन्तत्वानेनतवर्मानमभिषोकुवलसमुत्था
नमकरोत्। सर्वेसामंतेभ्यश्चाम्मकेन्द्रः प्रागुपैर्पित्रयतरोभूत्। अपरोपरापसामंतान्सममोसत
नमकरोत्। सर्वसामंतेभ्यश्चाश्मकेन्द्रः प्रागुपेपीप्रियतरोभूत्। अपरोपसामंताः सममांसत
गत्वाच्चाम्पराणिवरदारोधसिन्यविशत्। तस्मिंश्चावसरे महासामन्तस्य कुन्तलपतेरवन्तिदे
वस्यात्मनाटकीयांस्मानतलोवंशीनामवेन्द्रपालितादिभिरीतप्रशस्तान्सौकोशलामाहृयानंतवर्मा
न्तमद्राक्षीत्। आतिरूपश्चभुजवानिष्मांमकरतेनांप्रश्नमकेन्द्रसकुन्तलपतिमवोचत्। सममाप्य
संतमद्राक्षीत् अतिरूपश्चभुजवानिमांमकरतेनां अश्मकेन्द्रः कुन्तलपतिमवोचत् सममश्नतमक्तिमतोह
यता प्रमत्त एवराजाकुलस्त्रीणिनः परामृशति। कियापवेदास्सोढव्या। ममशातमक्तिमतोह
स्तितं। पंचपातानिवक्तो। तदा वासंभूयमुरलेशवीरसेनमृचीकेश्वरमेकवीरकोंकणपतिं
कुमारगुप्तसाहसिकप्रनाथेनागपालमुपजयाव। तेषावश्यमस्याविनयमसहमाना

दं.कु. रहारिणांपहारिभिःकृत्रिमप्रासादश्ववर्जनैर्गुल्मनगगूढस्वलज्जनप्रपातहेतुभिर्विषममार्गप्रधावनैर्विष
८२ मुखीभिःछुरिकाभिश्चरराकेटकोटुंबेरोत्क्षिप्तविक्षिप्तसर्पविच्छिन्नान्नपानैर्नृत्यैकीकृतानोपयोपपात
नैस्पगादेहापराङ्मुखमोत्तेःशयनंवधमभिरुच्याद्रिंगारिकाङ्काराविराहारपिनल्पलब्धैःप्र
त्रंशनेराटविकछद्मनाविपिनेष्वाविरक्तसैन्यैकान्तोघातरोधैरस्वधृतपरिस्थितुद्धयात्रोत्सवादिसं
कुलेषुबलवदनुप्रवेशनैरितरेश्वांक्षितोपादनैर्गृहजनप्रार्थितव्यलीकस्योपप्रियाणिप्रकामंटं
चीसाक्षिभृत्याद्रव्याथकीर्तिहेतुभिःपराक्रमैःपरकलत्रेष्वसहत्वेनाभियोऽपयारात्मार्जनेषु
पंचापहृत्यनास्ताहस्योपन्यासैयोनिनाशहारिणांसंकटेषुस्त्रागपलीयपयाञ्चादभिहत्याकी
र्तीयैःप्रमापणैरुपप्रलोभ्यविलप्रवेशनेषुनिधानखननेषुमंत्रसाधनेषुविघ्नव्याजसा राम
धैर्यापादनैर्मन्त्रागजाधिरोहणायप्रेयप्रतापपापनिवर्तनेर्व्यालहस्तिनंकोपयित्वालसीहना ८२
मुख्यमेडलेष्वमर्षदायादघर्षविवदमानान्नुपांशुहत्वाप्रतिपक्षेष्वयशःपातनैःसामन्तपु
२९ रजानपदेष्वयशावक्तानाप्राकाश्यमभिप्रोपथ्यदूरिनामघोतरोगोपागनाभिरहिनि

रामभिरमय्यराजयक्ष्मोत्पादनैर्वस्त्राभरणमाल्याङ्गरागादिषुरसविधानैःकौशलैश्चिकित्सा
मुखेनाभिख्यातानामयोपवेहरोरन्ध्रैश्चाभ्युपायैरश्मकेन्द्रवशकृतास्त्रीनारसदादयःप्रसृप
तप्रविरमनन्तवर्मवाटकेऽजरमकुर्वन्॥ अथवसन्तभानुर्भानुवर्माणनामानंवानवास्यपो
त्साह्यानन्तवर्मणाव्यग्राहयत्॥ तत्प्रसङ्गप्ररक्षपर्यन्तस्थानन्तवर्माणमभियोक्तुंबलसमुत्था
नमकरोत्॥ सर्वेसामन्ताभ्यश्चाश्मकेन्द्रःप्रागुपांशुप्रियतरोभूत्॥ अपरोपसामन्ताःसमंगासत
गत्वाचाभ्यरणिवरदारोधस्य्यविशात्॥ तस्मिंश्चावसरेमहासामन्तस्यकुन्तलपतेरवन्तिदे
वस्यात्मनाटकीयांस्मानतलोवशीनामवेन्द्रपालितादिभिरीतिप्रशास्तान्तकोशलामाहूयानन्तवर्मा
न्तमद्राक्षीत्॥ अतिरक्तश्चभुक्त्वावानिमांमकन्तमांअश्मकेन्द्रःकुन्तलपतिमकोंतेसमाभ्य
धत्तप्रमत्तएवराजाकुलस्त्रीणांनःपरामर्षाति॥ किंयत्पवर्त्तासोढव्या॥ ममशतमक्तिमताह
स्तिनां॥ पंचशतानिवतौ॥ तदावांसंभूयमुरलेशंवीरसेनमृचीकेश्वरमेकवीरंकोंकणपतिं
कुमारगुप्तंनासिक्यपतिंचनागपालमुपजपाव॥ तेचावशपमस्यावित्तयमसहमाना

द॰कु॰ । नोवर्जैरहन् । अयेव वानवास्यः परमेमित्रमभुनेनं दुर्विनीतमत्यतो यास्यतिअंके । एवं ततः प्रहेरम कोश
८५ वाहनं च विभज्य ग्रहीष्यामीति । हृष्टेन चामुनाभ्युपेतो विंशतिवर्षीभुकानां पेच विंशतिकोश्चनकुंजम
पलानां पोषम्तीकृत्य प्राप्तमुखेनैतेः सामन्तैः सामन्तैश्च तानपि स्वमतमेव स्थाप्यापपन् । उत्तरेषुतो
यो सामन्तानां वानवास्यस्य यानं तवमान्यपदं प्रदाय तमिच्छत्त्वमागमन् । वसन्तभानुश्च कोशवा
हनमवशीर्णामात्मान्यविधिम्नमेव कृत्वा यथाप्रयासे यथाबलेन विभज्य गृह्णीत पुत्रमदनु प्राया
पनकेनापि देशेनाहं तुष्यामीति शाठ्यात्सर्वाननुवर्ति तैनैव मित्रमाणानिमित्ती कृत्वेना प्रादत्त
कलहः सर्वसामन्तानवेक्ष्यपन् । तदीये सर्वस्वं स्वयमेवाग्रसत् । वानवास्यकेनापि देशेनानुगृह्य राम
प्रापय्य सर्वमनेनैव वर्मिराज्यमात्मसात्कृतवान् । अस्मिंश्चावसरे मन्त्रिवृद्धो वसुरक्षितः ८५
केश्चिन्मौलैः संभूय वालमेनं भास्करवर्माणं अस्यैव ज्यायसीभगिनी त्रयोदशवर्षा मंजु
वादिनी । अनयोश्च मातरं महादेवीं वसुन्धरामादायाय सर्षपन्यापदोस्य भाविनया दाह
ज्वरेण देहमत्यहात् । अस्मान्मित्रगुप्तनीत्वा माहिष्मतीं भर्तुर्द्वैमातुरस्याय्ययत्राअमि

अयमसौ सापत्नो देवी दर्शिता भूतः । तां चार्यामनार्यो सावन्यथाप्यमन्यतानिर्भर्त्सितश्चानया
सुलभियमलेहवास्त्रा राज्या हिविमी षितीति नैघलानमेनमभिघास्तत् । इदं तु ज्ञात्वा देव्याः
मातृपात् तातेनाखीजे घजीवताऽनेनार्भकेण यत्र क्वचिदवस्थाय जीवैः जीवेयं चेदहमपि
सरिष्यामि तापयमं क्लेशम् ज्ञवक्ताः स्वबालोऽभिति । अहं तु संकुले राजकुले कथं चिदेनं निर्गमा
मय्यतत्रापि राजपुत्रम जसंपालनभीतो दुरवृभमपसरन्नैवास्यदारुणतापिपासा पीडितोऽस्य
वारिदातुकामः कूपेऽक्षिप्ता पश्चपतितस्स्वयमेवमन्यागहातः स्वमेवास्यातः शरणमिति
विशारदस्य राजस्तेजोरिपंजलिनबध्नात् । किमीषायमिष्मनु युक्तोमयामनोऽनतिपाटलिपुत्र
कस्यशतोऽजोवेधवरास्यदुहितरिसादरदत्तायां कोशलेन्द्रात्कुसमचन्द्रनोऽस्य जामाते यत्र
घवमेतन्मातुर्मीतुनुल्ले कोमाता मह्रीतिस्तस्मे हत्वमहं सस्वजेवद्वेनाकं । सिंहकसामन्त्रे
तां कतम सोपिमेति । सश्रुतहस्तकेसोप हृष्टाहे । अहं तु तनयो वत्सलज्ञमम्भकेद्रं याप

DR. … MEMORIAL

द कु ८७ नैवोन्मत्तस्य बालस्यैतं निक्षेपं प्रविश्राणयेयमिति प्रतिज्ञाय कथमस्यैनां द्रुवं दर्पयामि वसितवं । तावदापति-
तो कस्यापि व्याधस्य त्रीनिषत्रनतीत्यष्टौ मृगो स च व्याधः । तस्य हस्ताद्धत्रविशिष्टमिषुद्वयं कोदंडं चाक्षिप्या-
क्षिप्य । एकः सपत्राकृतो ऽन्यश्च निःपत्राकृतोऽपतत् । दत्वैकं मृगयवे ऽन्यस्यापत्यो मत्वच्च क्रोमा-
पोह्यन्निष्कुलांस्तोकवैक्लिष्टल्लास्त्र यदावांगारेषु तत्प्रेन तेनाभिषेणातयोरात्मनश्चक्षुष्यमत्पाय
द्वीपे । एतस्मिन्नकर्मणि माताऽस्तोष्टवेनागतानुष्टाकिरातमाक्षिप्य पृष्ठवान् । अपि जानासि मामाहिमानीव
तां तामिति । असावाचष्ट । तत्रव्याघ्रस्त्वचो दातिविक्रीयाद्येनागतः । किं न जानामि प्रचंडवर्माणा-
मचंडवर्मानुजो मित्रवर्मदुहितरं मंजुवादिनीं जिघृक्षुरभ्यपतीति तेन सोयमवाप्तरीति । अथ कजीतो राम ८७
ब्रवं । धूर्तो मित्रवर्मा ऽहितारिस्सम्यक्त्रातिपत्या स्यैया मातरं विश्वास्य तन्मुखेन प्रापाकृष्य बालकं
उद्घातयितेति राप कुमालमस्य मत्ताचदेव्यैरहसि निवेदय पुनः कुमारस्याराढूलेभद्रि

त इति प्रकाशमाक्रोशः कार्यः । सा तु मीतिरेतः प्रीतो वाह ठुः खर्द्वशायन्देवी मन्नुते स्यातिपुनस्त्वयाननु-
रवेन सर्वाप्यः । यदि पतत्यात्वडुक्तमान्यकं अभिषक्तोपिवालः पापेन मे पत्नीकमगात् । अथ तु त्वदादेशाको-
ऽप्येवाहमिति । सा तथोक्तः प्रीतिं प्रतिपद्याभिपातयेन्ते । पुनरनेन वत्सनाभनाम्नाविषेणासेनीयतोयं
यत्रमाल्यां मज्जयित्वा तया स वक्तव्यः तस्मिस्तु पवेन हंतव्यः । सा स्वोयमप्रतिप्रहारः पापीयः स्त्वया स्त्रीय घस्मि
पतिव्रता । पुनरनेनागदेन संयोगमिनेन सिताभ्मान्तां मज्जयित्वा स्वदुहित्रे देया । यो नूनं तस्मिन्ते तस्या-
श्च निर्विका तयां सती सा तीर्थे वेनो प्रकृतयोऽनु वर्तिष्यते । पुनः प्रचंडवर्मणो संदेशं प्र अनापकमिदं
राज्यमनेनेव सहवाहिके ये स्वीकार्यमिति । तावदावाका पालिकथे मधुक्रेणो देव्येवनीयमानाभिदो-
पुरोवाहिरूपथ्ये मशालिवा स्याव । पुनरायप्रापान्यो रत्नचूना ह्योऽस्य मंत्रिवर्तुनेकांते प्रवीतु देवी । स्व-
प्रघमे देव्याविध्यवास्तिन्या कृतः प्रसादः । अथ वन तुर्थे हानि प्रचंडवर्मा मरिष्यति । पंच मे हनि-
भवा नदवर्तानि पौरजनन्यां डूने कुनिगीते जुकपारमुद्घाघ्य त्वत्स्कां तेन सहकोपि पठ्ठु कुमारो

द.कु. निर्धास्यति स राज्यमिदमनुपाल्य बालते प्रतिष्ठापयिष्यति। स खलु बालो व्याघ्रीभूय यातिरस्कृतस्या
८५ पिता। सा चैवं सा मंजुवादिनी तस्य दुहितेति द्वारकस्य द्वारस्थे नैव कल्पितेति। तदेतदितिरहस्यमुख्या
स्वैव गुप्तं तिष्ठतु यावदेतदुपनमत इति। स सा प्रतिमित्यतिप्रीतः श्वा याता। अर्थस्या येयथाविति
तमनुष्ठितोऽभूत्। प्रतिदृशं च कौतुकवाद्यः प्रास्यपितं। अहो माहात्म्यं पतिव्रतानामसि प्रहारह
वह्निमाला प्रहारसाक्षिन्नोऽत:। न च शक्य उपधियुक्तमेतत्कर्मेति चक्रुः। पतत्सा देवदत्ता तदा मदु
हित्रे तानमेडलमेव तस्या जातं नमत:। योऽस्याः पतिश्रेता यः शासनमतिवर्तिता सनमेसेव
भवेदिति। अथ महाशक्तिवेला मां च पुत्रं जन्मभिराय प्रविष्टो दृष्ट्वा प्रहृष्टः तत्ताम्रानी प्रत्युत्थाय हृ
ष्टेक तल्पमब्रवीत्। भगवन्नयमंजलि रन्नाथोपं ज्ञानोऽनुगृह्यतामस्ति ममैकः स्वप्नः स सत्यो राम ८५
न वेति मयोक्ते। फलमस्यैवद्रक्ष्यसीति। यद्येवं वद भागधेयमस्या वोदास्याः स खल्वस्या
स्ता नाथ्यशासी स्वप्न इति। मद्दर्शनं च बहुरागसाध्वसा मंजुवादिनी जातमथ्यभूयोऽपि सहर्षगर्भ

॥ नास्या धयामि कार्यं त्वय्येव संपाद्यमिति ॥

मऋततेन्मिथ्या। सो मं गुह्यदायो बालः कपाली श्वोमया मिरोद्धव्य इति। न यापि स स्मितमापृच्छतम
जुवादिनी रागद्दृष्टिलीलया चैर्यशौचमक्षिपितलज्जा भैक्षो नाली जेघमाकार्य्य निर्गत्य तत्र श्वातंचानुयांते
यान्ते राष्ट्रे। कासा वल्याक्षु प्रथितः प्रचण्डव--ति। सोऽब्रूत: राज्यमिदं ममैत्य पाशांकौ राज्ञो यान्त
मंडपस्वाभिलाषिपास्यमानः कुशीलवैरिति। यद्येवमनुयानेऽतिष्ठन्तितत्र जरंतमापृच्छ परतत्साकारपा
श्वीकस्या विहृत्य नष्टकाया मात्रासमवायं। तदनुपानि पुत्रराजपुत्र: स्मृतकुशीलवचेष्टली
लघुप्रचण्डवर्मा यामेषा न्वैरै नृत्यं। रंगितान्तपेनु समये जनसमानसानापर्योगनि संहृष्य नृत्यगी
तनानास्थितानिहस्तनेत्रक्रमया पादापीडवृश्चिकमकरलंघनमत्स्योद्वर्तनादीनि करणानि प्रयु
नरा दाया दाया सन्नवर्णिनां स्फारिकाभिप्रायभित्पहित वर्द्धमानि तदु करणानि श्येनपातोत्क्रोशपाता
दीनि दर्शीयन् विंशतिरावापात स्थानिस्थित स्य प्रचण्डवर्मणः स्फुरिक येकया प्रत्युरसम्कस्य:
गीयाढ्यसहस्रं वसंतभानुरितिंगदन् राजात्रे प्रतिहर्तु मधुना सेः परभरस्य पीवरांसवाहु

द.कु. माक्रमप्तावेते विदेतीकुर्वन्नन्येचलोकमुच्चस्तुकुर्वन्नद्धि पुरुषो छिन्ने प्राकारमापलंघयं ॥ अवष्टम
८६ वोपव नेतदनुपातेनामेव स्वेदशपतरतिभुवारात् एवनालीजं घसेकतास्पृष्टपास्त्यास्वजातमाल
वीथ्याप्राकारं मावीप्रतिपाधितः पुनरवाचोच्छ्रितेघटकत्वाद पदूपादेन प्रदुत्पलंघित प्राकारवप्र
रवीतवलयतास्याः न्यन्यमष्टकायात् ता प्रविश्यप्रीतिविमुक्तः रवेवेषः सहकुमारेणामत्रमनुम
त्वराजद्वारेकुः स्वलंघवर्मास्मशानोद्देशमभ्यगं ॥ प्रागेव नक्षिप्तगुणगृहे प्रतिमाधिष्ठाने एवमया
हृतं भग्नपार्श्वस्थे येस्थूलप्रस्तारस्याभितवाह्यद्वारं वलं ॥ अथ गत्वाति मध्यरात्रे वर्षं व रोवनी
तमहार्हरत्नभूय रा पदनिबद्धं वो तद्धिन्नमावो प्राविश्य पहसीमीति ब्राव ॥ देवीतु पूर्वे घुरेवयथा राम
हमग्नि संस्कारमोलयायथा पृपित्वा प्रचंडवर्म शोचतामवस्थाम भ्यर्वेक्षोपक्षिप्तामेव संदि ८६
श्यैतारेयुः प्रापवस्यैव पूर्वस्यवेतिनपोरोमापसामन्तवेदैः सहाभ्येत्य भगवती मित्रावियावा
सर्वजनसंतप्नवनेविधामताहं ह्यदृष्टैरेवस्वजनेनस्थित्वापरीयां संपटहशब्द मकारयत ॥

अथ तत्रैव प्रविश्येनतेनाहं दत्तसंज्ञः ॥ शिरसेवेद्भिष्य स्वप्रतिमं लोहपादपीठमेस्कन्दपुत्रम प्रयातुः चरम
ध्य प्रकरविध्वस्त पार्श्वमेकतोनिवेशयभिरगमं ॥ निरगमयंचतं कुमारं ॥ अथयथाप्रसमयथितावा
उर्णामुखारितकपाटः प्राप्तसीभूय हृष्ट दृष्टस्पष्टरोमांच मुघातांचलितस्व विस्मयंच प्रतिपत्तीो
प्रकृतीरभ्युधा इत्यं देवीविंध्यवासिनी मन्युरेवन युष्मानाज्ञापयति ॥ स एव राजा स्वन्तुरापचोमया
रूपयाशार्हलरूपयातिहस्तेनापघवोदत्तः ॥ तमेनमध्यप्रभृतिमातृत्वलया अमेदमात्तपस्व
शीतिपरीष्ट हितुभवंतः ॥ रस्त्यानिवेशाश्च स्वपेयमस्यपसोरहभ्यनुशातामहयमयाय्येति ॥ अते
तदहोभाग्यवान्भोजवंशोयस्य त्वमाथ्यादत्तोनाथिडापश्रीयेनप्रकृतयः ॥ सातुवाचामगो
चरां हर्षावस्थामस्पृशन्मेन्चश्रः ॥ तदहरेवचयथा वदभ्याहृयन्नामंजुवाग्दिनीपाणिपल्लव
वे प्रपञ्चायोंचराभिप्रांसमयांविलप्रप्टरय ॥ अथालब्धरंध्रश्चालोकोत्तव्यमा किंचितादि
कथैनेरम्यपायोनर्स्प्रयुक्तौर्दिवांशानामेवमेसमर्थयन्त सोमदाङ्ग्नाप्यवर्त्तयत ॥

द॰कु॰ नामास्याधी पुत्रइति प्रभावहेतु प्रसिद्धिरासीत्॥ तेन च तनावत्पहनिहतो बालकमुपनीय पुरोहितो
८७ नापादयन् राज्ञो कार्याणि चिंतयिषु॥ अचिंतयच्च॥ राज्यं नाम शक्तित्रयायत्तं॥ शक्तयश्च मे
त्रयभावोत्साहाः परस्परानुगृहीताः कृत्येषु क्रमंते॥ मंत्रेण विनिश्चयोऽर्थानां॥ प्रभावेणारा
रंभः उत्साहेन निर्वहणं॥ अतः एकमंत्रबीजो पद्रूप प्रभावस्कंधश्चिगुणोत्साहविटपो द्वि
सप्तति प्रकृतिपत्रः षड्गुणकिसलयः शक्तिसिद्धिपुष्पफलश्च नयवनस्पतिर्नेतुरुप
करोति॥ स चायमनेकाधिकरणत्वात्सहायेन कृतापजीवः॥ यद्वयममात्याधिके तु भूमिम भि राम॰
त्रवर्गमैत्रीसकोशलाभिज्ञतत्वात् कुमारस्मात् पयोमेषिगुणोऽपि एकमेव मत्पि वच्च ८७
स्वाभित्रवर्मा सत्यचपः पेशलमिति॥ अथ नालीजंघरहस्यपिशुनायं॥ आचार्याश्च तु मेकान्त
ब्रूहि कोन्ववमायाप्रसन्नोयं इमां राज्यलक्ष्मीमनुभवति॥ सत्वायमस्य ह्यालोभुजगेनाप्रु
नापरिगृहीतः किमज्ञायते त्रयस्यैवेति॥ स यद्धस्पतिनद्विभिनोध्यइति॥ सोन्यदेव ममा

वेदयत॥ अकृतपास्य प्रभृतेः प्रवर्ग्ये चित्राश्च कथाः संगाह्य पाणिपादमति विश्रंभदत्तोद्वारणाताम
प्राह त्वदुपदिष्टेन नयेन सोप्येवमेकस्य पतां भद्रमेव वादी॥ आभिज्ञः नस्पष्टबुद्धिदर्शनमसा
धारणं॥ बुद्धिनेपुण्यमतिमानुषं प्राणाब्धम परिमाणामोदार्य मत्याश्चर्यं मंत्रकौशलमनन्य
न्यशिल्पज्ञानमनुग्रहो॥ चाप्पाविभ्रमाभिप्रिसिन्नेव सन्निपतांतिगुणाः येन मंत्रे कृशोदुर्ल
भाः क्विजतामेवघलिविलिदुमः प्रक्षानोचदनना ता मनुमन्यनीति ज्ञमनन्यमण्मकामित्रेपि
त्रोपदेशालिक्षिताम्नेन विद्धुनात्रसंशयः कार्य इति तस्मा करपि भूयो भूयश्चोपधाभिर्विशोध्यात्
महमात्यसहायमकरवं॥ तत्स्वशाचस्य मानमामात्यविधियं ज्ञानाश्च गूढपुरुषादुद स्य
तेभ्यश्चोपलभ्य लुब्धं सामदुमतिरसिक्तो मृविमेयप्रातो च प्रकृतिमंडलमलुब्धं नामाभिख्याय
य॥ धार्मिकता मन्नावपत्राणि कान्के दर्शयन्त के करकाचिंशोववयानित्रो पधोनुपधोऽथा
नु वर्णपस्वधर्मे प्रस्थापयन्नहिंसन्नहरेयमर्थान् अप्रमत्ता च दंडविशिष्ट कर्माणि आ
श्रि २

॥द॰कु॰॥ नचान्यदस्ति पाविद्धंतदेवैत्यादिश्य कलयम्य योगानन्वतिष्ठ॥ श्री॥ इति श्रीमहाकविदंडिकृते द
न्तो॥ दकुमारचरिते महाकाव्ये विश्रुतचरितं नाम अष्टम उछ्वासः॥ श्री॥ श्री॥ श्री शाके १६८७ मा
गे वदि प्रतिपदा गुरौ॥ शुभंभूयात्॥—॥श्रीभवानिसहायः॥—॥रामसहाय॥ श्री शुभं

॥राम॥
॥९५॥

REFILMING

ROLL NO :- BD. 169

MSS. CAT. NO : BD-207/6

FOLIO NO 10

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

प्रहृष्टेराज्ञस्तोभवत्२ करणीयः प्रवृत्तं मर्थयानंसयंत्रकर२

द. कु. समाचष्टेतीति निशम्यैतन्नियतिबलानुपातवानुस्वदुःखौदयानुस्वनियममनादृत्यतस्याम
२० सौन्दर्यातिजात | सा तु दूरे मूर्च्छमानेवतं प्रवहंतों नीत्वा प्रदस्तुद्वारशोभया राजवीथ्यास्व
भवनमनैषीत् | अभूच्च घोषणाश्च काममोत्सव इति | अन्तरे घुस्रातानुलिप्तमार्च्चित
मुंडमालमारहा कामिजनवृत्तं निरूत्य स्ववृत्तं भिन्नाञ्जनश्यामामाच्छेपिगतेन यावनाद्य
मानेते सम्प्रदृष्टमतारा जमार्गे गणोत्स्व समाजनीत्वा कश्चिदुपगतो दृष्टा दुर्वाति जानश्य
तपरिनिवृत्तस्य राज्ञः संनिवेशितम् देनतेनभंड्रेभगवतेव सहानिष्ठीदेत्याद्दिष्ट्वा राम
विश्रमकृत प्राणामासस्मितेन्यासीदत् | तत्रकाचिद् कुब्जा यव द्वांजालिसतमागना २०
देवाज्ञातनयाहमस्पेदास्य मध्य प्रभृत्युपेतमयतिप्रमुञ्चाणासीत् | विस्मयहर्ष
कुलश्च कौलाहलो लोकस्यादजीहात् हृष्टेन च राज्ञा महाहेरत्नकार्यैर्महताच परिवृ
प्रणाममकरोत्

तैर्णात्गृहविसर्जनाद् मुख्याभियोहम्बरेषेश्च गुणानः प्रशंस्यमाना स्वभवनमगत्वैव तम
क्षिमभाषत | भगवन्तयमेऽञ्जलिश्चिरमनुगृहीतोयं दासजनः स्वार्थ इत्सनैनमनुष्ठेय इति
सतुरागादृशानिहतस्त्वोऽभ्युपगम्य अब्रवीत् | प्रियेकिमेतत् त्वञ्ज इदमौदासीन्यं क्व गतस्तवम
य्यमाचारणोनुराग इति | अथसा सस्मितमिदमवादीत् भगवन् यथाद्य यथा राज्ञा
कुलेमत्तः पराजयोभ्युपेत इत्तास्या श्रम मचकास्मिंश्चित्तं संघ ऐमहर्षिमशैश्वमावर्जि
तवतीवश्लाघसइति तयास्य हन्तविदिता दास्यपणो वेधेन चास्मिन्नर्थे प्रावर्त्तिक्षिसि
द्धार्थी चास्मि वत्सा दास्मीति | स तत्या वधूतो दुर्मति श्च तं शायः भूत्यमेव न्यवर्तिष्ट ३१
यस्यै येवं कृत | सा पश्चीतमेवमां महाभागमन्य स्वा | स्वशक्तिं निजिकं रागमुद्धमत
येववंवंकरां महंदेराग्यमार्थिता || अभिरादेव शाक्य आत्मात्वदर्थे साधनदाम कार्दु
वंधकेपोऽस्यस्याः पांशुरावंधकी स्वैरिरापसनी कुलटेत्वरी१